

P 506

STUDIA

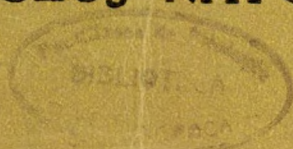
UNIVERSITATIS BABEȘ-BOLYAI

PHILOLOGIA

1983

CLUJ-NAPOCA

196/983

REDACTOR ȘEF: Prof. I. VLAD

REDACTORI ȘEFI ADJUNCȚI: Prof. I. HAIDUC, prof. I. KOVÁCS, prof. I. A. RUS

COMITETUL DE REDACȚIE FILOLOGIE: Prof. A. ANTAL, prof. I. PĂTRUȚ, prof. G. SCRIBOV, prof. R. TODORAN, conf. M. CĂPUȘAN, conf. O. ȘCHIAU (redactor responsabil), conf. S. TRIFU, lect. I. ȘEULEAN, asist. G. G. NEAMȚU (secretar de redacție)

STUDIA

UNIVERSITATIS BABEȘ-BOIYAI

PHILOLOGIA

Redacția : 3400 CLUJ-NAPOCA, str. M. Kogălniceanu, 1 ● Telefon 1 61 00

SUMAR — CONTENTS — SOMMAIRE — СОДЕРЖАНИЕ

D. BEJAN, În legătură cu conectivile propoziției subiective ● A propos des mots subordonnants de la proposition sujet	3
C. MILAȘ, Mijloacele lingvistice de concatenare a macrocontextelor ● Moyens linguistiques de concaténation des macrocontextes	8
G. G. NEAMȚU, Nonflexiune cazuală secundă ● La non flexion casuelle seconde	15
D. POP, Vasile Bogrea și cultura populară românească ● Vasile Bogrea et la culture populaire roumaine	20
V. GOIA, Un memorialist uitat: G. I. Ionescu-Gion ● Un auteur de mémoires oublié — G. I. Ionescu-Gion	27
V. VOIA, N. I. Apostolescu comparatist ● N. I. Apostolescu comparatiste	34
V. BACIU, Beaumarchais et le drame ● Beaumarchais și drama	41
A. KALIK, Isomorphisme des structures littéraires et des structures linguistiques (le temps verbal dans une structure descriptive) (II) ● Izomorfismul structurilor literare și lingvistice (Timpul verbal într-o structură descriptivă) (II)	45
A. TROFIN, Preliminaries to a history of Romanian "Anglistics". II. The beginning of the teaching of English in Romania ● Preliminarii la o istorie a „anglisticii” românești. II. Începuturile predării limbii engleze în România	50
G. VANCEA, Textlinguistik: Problemereich und Geschichtlicher Überblick ● Lingvistica textului: problematică și istoric	54

A. BAN , Problema elementului mareat/nemarcant în opozițiile fonologice dur/moale ale consonantismului limbii ruse ● Проблема немаркированности /маркированности членов фонологической оппозиции твердости/ мягкости в консонантизме русского языка	62
O. VINȚELER , Cu privire la semnificația prepozițiilor și conjuncțiilor ● К вопросу о значении предлогов и союзов	68
Recenzii — Books — Livres parus — Buchbesprechungen — Рецензии	
Paul Schweiger , Limbă și vorbire în afazie (I. T. STAN)	74
Vasile Frăteanu , Critica gândirii mitice (I. IANOSI)	75
G. Gruiță , Acordul în limba română (ȘT. HAZY)	78
Grundzüge einer deutschen Grammatik (E. VIOREL)	78
Aniello Gentile , La Fortuna di Virgilio e la continuità della sua tradizione (V. MOCANU—HICEA)	80

ÎN LEGĂTURĂ CU CONECTIVELE PROPOZIȚIEI SUBIECTIVE

D. BEJAN

0. Între celelalte subordonate, subiectiva¹ ocupă un loc aparte nu în ceea ce privește numărul și felul elementelor relaționale (căci, în fond, ele sînt aceleași ca la celelalte subordonate: conjuncții, locuțiuni conjuncționale, pronume relative și nehotărîte, adverbe relative și nehotărîte), ci referitor la relația dintre conectiv și elementul regent. Avînd în vedere că acesta (elementul regent) este mai variat și mai complicat decît în cazul celorlalte subordonate, înseamnă că și căile de conectare a propoziției subiective cu acest element regent vor fi tot așa de variate.

1. În funcție de elementele relaționale, subiectivele se pot clasifica în subiective *conjuncționale* și *relative*. La rîndul lor, subiectivele relative se pot diviza în subiective pronominale (introduse prin pronume relative și relative nehotărîte) și adverbiale (introduse prin adverbe relative).

1.1. Subiectivele conjuncționale se introduc prin: *că, să, ca (...)* *să, dacă și de*².

1.1.1. În ceea ce privește conjuncția *ca să*, ea poate să apară în forma *ca... să*, ori de cîte ori apare *să*, deoarece *ea (să)* e echivalentul lui *ca să* în limba actuală: *Nu ne convine ea după ce terminăm să mergem; Nu ne convine să mergem după ce terminăm.*

1.1.2. În cazul subiectivelor care au ca regenți verbe active impersonale-unipersonale există un echilibru între apariția lui *că* și apariția lui *să*³

¹ În legătură cu propoziția subiectivă, vezi: *Gramatica limbii române*, ediția I, vol. II, 1954, ediția a II-a, vol. II, 1963; I. Iordan, *Limba română contemporană*, București, 1956, p. 699—700; J. Byck, *Propozițiile subiective*, în „Gazeta învățămîntului”, VII, 1955, nr. 316; Gh. Nedioglu, *Independența subiectului*, în LR, II, 1955, nr. 2, p. 12—13; Al. Graur, *Pentru o sintaxă a propozițiilor principale*, în SG, I, 1956, p. 121—141; Gh. Poalelungi, *Propozițiile impersonale în limba română*, în „Materiale științifice ale Institutului pedagogic din București pe anul 1956”, București, 1957, p. 45—85; Valeria Guțu, *Propoziții relative*, SG, II, 1957, p. 161—173; D. D. Drășoveanu, P. Dumitrașcu, M. Zdrenghea, *Analize gramaticale și stilistice*, București, 1959, p. 50—53; I. Rîzescu, *Observații asupra adverbilor predicative în limba română*, în SCL, XI, 1960, nr. 3, p. 683—687; St. Giosu, *Propoziția subiectivă*, în „Studii și cercetări științifice”, XII, 1961, fasc. 1, p. 65—74; Ecaterina Teodorescu, *Adverbe predicative?*, în LR XIV, 1964, nr. 5, p. 423—436; Mihaela Manceaș, *Observations sur la syntaxe des complétives et des subjectives dans la grammaire générative*, în CLTA, II, 1965, p. 127—147; Ștefania Popescu, *Contribuții la cunoașterea propoziției subiective*, în LL, II, 1966, p. 351—375; Ecaterina Alexandrescu, *Propozițiile subiective, predicative și regenții acestora*, în LL, 15, 1967, p. 167—179; V. Șerban, *Sintaxa limbii române. Curs practic*, ediția a II-a, București, 1970, p. 133—135; D. D. Drășoveanu, *O categorie sintactică — unicitatea*, în CL, XVII, 1971, nr. 2, p. 325—337; Ecaterina Teodorescu, *Propoziția subiectivă*, București, 1972.

² În limba veche și populară apare și locuțiunea *cum că*, după *Gramatica limbii române*, ediția a II-a, II, p. 267.

³ Investigația noastră se bazează pe o listă aproximativă a regenților propoziției subiective stabilită după *Dicționarul român-englez*, București, 1965.

(numărul subiectivelor introduse prin *să* depășește numai cu puțin numărul subiectivelor introduse prin *că*). Există subiective care, după asemenea verbe, se introduc numai prin *că* (*Mă frământă că el n-a venit, Mă impresionează că n-a venit*) sau numai prin *să* (*Nu merită să mergi, Rentează să vii*). Alte subiective se pot introduce prin ambele conjuncții: *Îmi place că ai venit; Îmi place să merg; Ne încântă că ai venit, Ne încântă să auzim așa ceva; Îi trece prin minte că n-a făcut ceva, Îi trece prin minte să vină la noi* etc.

Dincolo de verbele impersonale active, întrebuițarea conjuncțiilor *că* și *să* diferă.

1.1.3. Astfel, *că* introduce mai frecvent subiective care au drept regenți verbe impersonale reflexive (*Se adevărește că..., Se birfește că..., S-a luat de bună că..., S-a pus în evidență că...*), verbe impersonale pasive (*A fost aproximat că..., A fost apreciat că..., Este cunoscut că..., A fost dat în vilcag că..., A fost pus la îndoială că...*) adverbale și locuțiuni adverbiale predicative (*Bineînțeles că..., Într-adevăr că..., Pesemne că...*) și expresii impersonale-unipersonale avind ca nume predicativ verb la supin (*E de accentuat că..., Era de bănuț că..., Pare de necrezut că...*).

1.1.4. *Să* introduce mai frecvent subiective cerute de expresii verbale impersonale-unipersonale, care au drept nume predicative adverbale (*E adevărat să..., E brutal să..., E comod să..., E dialectic să..., E dificil să...*) și substantive (*E o afacere să..., E un chin să..., E o ambiție deșărtă să..., E o decădere morală să..., E o abatere de la lege să..., E o jucărie pentru el să..., E o încălcare a legilor să..., E o lege a firii să...*).

1.1.5. Normal *că* există și subiective introduse prin *să* acolo unde *că* prevalează (*Nu se admite să..., Se binevoiește să..., Nu se cade să..., Se caută să..., Este oprit să..., Este permis să...* etc.), după cum există și subiective introduse prin *că* acolo unde *să* prevalează (*Este adevărat că..., E inexact că..., A fost un accident că..., A fost o eroare cumplită că...* etc.).

1.1.6. Există, apoi, în ambele grupe, **1.1.3.** și **1.1.4.**, subiective, ce-i drept mai puține, introduse atât prin *să*, cât și prin *că*: *Se admite că.../Se admite să..., Este calculat că.../Este calculat să..., A fost hotărât că.../A fost hotărât să..., Aproape că.../Aproape să..., E amuzant că.../E amuzant să..., E colosal că.../E colosal să..., E o baftă că.../E o baftă să..., E un chilipir că.../E un chilipir să..., E un blam cumplit că.../E un blam cumplit să..., Nu-i de conceput că.../Nu-i de conceput să...* etc.

1.1.7. Prin *de* (cu valoarea lui *că*) apar subiective după verbe impersonale reflexive: *se face* (*Cum se face de nu ești acolo*), *se întâmplă* (*Nu știu cum s-a întâmplat de a rămas pictura cu totul înlăturată din cărarea mult eotitei mele colinde de vânător — hoinar — Odobescu, S. III, 113*)⁴, *se nimeriște* (*S-a nimerit de era și el printre ei*). Normal *că* asemenea contexte sînt caracteristice unui limbaj mai învechit și popular sau mai puțin pretențios.

⁴ Pentru locuțiunile verbale din acest articol, vezi Florica Dimitrescu, *Locuțiunile verbale în limba română*, București, 1958, p. 223—233.

⁵ După *Gramatica limbii române*, ediția a II-a, II, p. 267.

Aproape în toate celelalte cazuri, cînd apare *de*, ea este sinonimă cu *dacă*. Dar și acest fapt ține mai mult de un limbaj mai arhaic decît de unul actual, adică limba mai veche îl preferă pe *de*, iar limba actuală pe *dacă*.

Subiectivele introduse prin *dacă* pot sta aproape după toate tipurile de regenți: verbe impersonale active (*Îl afectează dacă nu vii, Nu importă dacă vine și el, Ne încîntă dacă vii și tu, Îmi face bine dacă mă ajuți*), verbe impersonale reflexive (*Nu se amintește dacă el a lipsit, Nu s-a comunicat dacă trenul va întârzia, Nu se precizează dacă va veni mîine sau poimîine, Nu s-a băgat de seamă dacă el a lipsit*), verbe impersonale pasive (*A fost cercetat dacă el a depășit linia dublă, Încă n-a fost confirmat dacă a sosit trenul*), adverbe predicative (*Abia dacă a zis trei cuvinte*), interjecții (*Zău dacă-mi pare rău*) și expresii impersonale (*E curios dacă el a venit, E discutabil dacă el va fi promovat sau nu, Mi-e indiferent dacă vii sau nu, E o binefacere pentru el dacă vii, E o mîndrie a tuturor dacă vei lua cupa, Rămîne de văzut dacă el a venit sau nu, E de discutat dacă el merită această onoare*) etc.

În multe cazuri, conjuncția *dacă* poate fi înlocuită prin *că* (*Nu importă dacă vii — Nu importă că vii, Ne impresionează dacă vii — Ne impresionează că vii, Să se confirme dacă el a sosit — Să se confirme că el a sosit, Nu se comentează dacă el a venit — Nu se comentează că el a venit, Nu a fost dovedit dacă el este de vină — Nu a fost dovedit că el e de vină, E bine dacă zici așa — E bine că zici așa, Mi-e indiferent dacă vii sau nu — Mi-e indiferent că vii sau nu* etc.), cu *să* (*E absurd dacă zici așa — E absurd să zici așa, E deranjant dacă nu zici nimic — E deranjant să nu zici nimic, E un blestem dacă zici așa ceva — E un blestem să zici așa ceva* etc.) sau cu amîndouă (*Îl deranjează că să/dacă vii, Ne place că/să/dacă faci acest lucru, Te enervează că să/dacă-l auzi, E absurd că/să/dacă mergi acolo, E bine că/să/dacă vii, E o aberație că/să/dacă zici așa, E o binefacere că/să/dacă-i dai cartea* etc.).

1.2. Subiectivele relative se subdivid, așa cum am spus, în *pronominale* și *adverbiale*.

1.2.1. După cum se știe, subiectivele pronominale se introduc prin pronume și adjective relative (*care, cine, ce, cît, cîtă, cîți, cîte*) și relative nehotărîte (*oricare, oricine, orice, oricît, oricîtă, oricîți, oricîte*).

Aceste elemente de relație sînt caracteristice, lucru cunoscut, în mai mare măsură subiectivelor de după verbe și locuțiuni verbale personale, inclusiv verbe copulative personale cu nume predicative exprimate prin adjective, substantive și verbe la supin: (*Numai cine învață știe, Cîți studenți au concurat au reușit, Oricine învață știe, Cine poartă verigheta pe dreapta este logodit, Care au făcut acest lucru sînt de admirat* etc.).

Dar pronumele relative introduc subiective și pe lingă regenți de altă natură, și anume: verbe impersonale active (*Nu interesează — Nu importă cine vine/ce faci/cîți vin, Nu reiese de aici cine va veni/ ce vom face/cîtă benzină s-a consumat/cîte ore s-au efectuat, Nu figurează în această listă ce trebuie să facem/ cine va merge primul/ cîte ore trebuie să stăm aici/ cîți studenți trebuie să plece* etc.), verbe impersonale reflexive (*Nu s-a anunțat — Nu s-a comunicat — Nu s-a dezvăluit — Nu s-a hotărît —*

Nu s-a precizat — Nu s-a raportat — Nu s-a relatat — Nu s-a stabilit — Nu se știe — Nu s-a dat publicității ce vom face/ cine va veni/cît timp vom sta aici/cîte studenți vor pleca/cîți vor aștepta în stație etc.), verbe impersonale pasive (*A fost consemnat — A fost hotărît — A fost raportat — A fost stabilit ce vom zice/cine va începe discuția/care dintre noi va pleca primul/cîți vor participa la ședință etc.*), expresii impersonale cu adverbe (*Nu e clar ce vom face după aceea, E curios cine va veni/cîți vor veni/care dintre ei va primi premiul, E fantastic cîți au venit, E foarte important ce va zice el/cîți vor veni, E secret cîți vor pleca etc.*), cu substantive (*E un secret cine va veni/cîți vor fi trecuți pe listă, E o întrebare pentru noi cine va merge la congres/cîți vor fi premiați, E un fapt stabilit cine/cîți/cîte trebuie să vină, A fost o preocupare a întregului colectiv cine îl va întâmpina pe reprezentantul organului central etc.*), cu verbe la supin (*Rămîne de descoperit cine a fost hoțul/cîți s-au abătut de la consemn, E de precizat ce vom discuta la întîlnire/cine va lua procesul-verbal/ cîți sau cîte vor participa, Pare de necrezut cîți au votat pentru/cîte obiecții s-au adus etc.*).

Nu ni se pare contraindicat să denumim și subiectivele introduse prin pronume relative de după verbe și expresii impersonale tot subiective pronominale.

După conținutul lor, subiectivele pronominale se pot clasifica în subiective pronominale personale, introduse prin relativele *care, cine, cîți, cîte* și nehotărîtele *oricare, oricine, oricîți, oricîte*, avînd ca regenți verbe personale și fiind echivalentele lui *cine — cineva*: **Cine fuge ajunge, Oricine învață știe, Cîți au concurat au reușit**, și subiective pronominale nepersonale, introduse prin *ce, cît, cîtă, orice, oricît, oricîtă*, pe lângă verbe personale (**Ce semeni răsare, Este respins orice nu corespunde realității**) și prin relative și nehotărîte de după verbele și expresiile impersonale, toate rezumînd ideea de lucru, de ceva (*Nu se știe cine vine = Nu se știe ceva*).

1.2.2. Subiectivele relative adverbiale se introduc prin adverbe relative (*cînd, cum, unde, încotro, cît*), cu sau fără-prepoziții. Ele (subiectivele) pot fi cerute de verbe impersonale active (*Nu ne deranjează — Nu ne place — Nu importă — Nu ne interesează — Nu reiese unde/cînd/încotro/cum/cît mergi, Nu te privește unde/cînd/încotro/cît merg*), verbe impersonale reflexive (*Nu s-a anunțat — Nu s-a comunicat — Nu s-a consemnat — Nu s-a dezvăluit — Nu s-a discutat — Nu s-a explicat — Nu s-a hotărît — Nu s-a notat — Nu s-a precizat — Nu s-a raportat — Nu s-a reamintit — Nu s-a stabilit — Nu se știe — Nu s-a telefonat — Nu s-a votat — Nu s-a dat publicității unde/cînd/încotro/cum/cît vom merge*), verbe impersonale pasive (*A fost cercetat — A fost stabilit — A fost consemnat — A fost decis — A fost hotărît — A fost precizat unde/cînd/încotro/cum/cît vom merge*), expresii impersonale cu adverbe (*E curios cînd va veni/unde va merge/cum va rezolva problema/cît va sta aici, E foarte important de unde vom porni/de cînd vom începe lucrul/cum vom proceda, E revelator cînd a venit/unde și-a lăsat lucrurile/cum a procedat/cît de mult a rămas acolo etc.*), cu substantive (*E o problemă — E un mister — E un secret de unde au venit/cînd vom începe/cum vom rezolva problema/de unde va*

începe cursa, E o dovadă de nesupunere cum privești tu lucrurile, E o ofensă adusă colectivului cum ai vorbit etc.), cu verbe la supin (*E de cercetat — E de arătat — E de comunicat — Rămîne de văzut — E de ghicit — E de hotărît — E de lămurit — E de menționat — E de precizat — E de raportat — E de relatat — E de reținut — E de stabilit de unde vom începe/ pînă cînd vor dura exercițiile/cum vom termina acțiunea/cît de organizați sintem etc.*).

2. Prin natura lor, unii regenți pot avea subiective introduse prin aproape toate elementele joncționale : *Nu ne convine că n-ai venit/să mergem/ dacă nu spui adevărul/unde mergi/cînd mergi/ cum procedezi/ cît stai/ cine vine/ ce faci/ cîți vin, Nu ne interesează că nu poate veni/dacă n-ai eu ce serie/ce faci/cine vine/ cîți vor participa/cum vei rezolva problema/ cînd vei ajunge/unde vei merge/cît de mult vei sta, Nu s-a anunțat că trebuie să mergem/dacă el va veni/ce vom face/ cine va veni/cîți vor participa/ cu cîte studențe trebuie să vorbim/unde ne vom opri/ cînd ne vom opri/ cît timp vom sta pe drum, Nu s-a hotărît că vom merge/să ne oprim/dacă e cazul să ne oprim/ce vom cumpăra/cine va intra primul/ cîți vor participa la excursie/cu cine să vorbim/unde să telefonăm/cînd să începem/ cît să stăm în oraș, N-a fost precizat că el va veni/dacă trebuie să venim mîine/ ce vom face/cu cine vom lua legătura/cui trebuie să-i telefonăm/ cu cîți vom colabora/cum vom rezolva problema/unde să ne oprim/cînd să aducem caietele, E foarte curios că el n-a sosit/de ce n-a venit/dacă el va veni/ cine va fi șeful grupei/cîți studenți vor lipsi azi/ cum se va descurca/ de unde și-a cumpărat cărțile/cît de mult va întîrzia, Nu e un secret că el nu va veni/ce vom face/cu cine ne vom întîlni/cîți trebuie să participe/ unde vom înnopta/cum vom rezolva această problemă/cînd vom porni etc.*

A PROPOS DES MOTS SUBORDONNANTS DE LA PROPOSITION SUJET

(R é s u m é)

En roumain, la proposition sujet occupe une place à part parmi les subordonnées, en ce qui concerne ses éléments relationnels. En fonction de ce critère, les propositions sujets peuvent être divisées en conjonctives et relatives. Les subordonnées sujets conjonctives sont introduites par les conjonctions *că, să, ca (...)* *să, dacă* et *de*, selon l'antécédent. Les subordonnées sujets relatives se divisent, à leur tour, en : a) pronominales, introduites par des pronoms et des adjectifs relatifs et indéfinis — *care, cine, ce, cît (cîtă, cîți, cîte), oricare, oricine, orice, oricît (oricîtă, oricîți, oricîte)* et b). adverbiales, introduites par des adverbes relatifs — *cînd, unde, încotro, cît*.

MIJLOACE LINGVISTICE DE CONCATENARE A MACROCONTEXTELOR

CONSTANTIN MILAȘ

0.0. Ne propunem să urmărim în cele ce urmează procedeele de conectare a informației de la un enunț la altul învecinat, efectuată prin intermediul pronomelor, adverbilor și conjuncțiilor coordonatoare. Presupunem că, din acest punct de vedere, se manifestă, în practica de comunicare, deosebiri marcante între variantele limbii care, odată reliefate, pot contribui, alături de alte elemente distinctive, la individualizarea mai precisă a stilurilor limbii.

1.0. Enunțul reprezintă, în text¹, o propoziție sau o frază. În cazul nostru, fiind vorba de conectarea informației din enunțuri independente (izolate grafic), vom desemna înlănțuirea logică a două sau mai multe enunțuri succesive prin termenul *macrocontext* (*macrosegment*). Elementele concrete prin care se efectuează conectarea informației le numim *conectante*. În această calitate, ele constituie, în general, prima secvență a enunțului situat după pauză, notată grafic prin punct (x).

2.0. Teoretic, ipoteza de sub **0.0.** se sprijină pe faptul că, în procesul de comunicare, limba (diasistemul) se concretizează sub forma variantelor sale — stilurile. Orice mesaj poartă amprenta stilului funcțional în care a fost elaborat², întrucât modalitatea de exprimare adoptată atrage particularizări diferite în formularea mesajului.

2.1. Un text științific, de exemplu, se axează, de regulă, pe expunerea unei teorii a cărei valabilitate trebuie demonstrată. În consecință, emițătorul își argumentează ipotezele emise, combătând eventualele opinii contrare. De aici decurg unele exigențe în organizarea lingvistică a mesajului. Un atare text va face apel la acele conectante care pot asigura cu maximum de eficacitate articularea logică a conținutului gnosologic al enunțurilor. Cele mai favorabile înlănțuirii strânse, din punct de vedere logic, a informațiilor din enunțuri succesive (evitând efectul supărător al repetiției) sînt conectantele din categoria substitutelor (pronume, adverbe). Prin urmare, acestea vor fi selectate de preferință în textele științifice. Iată un exemplu: *Numirea de Daci e întrebuințată mai ales de scriitorii romani, designuind prin ea [...], dar generalizînd-o cu timpul și pentru întreaga populație a Daciei. Același uz se întâlnește, în mod normal, și în inscripțiile grecești și latine. Aceasta nu înseamnă că autorii greci ... n-ar folosi niciodată numirea de daci (Dakoi) ...* (V, p. 258³). În fragmentul citat sînt trei enunțuri consecutive, dintre care ultimele două preiau și integrează succesiv informația furnizată de primul. Al doilea enunț aplecăză, în acest

¹ Avem în vedere mesaje elaborate în scris.

² Vezi [1], p. 10.

³ Indicativele și lista surselor sînt date la sfîrșitul articolului.

scop, la adjectivul demonstrativ *același*, iar al treilea este conectat, la rîndul său, prin intermediul demonstrativului *acesta*. Substitutede⁴ în discuție aflîndu-se, de regulă, la limita inițială a enunțului, au antecedentul (segmentul de referință), în mod logic, în limitele enunțului precedent. În acest fel, enunțul succedent este racordat la cel precedent, iar informația ultimului este integrată în limitele celui care-l urmează. Elementul unificator semantic, în cazul nostru, este conceptul „uzul denumirii de daci” redat printr-o amplă perifrază în primul enunț și reluat succint de către elementele conecante (*același uz și aceasta*), în cele următoare. Avem, prin urmare, un macrocontext în care enunțul 2 este racordat direct la primul, în timp ce al treilea se raportează la același prim enunț, indirect, prin intermediul celui de al doilea.

2.2. Același exigențe guvernează selectarea adverbilor și conjuncțiilor cu acest rol. Vom găsi, așadar, frecvent, în textele științifice, o serie de adverbe menite să conecteze un enunț ce subliniază și explicitează informația conținută de altul anterior (*astfel, într-adevăr, mai mult încă*) sau un enunț ce exprimă consecința aserțiunii precedente (*deci, prin urmare, așadar, în consecință*). Alte conecante de acest tip reliefează o cauză, o deducție (*de aceea, de aici*) sau conectează un enunț care contrazice afirmația anterioară (*dimpotrivă, în realitate, în schimb*). Se evidențiază, astfel, relația de opoziție dintre afirmațiile exprimate în cele două segmente. În exemplul următor: *Aceasta nu înseamnă că autorii greci n-ar folosi nicio dată denumirea de daci [...]. Dimpotrivă, istoricul Dio Cassius [...] deși scrie în limba greacă, îi numește consecvent Dakoi (V, p. 258), adverbul dimpotrivă racordează semantic un enunț, formal, negativ cu altul pozitiv. Rolul adverbului de a marca unitatea logică a macrocontextului transpare din reliefarea, prin opoziție, a sensului afirmativ degajat de dubla negație anterioară (... nu înseamnă că n-ar folosi. Dimpotrivă ...). Iată încă o ilustrare a celor spuse: În cele ce urmează se consideră că α este constantă. În realitate α_1 și β_1 depind și de curenții turbionari incluși în sină chiar în timpul procesului de reglare [...]. Recombinînd ecuațiile (4.42 — (4.44) se obține ecuația 4.45. Pe această bază diagrama de bloc a sistemului electromagnetic-sină, pentru perturbații mici, obține forma prezentată în figura 4.11. Prin urmare, funcția de transfer dintre tensiunea de alimentare U și întrefierul X devine [...]* (II, p. 137).

2.3. Deși mai rar utilizate în acest scop, conjuncțiile adversative pot și ele sublinia raporturile de opoziție dintre informațiile macrocontextelor limitrofe, ca în: *Astfel, în timp ce Cronica lui Neculce constituie mai puțin o înfracțiune în raport cu stadiul atins atunci de evoluția limbii literare, scrierile lui Creangă vin mai mult în contradicție cu normele ei într-un alt stadiu de evoluție. Dar tocmai abaterile de la uzul normelor literare sînt apreciate în literatură ca procedee artistice* (VII, p. 432).

3.0. Stilul artistic, contrar celui științific, recurge, ca modalitate de exprimare, la imaginea artistică. De aici, apar deosebiri evidente în ce pri-

⁴ Termenul „substitutede” (pronominal) este luat aici în sens larg, cf. [4], p. 96: „Les substitués se réfèrent à des segments qui les précèdent ou anticipent sur des segments qui vont les suivre”.

vește mijloacele concrete selectate. Este de remarcat, în primul rînd, ponderea conjuncțiilor, printre care un loc privilegiat îl deține copulativa *și*. Iată un citat împrumutat de la Creangă care, pe o jumătate de pagină, conține nu mai puțin de 8 apariții ale conjuncției *și* în calitate de conectant: *Și drumeața pornind, a mers [...] la Sfînta Vineri. Și aici i s-a întîmplat [...] și a îndreptat-o [...] la Sfînta Duminică. Și de aici [...] a mers [...]. Și [...] a putul să ajungă și pînă la Sfînta Duminică. Și Sfînta Duminică a primit-o [...]. Și făcîndu-i-se milă a strigat [...]. Și atunci ea le-a întrebat [...]. Și toate au răspuns [...]* (III, p. 53—54).

3.1. Evident, unele adverbe conectate întîlnite în stilul științific (*de aceea, de fapt, totuși*) apar cu aceeași calitate și în textele artistice, ca în: *Cum era să se întindă mai mult, că de-abia acum se prinsese și el cu mînele de vatră. De aceea alerga singur zi și noapte în toate părțile cum putea...* (III, p. 60); *Ca să scape de circa ei, fiul de boier puse de tăie scîndurile, făcîndu-le țandări mărunte. Iară spurcata astupă toate găurelele casei și puse scîndurile pe foc de arseră. Totuși două scînteioare se strecură pe coș și picară în grădină* (IV, p. 60).

În general însă conectantele adverbiale care integrează informațiile macrosegmentelor sau le opun sînt dominate, ca frecvență, de cele care indică succesiunea temporală/spațială, mai rar selectate în stilul științific (*acum, apoi, atunci, totodată, pe urmă* etc.). Iată cîteva exemple: *Apoi sprintenă ca o copilă, face degrabă leșie [...] îl strînge de nas să nu se deoache odorul. Apoi îl peaptănă și-l îngrijește [...]* (III, p. 45); *Străjerii atunci se uită lung [...] unul din ei vestește împăratului [...]. Atunci împăratul îi cheamă înaintea sa. Moșneagul, cum intră, se pleacă pînă la pămînt și stă la ușă smerit. Iară purcelul calcă pe covoare înainte. Atunci împăratul, văzînd ...* (III, p. 49).

3.2. Dintre tipurile de conectante, ponderea cea mai scăzută, în textele artistice, o au cele pronominale. Faptul este revelator, întrucît acestea sînt cele mai favorabile includerii informației antecedente în limitele segmentului următor. Neglijarea lor indică o preocupare mult diminuată ca intensitate a textelor artistice pentru conectarea riguroasă a informațiilor conținute în enunțuri limitrofe.

Din cele spuse mai sus, rezultă că stilul științific se axează, în ce privește conectarea informației, cu precădere pe următoarele două procedee: a) integrarea informațiilor din enunțuri limitrofe. Ea se realizează prin intermediul conectantelor pronominale și adverbiale; b) includerea informațiilor din contexte succesive într-o relație antinomică. În acest scop, textele științifice se orientează spre conectantele adverbiale cu sens opozițional (*contrar, dimpotrivă, în schimb* etc.).

Textele artistice acordă prioritate conectantelor din grupa conjuncțiilor. Cum acestea nu preiau informația (ele exprimă relația însăși), reiese că acest stil nu pune accentul pe procedeul integrării informației. Poziția dominantă a conjuncției *și*, cumulată cu ponderea adverbilor temporale sau locale, marchează preferința textelor artistice pentru procedeul cumulării enunțurilor succesive, reunite cu ajutorul copulativei *și*. Se practică de asemenea înădirea informațiilor prin precizarea cadrului temporal (even-

tual spațial) în care se plasează, una față de alta, informațiile enunțurilor învecinate.

4.0. Elementele conectante, discutate mai sus, reprezintă clase morfologice distincte. Cu toate acestea, rolul lor semantic, în condițiile precizate sub **1.0.**, este identic — conectarea informației date în enunțuri diferite, ce compun un macrocontext unitar din punct de vedere logic. În schimb, comportamentul sintactic disociază conectantele în discuție în două grupe net distincte:

a) Conectantele pronominale și adverbiale fac totdeauna parte integrantă din enunțul pe care-l conectează, sub raport informațional, la altul precedent. În acest cadru, ele actualizează funcții sintactice diverse (subiect, atribut, complement). Deci, din punct de vedere sintactic, substitutele cu rol de conectante se comportă aidoma oricărei unități lingvistice care are posibilitatea de a se constitui ca termen al unei relații;

b) Situația conectantelor conjuncționale este substanțial diferită. Ele reprezintă o ipostază a conjuncțiilor coordonatoare din grupa cărora sînt, de altfel, selectate. În calitate de conective, acestea coordonează doi termeni aflați într-un raport (copulativ, adversativ, disjunctiv). Specificitatea lor — nonaderența⁵ la nici unul din termenii relați și absența regimului⁶ — explică transmisibilitatea conectivelor în discuție de la nivel interpropozițional la cel intrapropozițional. Referindu-se la cele două nivele (propoziție, frază), transmisibilitatea presupune actualizarea termenilor relați, prin conjuncțiile coordonatoare, în limitele unuia și aceluiași enunț (T și T; T, dar T). Or, în ipostaza de conectante, aceleași conective ar coordona doi T plasați în enunțuri diferite, izolate grafic, ca în: *S-a constatat că, în exploatarea utilajelor, recomandările tehnice au fost respectate cu strictețe. Dar rezultatele obținute sînt sub nivelul scontat, unde termenii relați sînt cele două predicate separate prin punct: au fost respectate, dar sînt sub nivel.*

4.1. Apariția conjuncțiilor ca segment inițial al unui enunț independent nu indică o modificare funcțională a conectivelor în cauză, ci ea este efectul operației de segmentare a textului. Așadar, poziția imediat după pauză nu privește esența sintactică și semantică a conjuncțiilor respective. O analiză atentă a conduitei copulativei și în contexte ce includ ambele ei ipostaze va concretiza aserțiunea și va ilustra justetea ei.

Cînd s-a pornit răzmerița [...] el a mers cu oamenii pînă la un loc, pe urmă s-a dat deoparte (1)și nu s-a mai băgat (2)și nu s-a mai amestecat decît într-un tirziu [...]. (3)Și-atunci, cînd s-a amestecat, i-a dat în vileag pe toți cei care luaseră cîte ceva de pe acolo. (4)Și a făcut tărăboi (5)și larmă[...] (VI, p. 125). În fragmentul citat, pozițiile (1), (2) reprezintă ipostaza de conectiv interpropozițional a conjuncției *și*, iar poziția (5), aceeași ipostază la nivel intrapropozițional. În pozițiile (3), (4), *și* apare imediat după pauza (x) ce marchează încheierea enunțului precedent. Între cele două ipostaze (conectiv și conectant) nu există, în afara celei poziționale, adică grafice, nici o deosebire semantică sau sintactică. Ca

⁵ Vezi [2], p. 24—28.

⁶ Vezi [3], p. 28—29.

urmare, de îndată ce eliminăm pauza, identitatea funcţională a lui *şi*, în ambele situaţii, se evidenţiază cu claritate: *Şi-atunci, când s-a amestecat i-a dat în vileag pe toţi [...] şi a făcut război şi larmă*. Aşadar, plasarea conjuncţiei *şi* la extremitatea iniţială a unui enunţ nu îi anulează nici rolul sintactic, nici sensul. Cazul altor conjuncţii, susceptibile de a apărea în aceeaşi poziţie şi care, în plus, etalează cu mai multă vigoare sensul lor (*dar, însă*), este perfect analog.

Analizând cazul conectantului *şi*, ca cel mai frecvent între unităţile de acest tip, observăm că el îşi conservă intactă constanta semantică şi în contextele unde, aparent, ca se converteşte în alte nuanţe: adversativă, cf. *Te-aş iubi şi nu-nvărnesc*⁷ sau conclusivă, ca în *Asta-i şagă şi nu-mi pasă*⁸. În realitate, avem a face aici cu o atenuare mai mult sau mai puţin intensă, nu o convertire, a sensului „asociere”, datorată presiunii semantice dezvoltată de context. Dacă nuanţa adversativă ar aparţine conjuncţiei *şi*, aceasta ar trebui să o manifeste, în aceeaşi manieră, şi în contexte care nu degajă ele însele o atare nuanţă. Or, eliminând conţinutul adversativ al enunţului următor: *Atunci bucuria dracului! Odat-o haleşte şi nu zice nimica (= dar nu zice nimica)* (III, p. 19) prin transformarea lui într-unul pozitiv: *Odat-o haleşte şi zice bodaproste*, conectivul este în măsură să reafirme valoarea sa copulativă estompată în contextul iniţial. Iată un alt exemplu şi mai concludent în acest sens: *Stau de vorbă cu Gheorghe şi cu Pîscu şi cu Porumba. Şi cu Lotru, cîinele meu, stau de vorbă, dar nu mai reuşesc nicicum să le leg şi să le înnod. Şi nici locului nu mai pot sta* (VI, p. 16).

Conectantul *şi* apare aici strivit semantic. Între adversativa *dar*, care-l poate substitui — *dar (însă) nici locului nu mai pot sta* — şi conţinutul semantic al segmentului *nici locului nu mai pot sta*, posibilitatea lui *şi*, ca element introductiv al enunţului respectiv, de a impune sensul „asociere” este anulată. Înlăturînd aspectul negativ al acestui ultim segment, obţinem un context în care *dar, însă*⁹ sînt incompatibile în poziţia ocupată de conjuncţia *şi* „născută” din propria ei ipostază de conectant, exprimînd fără echivoc valoarea sa copulativă: *Şi [...] stau de vorbă, dar nu mai reuşesc nicicum să le leg şi să le înnod şi să mai pot sta locului*.

4.2. Se poate spune, aşadar, că într-un text scris, esenţa sintactică a conjuncţiilor coordonatoare se fenomenalizează sub două ipostaze: a) conective, cînd acestea pun în relaţie doi termeni în interiorul limitelor unui enunţ (A şi B; A, însă B); b) conectante (ipostază a relaţiei interpredicative), cînd conjuncţiile respective se găsesce la limita dintre două enunţuri, termenii relaţi fiind separaţi prin pauza grafică (Ax Şi B; Ax Dar B). Prin urmare, termenul *conectant*, în accepţia de sub 4.2.b, prezintă avantajul practic de a reliefa o particularitate, aparent insolită a conjunc-

^{7, 8} Exemplele şi interpretarea citate după [5], p. 397.

⁹ Actualizarea conjuncţiilor adversative în contexte analoage celui citat serveşte intensificării raportului de opoziţie. În cazul nostru, ocurenţa conjuncţiei ar fi superfluă, adverbul *nici*, care contribuie mult la estomparea lui *şi*, fiind suficient. În absenţa acestuia (*nici*), sensul adversativ al propoziţiei, deşi se sprijină pe adverbul de negaţie *nu*, slăbeşte atît de mult, încît, pentru a-l revitaliza, apare necesară prezenţa conjuncţiei (*dar, însă*).

țiilor coordonatoare, generată de caracterul artificial al comunicării scrise, fără a escamota esența relațională a acestora.

4.3. Cele spuse sub 4.1. explică în mare parte frecvența conjuncției și în textele artistice și abundența acesteia în limbajul popular. Pentru vorbitorul obișnuit¹⁰ nu este important să „lege” macrocontextele sub raportul informației, întrucât aceasta este rezolvată de context. Prezența unor elemente de reluare integrală a informației (substantive, verbe etc.), cit și numeroase determinări circumstanțiale¹¹, temporale sau locale, dau enunțurilor un caracter concret, ca în: *Iel s-o suit on an de zile pi copae în sus. Au vinit on an de zile pi copae în jos* (I, p. 276).

Aspectul concret al enunțului favorizează rarefierea conectantelor iterative. La aceasta se adaugă faptul că naratorul insistă asupra derulării neîntrerupte a evenimentelor spre finalul expunerii, fapt marcat prin prezența masivă a conjuncției și, liantul cel mai propice pentru sugerarea continuității. De aceea, chiar și în situațiile cînd naratorul recurge la serviciile conectantelor abstracte, acesta le dublează cu familiarul și, ca în: *Ș-atunei cîn o spus vorba asta ...* (I, p. 286); *Și pi urmă o dat cu deștu-n cap la țarcă și țarca o zburat ...* (I, p. 280); *Ș-așa o omori pi douăză și patru di zmei. Ș-atunei o scos virvu limbilor, virvu unghiilor și le-o pus pi masă* (I, p. 286).

Lipsa de preocupare pentru precizarea raportului semantic între informațiile conectate (aceasta rămînînd pe seama contextului) permite ocurența conjuncției și între două enunțuri al căror conținut se află în raport adversativ (v. și supra 4.1.), ca în: *Curtea asta o stăpînit-o douăză și patru di zmei. Și i-o fugit zmeii din cauza me* (I, p. 300); *Ș-au dormit cel mai mic și cu cel mijlociu. Și [iar] feciorul cel de împărat mai mare au păzit* (I, p. 275).

5.0. Conectarea informației la nivelul macrocontextelor reprezintă un fenomen general în comunicarea lingvistică. Concretizarea fenomenului oferă posibilitatea de a individualiza variantele limbii literare (scrise) și sub raportul organizării lingvistice a mesajelor ce reprezintă texte mai extinse. În cazul nostru, opoziția dintre stilurile științifice și artistice ale limbii literare rezidă în modalitățile diferite practicate în conectarea informației. Astfel, stilul științific valorifică, în scopul menționat, cu precădere următoarele procedee:

1) integrarea informației furnizate de un enunț anumit în limitele celui care-l succede; ea se realizează prin categoria substitutelor pronominale și adverbiale (*aceasta, altul, același, de aceea, de aici* etc.).

2) includerea informațiilor din contexte limitrofe, izolate grafic, într-o relație antinomică, subliniată cu ajutorul adverbelor (locuțiunilor adverbiale) cu sens opozițional (*contrar, dimpotrivă, în schimb, în realitate* etc.) și al conjuncțiilor adversative (*dar, însă* etc.).

Stilul artistic practică, în același scop, cu prioritate:

¹⁰ Avem în vedere discursul narativ, care nu diferă prea mult de același tip al discursului scris sub raportul modului de structurare.

¹¹ Vezi [1], p. 97—98.

1) procedeul cumulării enunțurilor succesive cu ajutorul conjuncției și;

2) corelarea informațiilor din contexte limitrofe prin raportare la cadrul lor temporal sau spațial, de unde frecvența adverbelor de acest tip (*apoi, acolo, atunci, pe urmă* etc.)

SURSE

- I = Ovidiu Bîrlea, *Antologie de proză populară epică*, [București], 1966, vol. 1.
 II = Ion Boldea, *Vehicule pe pernă magnetică. Propulsie, levitație și ghidaj*, București, 1981.
 III = Ion Creangă, *Opere*, ediție îngrijită, note și variante, glosar și bibliografie de Iorgu Iordan și Elisabeta Brîncuș. Studiu introductiv de Iorgu Iordan, București, 1970, vol. 1.
 IV = Petre Ispirescu, *Opere*, ediție îngrijită, note, variante, glosar și bibliografie de Aristița Avramescu. Studiu introductiv de Corneliu Bărbulescu, București, 1960, vol. 1.
 V = *Istoria României*, București, 1960, vol. 1.
 VI = Ion Lăncrănjan, *Cordoranii*, ed. a II-a revăzută, [București], 1966, vol. 1.
 VII = „Studii și cercetări lingvistice”, anul XXIX, 1978, nr. 4.

BIBLIOGRAFIE

1. Coteanu, Ion, *Stilistica funcțională a limbii române. Stil, stilistică, limbaj*, București, 1973.
2. Drasoveanu, D. D., *Observații asupra cuvintelor relaționale*, în CL, XIII, 1968, nr. 1, p. 19—32.
3. Drasoveanu, D. D., *Coordonarea/subordonarea — o diviziune dihotomică*, în CL, XXII, 1977, nr. 1, p. 27—32.
4. Dubois, J., *Grammaire structurale du français. Nom et pronom*, Paris, Larousse, 1965.
5. *Gramatica limbii române*, ed. a II-a, București, 1963, vol. I (tiraj 1966).

MOYENS LINGUISTIQUES DE CONCATÉNATION DES MACROCONTEXTES

(Résumé)

Dans cet article, l'auteur discute le mode de fonctionnement des unités linguistiques qui servent à assumer l'information (pronoms, adverbes, conjonctions coordonnatrices) dans le cas où celles-ci assurent la corrélation logique des informations fournies par des énoncés limitrophes (indépendants).

Pour les conjonctions coordonnatrices ayant ce rôle (copulatives, adversatives etc.) l'auteur propose la dénomination de *connectantes*. Le terme marque une hypothèse de la fonction des connectifs coordonnateurs, actualisable dans les textes écrits, grâce à la nécessité d'opérer une limitation des dimensions des énoncés.

On relève, en même temps, que la nécessité de la corrélation de l'information, au niveau des macrocontextes, permet, par sa manière de concrétiser, à côté des autres particularités linguistiques, l'individualisation pertinente des styles de la langue littéraire.

NONFLEXIUNE CAZUALĂ SECUNDĂ

G. G. NEAMȚU

0. Drept premise ale cercetării mai jos întreprinse, preluăm de la D. D. Drașoveanu, odată cu argumentația aferentă și exemplele autorului, următoarele:

(a) Din punctul de vedere al funcționalității, cazurile din limba română se împart în cazuri de ordinul I (neacordate și neprepoziționale — simbol: C_1 , respectiv N_1 , G_1 , $D_1 \dots$), cazuri de ordinul II (acordate — simbol: C_2 , respectiv N_2 , G_2 , $D_2 \dots$) și cazuri de ordinul III (prepoziționale — simbol: C_3 respectiv G_3 , $D_3 \dots$)¹. Ex.: *Rezultatele* (N_1) *obținute* (N_2) *de sportivii* (Ac_3) *noștri* (Ac_2) *au fost remarcabile* (N_2).

(b) Cazurile de ordinul I (C_1), care constituie flexiunea (cazuală), se subîmpart în cazuri prime (C_1'), și cazuri secundare (C_1''), acestea din urmă fiind rezultatul unei „variații cazuale concomitente” cu primele. În speță, vorbim de un N_1'' și un Ac_1'' ca nume predicativ și element predicativ suplimentar față de un N_1' -subiect și un Ac_1' -complement direct. Ex.: *El* (N_1') *vine* **ea delegat** (N_1''); *Pe el* (Ac_1') *îl trimitem* **ea delegat** (Ac_1''). N_1'' și Ac_1'' realizează o flexiune cazuală secundă față de N_1' și Ac_1' ca manifestare a flexiunii cazuale prime².

(c) *Ca* nu este prepoziție nici în (1) și nici în (2), ci adverb, situat firește în afara regimului cazual³.

(d) Elementul predicativ suplimentar — ca de altfel și numele predicativ — este subordonat numai substantivului (pronumelui)⁴, în prezența condiționantă a verbului⁵.

0.1. Procedînd la transformarea verbelor (*a veni*, *a trimite*) din exemplele (1) și (2) în substantive (infinitive lungi) și operînd modificările ce se impun, obținem:

(1') *Venirea lui* **ea delegat** ...

(2') *Trimiterea lui* **ea delegat** ..., în care fostul element predicativ suplimentar (*ca delegat*) devine un atribut substantival.

Observațiile de mai jos au ca obiect stabilirea termenului regent și a cazului acestui atribut, precum și a mijlocului său de subordonare.

¹ Vezi D. D. Drașoveanu, *O clasificare a cazurilor cu aplicare în problema posesivelor*, în CL, XIV, 1969, nr. 1, p. 77—81.

² Idem, *De la morfemul pe la un sistem al determinanților substantivului*, în vol. *Probleme de sintaxă*, Cluj-Napoca, 1978, p. 11—32.

³ Ibidem, p. 22.

⁴ Idem, *Despre elementul predicativ suplimentar*, în CL, XII, 1967, nr. 2, p. 235—242. Pentru teza dublei subordonări a elementului predicativ suplimentar, și față de nume, și față de verb, vezi *Gramatica limbii române*, Ed. Academiei R.S.R., ed. a II-a, București, 1966, vol. II, p. 209—210.

⁵ Vezi D. D. Drașoveanu, *Sintagma „verb + adjectiv” — o certitudine?*, în CL, XVIII, 1973, nr. 2, p. 272—274.

1. Examinînd, în privința termenului regent, construcția acestui atribut substantival în paralel cu cea a elementului predicativ suplimentar din exemplele date, se impun următoarele constatări:

1.1. Prin transformarea lui (1) în (1') și a lui (2) în (2'), raportul referențial dintre atributul substantival ((*ca*) *delegat* și genitivul lui *s-a păstrat a c e l a ș i c a* între elementul predicativ suplimentar (*ca*) *delegat* și nominativul (*N₁*)-subiect sau acuzativul (*Ac₁*)-complement direct :

(1) *el vine ca delegat* — (1') *venirea lui ca delegat*
 (2) *pe el îl trimitem ca delegat* — (2') *trimiterea lui ca delegat*.

1.2. Prin definiție, elementul predicativ suplimentar din (1) și (2) reclamă în structură atât numele (*el, pe el*), ca termen regent, cît și verbul (*vine, trimitem*), relația dintre elementul predicativ suplimentar și nume (termenul regent; simbol: Tr) fiind, după cum s-a arătat, una condiționată de prezența verbului, fără ca acesta, verb, să intre în relație cu elementul predicativ suplimentar⁶. Situația se prezintă identic în structurile cu atribut substantival din (1') și (2'), fiind vorba tot de o relație condiționată⁷. Un fragment de tipul *alegera ca deputat (venirea ca delegat etc.)* reclamă, pentru decodare, exprimarea sau subînțelegerea din context a unui genitiv.

Correspondența dintre (1), (2) și (1'), (2'), dusă pînă la identitatea de organizare a relațiilor, permite avansarea ipotezei că genitivul (*lui*) este regent (Tr) pentru atributul substantival.

O interpretare opusă, respectiv Tr = substantivul de origine verbală (*venirea, trimiterea*)⁸, ar obliga la interpretarea și în construcțiile cu element predicativ suplimentar (*vine ca delegat; îl trimitem ca delegat*) a verbului drept Tr și, odată cu aceasta, la acceptarea calității de complement⁹, nu de element predicativ suplimentar, pentru (*ca*) *delegat*, după modelul: *El a venit repede — Venirea lui repede ...*, în care transformarea verbului (*a venit*) în substantiv (*venirea*) impune transformarea complementului în atribut. Or, în (1) și (2), (*ca*) *delegat* este interpretat constant¹⁰ ca element predicativ suplimentar, funcție de altă natură decît complementul.

În același timp, avînd în vedere paralelismul de raporturi referențiale între (1), (2) și (1'), (2'), ar fi greu de acceptat că termenii regenți și condiționați (pentru (*ca*) *delegat*) își inversează rolurile în (1') și (2') față de (1) și (2), adică:

— în (1) și (2): termen regent = subiectul (în nominativ) sau complementul direct (în acuzativ); termen condiționant = verbul;

— în (1') și (2'): termen regent = substantivul de origine verbală (fostul verb devenit substantiv); termen condiționant =

⁶ Ibidem.

⁷ Pentru relații condiționate — concept și inventariere, vezi D. D. Drășoveanu, *Sintagma...*, p. 274—275.

⁸ Vezi, pentru aceasta, Ion Diaconescu, *Complementul calității*, în LR, IX, 1960, nr. 2, p. 17 (*Alegerea lui ca deputat ne-a bucurat pe toți*).

⁹ Ibidem, p. 15—17.

¹⁰ Vezi, totuși, pentru desprinderea din elementul predicativ suplimentar a acestor construcții și considerarea lor drept complemente ale calității, Ion Diaconescu, *lucr. cit.*, passim.

genitivul *lui* (fostul subiect în nominativ sau complement direct în acuzativ devenit atribut în genitiv).

1.3. Un argument în plus pentru calitatea de regent a genitivului, argument care infirmă o tentantă «inversare» de termen regent în (1') și (2') față de (1) și (2), obținem aducând în discuție un element predicativ suplimentar adjectival și atributul său corespondent, obținut prin același procedeu al nominalizării verbului condiționant: *Ion a venit singur la birou*/ *Venirea lui Ion singur la birou* ...; *Maria a sosit fericită acasă*/ *Sosirea Mariei fericită acasă* ...; *I-am văzut flăminzi și goi*/ *Vederea lor flăminzi și goi* ...; *Au fost trimiși nemulțumiți la muncă*/ *Trimiterea lor nemulțumiți la muncă* ...

În aceste exemple, datorită a c o r d u l u i în gen și număr, este evident că adjectivul-atribut (*singur, fericită, flăminzi și goi, nemulțumiți*) are ca termen regent substantivul sau pronumele în genitiv (*lui Ion, Mariei, lor*).

Observație. Nerealizarea acordului în caz (*sosirea Mariei fericită* ...) nu infirmă calitatea de regent a genitivului, acest nonacord fiind destul de frecvent în româna actuală (comp. cu *împotriva deciziei luate de noi* ...).

Dacă elementul predicativ suplimentar adjectival dă naștere prin transformare unui atribut dependent de un genitiv, în prezența obligatorie a unui substantiv de origine verbală, putem accepta, în baza esenței unice a elementului predicativ suplimentar, că și atributul substantival (*ca delegat*) aici în discuție se subordonează tot unui genitiv: *venirea lui ca delegat*.

Observație. În situația în care termenul regent al elementului predicativ suplimentar este un pronume personal de persoana I sau a II-a, prin nominalizarea verbului, atributul obținut are ca regent un adjectiv posesiv (provenit din pronume), ca ocupant al poziției de genitiv¹¹: *Tu ai fost trimis ca delegat* (*Pe tine te-au trimis ca delegat*)/ *Trimiterea ta ca delegat* ... Aceasta implică reconsiderarea afirmației că adjectivele pronominale n-au determinanți.

1.4. Cele de mai sus ne conduc la acceptarea existenței unui atribut în relație condiționată cu un genitiv (ca Tr), elementul condiționant fiind substantivul de origine verbală. În acest fel, adică prin subordonare condiționată, se explică și dobândirea de către substantivele proprii și pronume — „vezi exemplele de până aici — a calității de regente pentru atribute.

Acest tip de atribut condiționat este corespondentul construcțional și semantic al elementului predicativ suplimentar din care a provenit. Corespondența în discuție se încadrează în sfera mai largă a izomorfismului construcțional și semantic atribut/alte funcții sintactice. În particular, deosebim aici două tipuri de atribute, ambele obținute în urma nominalizării verbului:

(a) atribute condiționate, rezultate din elemente predi-

¹¹ Faptul că posesivul ocupă poziția unui genitiv nu înseamnă că acesta este în genitiv (un genitiv al pronumelor personale de persoana I și a II-a, lipsite în paradigma lor de aceste forme) sau că posesivul încetează a mai fi un adjectiv acordat, ca toate adjectivele.

cative suplimentare, prin substantivizarea verbului condiționant: *el vine ca inspector/venirea lui ca inspector*:

(b) atribute necondiționate, rezultate din complemente, prin substantivizarea verbului regent: *acordă ajutoare orfanilor/acordarea de ajutoare orfanilor*¹²; *a fost indus în eroare de către avocați/inducerea lui în eroare de către avocați; societatea merge înainte/mersul înainte al societății* etc.

2. Ca formă cazuală, atributul substantival în discuție nu poate fi decât nominativ sau acuzativ. Un alt caz, genitiv, de ex., se exclude, întrucât acesta ar trebui să fie marcat la nivelul expresiei (prin desinențe, articole, predeterminanți).

2.1. În dezambiguizarea cazuală N/Ac plecăm de la următoarele:

(a) Nu există nici un element, de conținut sau de expresie, care să infirmе păstrarea calității adverbiale a lui *ca* în trecerea de la (1) și (2) la (1') și (2'). Prin urmare, atributul (*ca*) *delegat*) rămîne și el într-un caz₁, respectiv N₁ sau Ac₁.

(b) Calitatea de Ac₁ este pusă sub semnul întrebării de termenul său regent, pronume sau substantiv, care nu acceptă în subordine un Ac₁¹³. Un N₁, în schimb, poate fi subordonat numelui — vezi falsă apozitie¹⁴. În consecință, considerăm că atributul substantival (*ca*) *delegat* este în nominativ (un N₁) și va fi numit de aceea atribut nominativ al¹⁵.

Observație. În subsidiar notăm că și în cazul apozitiei (al realei apozitii) cu formă de NAc tot de un nominativ vorbim, nu de un acuzativ.

2.2. Procedînd la trecerea substantivului (abstract verbal) din nominativ în alte cazuri, substantivul (pronumele) în genitiv și atributul său nominativ rămîn aceleași: *ideea trimiterii lui ca delegat; înaintea trimiterii lui ca delegat; nereușita datorată plecării lui ca delegat; n-au aprobat numirea lui ca profesor; n-au fost de acord cu numirea lui ca profesor*.

3. Acceptînd paralelismul dintre (1), (2) și (1') și (2') la nivelul termenilor regenți (*el/pe el* [N₁/Ac₁] ←¹⁶ *ca delegat* [N₁"/Ac₁"] și *lui* [G₁] ← *ca delegat* [N₁], trebuie să acceptăm și faptul că acest nominativ (N₁) al atributului apare din imposibilitatea realizării unui genitiv¹⁷, a unui al doilea genitiv (G₁"), secundat al primului (Tr), care, dacă s-ar realiza flexiunea cazuală secundă (G₁"), ar trebui să fie un G₁'. Din această cauză, nomi-

¹² Vezi, pentru acest atribut, Mioara Avram, *O specie modernă a atributului în dativ și alte probleme ale determinării atributive*, în LR, XIV, 1965, nr. 4, p. 415—428.

¹³ Altul decât cel de pe lîngă substantivele *ură, invidie, pizmă*, cu morfemul *pe* (*ura lor pe Ion*; vezi D. D. Drașoveanu, *Un atribut acuzativ*, în CL, XXI, 1976, nr. 1, p. 79—82) și cel construit identic cu complementul circumstanțial de timp (acuzativul timpului) de tipul *venirea lui seara tirziu...* (vezi G. G. Neamțu, *Despre acuzativul timpului în limba română*, în CL, XXIV, 1979, nr. 1, p. 63).

¹⁴ Vezi, pentru aceasta, D. D. Drașoveanu, *Un atribut...*, p. 81.

¹⁵ *Ibidem*.

¹⁶ Simbol: ← = determină pe...

¹⁷ Vezi, pentru „imposibilități flexionale”, D. D. Drașoveanu, *Un acord...*, p. 310.

nativul atributului substantival (*ca delegat* este unul progenitiv al (N proG).

3.1. Trăsăturile „nominativ” pentru atribut și „progenitiv” pentru nominativ sugerează, în baza unor asemănări și deosebiri, o comparație cu un alt tip de atribut nominativ (cu nominativ progenitiv) — falsă apozitie (*riul Mureș, romanul Ion*)¹⁸.

(a) La ambele atribute, mijlocul de subordonare este nonflexiunea cazuală (N proG). În timp ce însă N_1 al falsei apozitii este pe poziția unui G'_1 (N_1 proG'_1), cel de-al doilea N_1 este pe poziția unui G''_1 (N_1 proG''_1), G_1 nerealizat și nerealizabil la nivelul expresiei în limba română.

Prin aceasta, nonflexiunea însăși ne apare diferențiată în nonflexiune primă (N_1 proG'_1 — atributul nominativ din falsă apozitie) și nonflexiune secundă (N_1 proG''_1 — atributul nominativ obținut din elementul predicativ suplimentar).

Nonflexiunea (cazuală) secundă, reprezentată prin N_1 proG''_1 și N_1 proD''_1 (*Îi zice Ion*)¹⁹, se constituie într-un nou mijloc de subordonare nominală; acest nou mijloc, al patrulea dintr-un sistem, intră în opoziție cu nonflexiunea cazuală primă (falsă apozitie) și, împreună cu aceasta, în opoziție cu sistemul flexiunii cazuale prime/secunde, dezvoltat și descris de D. D. Dragoveanu²⁰, obținând sistemul:

flexiune primă (N'_1 , Ac'_1) — nonflexiune primă (N_1 proG'_1)
flexiune secundă (N''_1 , Ac''_1) — nonflexiune secundă (N_1 proG''_1, N_1 proD''_1).

(b) N_1 al falsei apozitii realizează o relație necondiționată cu regentul, în timp ce N_1 al atributului aici analizat realizează, asemenea elementului predicativ suplimentar din care a provenit, o relație condiționată cu regentul (condiționată de prezența în structură a unui substantiv de origine verbală).

(c) Tr al falsei apozitii poate sta în orice caz, pe cînd Tr al atributului provenit din elementul predicativ suplimentar stă numai în G (G_1) sau pe poziția unui G (adjectivul posesiv, în caz₂).

LA NON FLEXION CASUELLE SECONDE

(Résumé)

En analysant les structures roumaines du type *venirea lui ca delegat*, provenues de structures comme *el vine ca delegat*, l'auteur considère que le complément du nom *ca delegat* est subordonné au pronom personnel au génitif *lui*, grâce au parallélisme de construction et sémantique qui existe entre ce complément du nom et l'attribut d'objet.

Après avoir argumenté que le complément du nom est au nominatif, un nominatif dans la position d'un génitif non réalisé et d'ailleurs non réalisable en roumain, on soutient qu'il s'y agit d'un cas de non flexion seconde qui fait pendant à la non flexion primaire des structures du type *riul Mureș*.

Par cette démarche, l'auteur obtient le quatrième élément d'un système: flexion casuelle primaire / seconde — non flexion casuelle primaire / seconde.

¹⁸ Vezi nota 14.

¹⁹ Vezi G. G. Neamțu, *Un nominativ prodativ*, în CL, XXVII, 1982, nr. 1, p. 55—60.

VASILE BOGREA ȘI CULTURA POPULARĂ ROMÂNEASCĂ*

DUMITRU POP

Mintea iscoditoare a savantului nostru cărturar umanist Vasile Bogrea a pătruns, între atâtea alte manifestări ale spiritului, și multe din cele aparținătoare spiritualității populare. O evaluare a achizițiilor și a contribuțiilor sale științifice în acest domeniu este însă greu de făcut, deoarece preocupările sale de folclor și etnografie se leagă de regulă atât de strâns de cele filologice și istorice, încât ele nu pot fi izolate decât în mod artificial. Așa cum sublinia Sextil Pușcariu, pentru Vasile Bogrea „lingvistica, istoria, etnografia, folclorul și literatura alcătuiau diferitele fețe ale aceluiași întreg: istoria culturală”¹. Avem de-a face cu o concepție care îl apropie de Hasdeu și de alți învățați având aceeași formație enciclopedică și pentru care materialul de studiu al disciplinelor umane se cerea a fi cercetat ca un tot inseparabil.

Viziunea aceasta integratoare a lui Vasile Bogrea se manifestă chiar din începuturile afirmării sale în domeniul cercetării științifice, în perioada când funcționa ca profesor secundar la Iași. Studiile și articolele sale publicate în această perioadă, despre *Refrenul colindelor*², *Obiceiuri de Bobotează*³, *Armindenul*⁴, *Lăsata secului*⁵, dar mai ales *Veneția în graiul popular*⁶ interesează nu numai folcloristica și etnografia, ci și lingvistica și istoria. Pe linia acestei orientări, de mai largă circulație europeană, Bogrea avea să se întâlnească la Cluj cu un grup de savanți, între care Sextil Pușcariu, Nicolae Drăganu, George Giuglea, împreună cu care o va ilustra în viitoarele sale cercetări, întreprinse mai ales sub cupola prestigioasă a Muzeului limbii române. Ea se va răsfringe și în corpul Atlasului lingvistic român, pe care, la un moment dat, Pușcariu se gîdea să-l combine cu un „Atlas etnografic și folcloristic”⁷.

În cei cîțiva ani cît i-a fost dat să trăiască și să lucreze în ambianța intelectuală a Universității clujene, Vasile Bogrea a jucat un rol activ în promovarea activității destinate cunoașterii culturii noastre populare. El se numără astfel printre întemeietorii *Societății etnografice române*, înființată la Cluj în anul 1923, cea dintîi societate româ-

* Comunicare prezentată la simpozionul „Centenarul nașterii lui Vasile Bogrea”, organizat de Universitatea „Babeș-Bolyai” și Academia R. S. România, Filiala Cluj-Napoca, Subcomisia de etnologie și antropologie, la 25 noiembrie 1981.

¹ „Dacoromania”, IV/2, 1924—1926, p. 1530.

² „Neamul românesc” (București), XI (1916), nr. 148, p. 2—3.

³ *Ibid.*, XII (1917), nr. 154, p. 2.

⁴ „Neamul românesc” (Iași), XII (1917), nr. 117, p. 2.

⁵ *Ibid.*, nr. 311, p. 2.

⁶ *Ibid.*, nr. 317, p. 1.

⁷ Cf. Dumitru Pop, *Sextil Pușcariu și cultura noastră populară*, în „Anuarul Muzeului etnografic al Transilvaniei”, IX (1977), p. 389.

nească de acest fel, devenind de la început vicepreședinte al ei⁸. Prezintă în ședințele societății câteva comunicări, care vor fi publicate postum în paginile primului volum al „Anuarului Arhivei de folclor”⁹. Paralel, publică în „Dacoromania”, „Analele Dobrogei”, „Ramuri”, „Șezătoarea” ș.a. diferite studii și articole consacrate culturii populare sau unor probleme în care aceasta este implicată. Împreună cu cele apărute înainte de numirea lui ca profesor la Universitatea Clujeană, ele îi asigură un loc binemeritat în istoria folcloristicii și etnografiei românești.

Cercetarea contribuțiilor științifice pe care le-a dat Vasile Bogrea evidențiază înainte de toate interesul său constant pentru domeniile culturii populare, interes alimentat de conștiința însemnătății acesteia pentru cunoașterea trecutului nostru. Căci poporul, „marele cîntăreț fără nume” — cum îl numește el — este cel „de la care ne vine în tot ce are ea mai sănătos și mai trainic, arta noastră”; „însăși cultura noastră, această mindră aristocrată, care-și uită atît de des genealogia, e o metaforă din viața agrară: transplantarea într-un domeniu ideal superior a umilei agriculturi”¹⁰. Reiese din cuprinsul contribuțiilor sale pe acest teren că autorul frecventa cu asiduitate colecțiile de folclor, cu preocuparea de a descoperi în paginile lor informații utile luminării unor aspecte obscure ale limbii, istoriei și culturii noastre tradiționale. El urmărea totodată studiile de specialitate românești și străine, pe care le citea cu ochi critic, verificînd soluțiile ce le dădeau problemelor puse în discuție și căutînd noi soluții, mai apropiate de adevăr. Împreună cu vasta sa informație istorică și literară și îndeosebi cu cea privitoare la cultura antichității greco-romane, aceste lecturi explică pe deplin caracterul doct al tuturor studiilor și articolelor ce le-a dat Vasile Bogrea în domeniul ce ne interesează. Cu excepția unui studiu, neîncheiat, despre *Legenda meșterului Manole în sud-estul european*¹¹, savantul nostru cărturar n-a atacat însă probleme fundamentale ale folclorului și etnografiei. Studiile sale nu se impun nici prin proporții, fiind, dimpotrivă, reduse ca întindere. Sînt, în schimb, foarte dense ca informație și pline de sugestii, mai ales cînd e vorba de stabilirea originii, circulației și semnificației faptelor studiate. Rigoarea cu totul remarcabilă a omului de știință face ca autorul să nu se lanseze în concluzii cu caracter teoretic general, mulțumindu-se să comenteze pe marginea materialului studiat, să facă cît mai multe relații cu cel existent la alte popoare, vechi sau noi, să corecteze erorile evidente și să orienteze atenția cercetătorilor către aspecte noi sau pierdute din vedere de către autorii anteriori. Sînt semnificative pentru poziția sa cuvintele introductive la una din comunicările prezentate, în 1924, în cadrul *Societății etnografice române*. Referindu-se la afirmația lui A. R. Wright, vicepreședinte

⁸ Cf. Ion Taloș, studiul introductiv la Ion Mușlea, *Cercetări etnografice și de folclor*, I, București, Ed. Minerva, 1971, p. IX.

⁹ *Trei probleme folclorice și aspectul lor românesc*, în „Anuarul Arhivei de folclor”, I (1932), p. 47—52 și *Musea columbacă în tradiția noastră populară și istorică* (cu o paralelă romanică), *ibid.*, p. 41—45.

¹⁰ *Ceva despre cîntecul popular*, în „Drum drept”, Iași, XII (1917), nr. 3, p. 42.

¹¹ „Neamul românesc” (București), XX (1925), nr. 249, p. 1.

al Asociației de folclor din Londra, potrivit căruia „cheia pentru o bună parte din istoria europeană se găsește în trecutul poporului român“, că prin cercetarea culturii populare românești „vom ajunge să dezlegăm multe probleme ale istoriei umane“, Vasile Bogrea notează: „Dacă lucrul e în adevăr așa, sau dacă părerea învățatului englez e numai o iluzie generoasă, nu ne aparține s-o spunem. Ceea ce ni se pare, însă, în afară de orice îndoială e datoria cercetătorilor români de a pune în circulație științifică *aspectul românesc* al problemelor, oriunde el există, — indiferent de valoarea lui relativă. E, poate, cel mai bun și mai firesc mijloc de a contribui la mișcarea generală a științei...“¹². E tocmai ceea ce face el însuși, cu pasiune și competență, în studiile și articolele consacrate culturii noastre populare.

Una din preocupările de căpetenie ale lui Vasile Bogrea a constituit-o istoria vocabularului limbii române și problemele de etimologie. Atracția sa pentru acest domeniu își are sursa în convingerea că „Viața cuvintelor e așa de strâns legată de a poporului care le întrebuințează, încât vicisitudinile lor biografice — genealogia, evoluția, migrația, cariera lor — luminează, adese, colțuri întunecate ale istoriei naționale. Studiul lor poate însemna, în același timp, un apreciabil aport la istoria culturii, în genere“¹³. Ocupindu-se de graiul ciobanilor, autorul notează: „O cercetare amănunțită a acestor elemente ar fi nu numai un interesant capitol dintr-o monografie asupra cîntecului popular, ci și o însemnată contribuție la dicționarul limbii românești“¹⁴. Pornind de la constatarea că „versul popular /.../ a păstrat încrustate o sumă de glose arhaice și dialectale“, fiind așadar „un principal izvor de paleontologie lexică“¹⁵, învățatul nostru cercetează colecțiile de folclor și descoperă în paginile lor numeroase cuvinte și expresii regionale și arhaice, unele dispărute din limba vorbită, avînd altă încărcătură semantică decît cea cunoscută sau de-a dreptul obscure. Comparîndu-le cu formele ce apar în alte regiuni, în vechile izvoare scrise și în alte limbi, autorul încearcă să le pătrundă viața, izbutind adesea să le stabilească originea și înțelesul și făcînd astfel posibilă lectura textelor în care apar. Nemulțumit, de pildă, de modul cum glosase culegătorul și editorul unui text folcloric cuvîntul *apusat*, prin *dosit*, în versurile: „Sin/t/ trei sate apusate, nevăzute / Și de agi neștiute“, Bogrea examinează cu atenție cuvîntul, comparîndu-l cu formele pe care le întîlnește în diferite alte texte, folclorice și istorice, ca să ajungă în cele din urmă la concluzia că *apusat* provine din lat. *pausare*, avînd înțelesul de *scutite*, versurile trebuînd astfel să fie citite: „Sin/t/ trei sate scutite / de impozite / Și de agi neștiute“¹⁶, ceea ce e, firește, cu totul altceva. Tot aici trebuie amintit ar-

¹² „Anuarul Arhivei de folclor“, I, p. 47.

¹³ *Între filologie și istorie*, în „Anuarul Institutului de istorie națională“, I, Cluj, 1921—1922, p. 318.

¹⁴ *Din graiul ciobanilor*, în „Drum drept“, Iași, XII (1917), nr. 4, p. 59.

¹⁵ *Ibid.*

¹⁶ „Dacoromania“, III, 1922—1923, p. 726—727.

ticolul *Etimologii populare*¹⁷, care aduce de asemenea contribuții utile la descifrarea unor texte folclorice.

Alteori, eruditul profesor găsește în textele folclorice cheia descifrării unor cuvinte obscure din textele literare. El demonstrează, de exemplu, că *luced* din *Țiganiada* lui Budai Deleanu nu este o creație a scriitorului, ci un arhaism, care s-a păstrat și într-o colindă maramureșeană („Lucezit-o, lucezit / Un lucer mindru galbăn“) și care provine din lat. *lucidus*; avem de-a face astfel cu un dublet popular al neologismului *lucid*, din limba franceză¹⁸.

Un interes special prezintă articolele consacrate de Bogrea etimologiei unor termeni folclorici, prin care autorul deschide uneori noi perspective pentru stabilirea originii noțiunilor și a materialului pe care îl definesc. Căci, amplele informații pe care le dă, de exemplu, cu privire la înțelesul ce-l au în limba română termenii *proor*, *prou*, *implour*, proveniți, după părerea lui, din lat. *imperorare*¹⁹ și care se regăsesc în forme apropiate și în ngr., conțin sugestii pretioase pentru cercetătorul care își va lua sarcina să studieze obiceiul prouratului, ale cărui rosturi inițiale ne sînt încă atît de puțin cunoscute. Același interes îl prezintă pentru folclorist articolele despre *malancă*, *moroi*, *iele* și *paparrudă*²⁰, care conțin numeroase date utile îndeosebi pentru cercetarea comparativă a categoriilor folclorice pe care le denumesc. Precizările pe care le face Bogrea în legătură cu *cîrneleagă*, *cîșlegi* și *păresimi*²¹ au darul să clarifice noțiuni fundamentale pentru o seamă de obiceiuri populare aparținătoare ciclului calendaristic. Problema îl ispitise încă de la începuturile activității sale de cercetare, cînd V. Bogrea se ocupase de etimologia unor termeni folclorici („viers“ de ex.) aducînd unele precizări utile de ordin semantic²².

În cadrul preocupărilor sale de onomastică, Vasile Bogrea își atînge testele privirile și asupra materialului folcloric²³, încercînd să limpezească sensul obscur al unor denumiri. Crede astfel că prin „podul de la Tingrele“, ce apare într-o colindă din Putna, trebuie să înțelegem „podul de peste mare“, interpretare ce avea să fie însă corectată ulterior de către Gh. Neagu²⁴. „Muntele Crinului“, din balada *Ștefan Vodă și Mîul*, care nu e — spunem noi — decît o metaforă, trebuie înțeles drept munte acoperit cu „crină“, o specie de arin. „Muntele Hiriului“, dintr-o poveste din colecția lui Fundescu, înseamnă „Muntele porcului“ (din ngr. χοιρός-ου,

¹⁷ *Ibid.*, IV/2, 1924—1926, p. 892—894.

¹⁸ *Ibid.*, p. 830.

¹⁹ *Ibid.*, I, 1920—1921, p. 266—267.

²⁰ *Ibid.*, IV/2, p. 822—823, 837—839, 895 și I, p. 265.

²¹ În *Cîrneleagă*, în „Neamul românesc“, Iași, 1917, reprodus și în „Șezătoarea“, XXXIII (1925), nr. 7—9, p. 98—101 și *Iarăși Cîrneleagă*, în „Șezătoarea“, *ibid.*, nr. 1—12, p. 113—116.

²² *Ceva despre cîntecele popular*, p. 42—43.

²³ Din *onomastica folclorică*, în „Dacoromania“, IV/2, 1924—1926, p. 873—874.

²⁴ *Podul de la Tingrele*, în „Revista de etnografie și folclor“, tom. 12 (1967), nr. 9, p. 147—152, unde autorul arată că avem de-a face cu un nume compus din „tini“ „grele“.

la genitiv), ceea ce îl face pe Bogrea să creadă că basmul însuși e de origine greacă.

„Cintecul nostru popular — constată Vasile Bogrea — răsună de ecouri istorico-geografice sud-orientale de cel mai mare preț, care n-au fost cercetate și puse în lumină pînă acum”²⁵. El încearcă să suplinească lacuna explorînd un mare număr de colecții folclorice, din care extrage peste 30 de toponime din sud-estul european și din Asia Mică, fiecare cu formele cu care se înfățișează în materialele cercetate: *Țarigrad*, *Țili-grad*, *Țaligrad*, *Țeligrad* etc., sau *Odriu*, *Diū*, *Driū*, *Codriū* etc. etc. și cu explicațiile lingvistice de rigoare. Autorul nu face nici un fel de considerații teoretice generalizatoare pe marginea materialului și nici nu încearcă vreo concluzie de ordin folcloristic. Corectează însă unele interpretări greșite ale editorilor și unele erori de ortografiere a termenilor, rezultate din neînțelegerea lor de către aceștia. Autorul constată astfel că, de exemplu, cuvîntul „poartă” e tipărit adesea în mod greșit cu literă mică, deoarece editorii n-au înțeles că e vorba de „Poarta otomană” ș.a. Evident, pe lângă însemnătatea ce o are pentru lectura corectă a textelor folclorice în care apar aceste toponime, lucrarea interesează prin sugestiile ce le aduce în legătură cu universul inspirației poeziei noastre populare și chiar cu procesul ei de geneză.

Interesant este și articolul *Prosopographica*²⁶, în care profesorul Bogrea încearcă să lămurească originea și semnificația numelor unor personaje din poezia noastră populară. Comparînd diversele variante în care apare numele lui Toma Alimoș, respinge etimologia propusă de Hasdeu, care trimite la *Athlamos*, numele hanului tătarăsc din anul 1345, propunînd în locul acestuia un alt cuvînt, oriental: *alimosch*, care înseamnă „vultur, vultan, cilcan”, nume care sugerează, într-adevăr, mai bine caracterul eroului din balada noastră. Cît privește numele Manea, al eroului din aceeași baladă, autorul admite soluția dată de Hasdeu, care îl pusese în legătură cu „Manoilă Grecul” din poezia populară a sirbilor și bulgarilor, unde, ca și Manea din creația românească, reprezintă personificarea „cruzimii și perfidiei”. Bogrea socotește însă că, cel puțin în unele variante românești, numele eroului trebuie pus în legătură și cu un personaj de poveste din tradiția noastră, „Manea Cîmpului”, care, la rîndul său, trebuie raportat la „mana cîmpului”. Cît privește numele Marcoș-Pașa din balada *Crivățul*, acesta implică după părerea învățatului nostru filolog „o aluzie la mart”; personajul Marcoș este, după opinia sa, foarte asemănător cu Baba Dochia, cunoscută și sub numele de „Baba Marta”. Explicații tot atît de ingenioase aduce Bogrea și cu privire la numele eroilor principali ai baladelor *Vartici*, *Miu Cobiu* ș.a. Acesta din urmă îl preocupase pe autor mai demult, cînd încercase să localizeze balada în județul Dimbovița, pornind de la numele eroului, pe care îl punea în legătură cu satul Cobia²⁷.

Intr-un alt articol, intitulat *Sfinții-medici în graiul și folclorul ro-*

²⁵ *Cercetări de literatură populară*, în „Dacia”, II, 1931—1932, nr. 493.

²⁶ *Idem*, p. 421—423.

²⁷ *Cercetări de literatură populară*, p. 41.

*mănesc*²⁸, savantul nostru filolog își impune să deslușească originea și înțelesul unor expresii ciudate ce apar în creația folclorică românească: „sfinți fără de arginți“, „a umbla teleleu-Tănase“, „cosman de amin“ sau „Cosma d'Amin, „Cuzman de Amin“, „Cosmandin“ etc. Cu ajutorul vas-telor sale cunoștințe din cele mai variate domenii ale limbii, istoriei și culturii, Vasile Bogrea demonstrează că în toate aceste cazuri avem de-a face cu reflexe ale unei sărbători creștine ortodoxe închinată unor „sfinți fără de bani vraci“, între care Cozma, Damian, Thalaleu ș.a. și care nu sînt altceva, la origine, decît „divinități vindecătoare păgîne“ care au fost „detronate“ și înlocuite în evul mediu bizantin.

Articolele *Formule călătore*²⁹ și *Un „cento“ popular*³⁰ se înscriu în cercetarea folcloristică propriu-zisă, fiind consacrate unor probleme de structură poetică a baladelor. În primul, autorul urmărește migrația unor formule poetice de la o baladă la alta, atît în cadrul aceluiasi tip, cît și în cadrul unor tipuri deosebite. În cel de al doilea articol, analizează pe text fenomenul contaminării în cadrul materialelor aceleiași categorii folclorice.

Cercetării folcloristice propriu-zise i se încadrează și articolul *O străveche formulă de exorcism în descîntecele noastre*³¹, în care Bogrea, bazîndu-se pe documente scrise, urmărește vechimea formulei „cocoș negru nu cîntă“ pînă în secolul al II-lea al erei noastre, precizîndu-i totodată semnificația. Spre deosebire de „cocoșul roș“, arată autorul, care este un simbol al focului, cocoșul negru reprezintă „cocoșul infernal consacrat Persefonei“.

În interesul cercetării comparative și din dorința de a pune în circulație „aspectul românesc“ al unor probleme de cultură populară, Vasile Bogrea publică articolul *Trei probleme folclorice și aspectul lor românesc*³². Pornind de la explicația ce a fost dată numelui localității spaniole *Perescrita*, de la existența în apropiere a unei stînci în care e gravată o „inscripție aproape total indescifrabilă“, Vasile Bogrea arată că asemenea „Pietre-Scrise“ există și pe teritoriul nostru. Cu ajutorul unei cimitituri românești, o metaforă populară „care definește șirul dinților ca un „gard“ (ἐργος) al gurii“, autorul curmă o străveche controversă pe marginea unei expresii homerice. În sfîrșit, în *Uciderea bătrînilor* Vasile Bogrea aduce două mărturii populare românești despre „ecoul suflete-sc al abolirii obiceiului“ primitiv al uciderii bătrînilor.

Aceluiasi scop, al cercetării comparative, îi răspunde și articolul *Musca columbacă în tradiția noastră populară și istorică* (Cu o paralelă romanică)³³, în care se aduc noi mărturii folclorice, omise de cei ce s-au ocupat de această problemă, precum și o mărturie istorică de la sfîrșitul secolului al XVII-lea. E semnalată totodată o atestare din anul 1858 a „columbacei“, datorată unui medic ce servise în armata turcească, ates-

²⁸ „Dacoromania“, IV/1, 1924—1926, p. 169—182; cf. și IV/2, p. 909—913.

²⁹ *Ibid.*, II, 1921—1922, p. 423—430.

³⁰ *Ibid.*, p. 431—437.

³¹ *Ibid.*, IV 2, p. 886—891.

³² „Anuarul Arhivei de folclor“, I (1932), p. 47—52.

³³ *Ibid.*, p. 41—45.

tare despre care Bogrea crede că este cea dintâi³⁴. În plus, autorul transcrie și „un interesant pendant la legenda românească“, care a circulat în Sardegna — Italia.

Valoros, atît pentru cunoașterea originii unor elemente din structura creației noastre folclorice, cit și pentru raporturile dintre aceasta și literatura scrisă, este articolul intitulat *În jurul „Alexandriei“, „Paștele blajinilor“ și altele*³⁵. Polemizînd cu Th. Sperantia filologul clujean întărește afirmația lui N. Cartoian care demonstrase că „originea blajinilor sau robmanilor e în „Alexandrie“, ca și „Apa-Sîmbetei“, neavînd astfel de-a face cu Dobrogea, cum afirmase „anecdoticul“ român. Iar obiceiul practicat la Paști de gospodinele noastre, care aruncă coji de ouă pe apele curgătoare, ca să vestească și „blajinilor“ sîrbătorea, nu reprezintă „decît un străvechi aspect popular al cultului morților“. În aceeași lucrare Vasile Bogrea demonstrează că „blestemul“ „duce-te-ai la măru roșu“ valorifică o expresie, „măru-roșu“, prezentă și în limba neogreacă, cu înțelesul de loc îndepărtat, ca în română, își are originea în același roman popular, „Alexandria“. De asemenea, toponimicul *Nedeia-Cetate*, pe care îl întîlnim în basmul *Fiul vîntătorului* din colecția lui P. Ispirescu.

Nu putem cunoaște, firește, cit și ce anume ne-ar mai fi dat Vasile Bogrea pe tărîmul cercetării folcloristice și etnografice, dacă firul vieții sale nu s-ar fi curmat atît de timpuriu. Chiar dacă conștiința sa exemplară despre responsabilitatea omului de știință l-ar fi împiedicat să se avînte în cercetări de mai mare amploare, de un mai pronunțat caracter teoretic sau de sinteză, este sigur că ar fi adus încă multe contribuții la mai buna înțelegere a textelor folclorice, ferindu-ne astfel de erori, ar fi deslușit încă multe din aspectele obscure ale culturii noastre tradiționale și ne-ar fi semnalat multe alte căi utile pătrunderii în adîncimile ei.

Dincolo de contribuțiile pe care le-a dat în materie, de ingeniozitatea gîndirii sale și de probitatea sa științifică, savantul nostru a demonstrat ca puțini alții cît de complex e domeniul culturii populare și cît de dificil e drumul pe care trebuie să-l străbată adevăratul cercetător spre a-i pătrunde nenumăratele-i taine. Evident, problema aceasta continuă să rămîină actuală și de ea va trebui să se țină seamă în pregătirea viitoarelor cadre de specialiști, dacă dorim să facem adevărată lumină în sfera celei mai vechi și celei mai autentice forme a culturii noastre naționale.

VASILE BOGREA ET LA CULTURE POPULAIRE ROUMAINE

(R é s u m é)

Vasile Bogrea (1881—1926), ancien professeur à l'Université de Cluj, est reconnu comme un grand savant humaniste dont l'activité scientifique a embrassé les plus différents domaines de la philologie. Entre autres, il nous a laissé de nombreuses contributions qui font l'objet de cet article, concernant notre culture populaire.

³⁴ Se pare că cea mai veche atestare a motivului la noi i se datorează lui Zéký Iános și datează din anul 1836 (vezi Engel Karol și Dumitru Pop, *Basmele lui Zéký Iános*, în *Studii de istorie literară și folclor*, București, Ed. Academiei. . ., 1964, p. 227).

³⁵ „Analele Dobrogei“, III (1922), p. 325—338.

UN MEMORIALIST UITAT: G. I. IONNESCU-GION

VISTIAN GOLA

Prezent în publicistica ultimelor două decenii ale veacului trecut cu scrieri istorice, literare și artistice, abordînd cu aceeași plăcere studiul erudit, evocarea biografică sau relatarea memorialistică, G. I. Ionescu-Gion (1857—1904) era considerat în epoca marilor clasici cînd un vîlstar din școala istorică a lui Hasdeu, cînd un stilist crescut sub mantie odobesciană. Pe drept cuvînt, dacă de la primul, tînărul istoric, cu studii la Paris și cu doctoratul luat la Bruxelles, a împrumutat pasiunea arhivistică, curajul și îndrăzneala istoricului desprovincializat, de la Odobescu a moștenit ceva din fantezia și puterea de evocare a faptelor istorice, în scrieri care ne amintesc mereu parfumul arhaic al „Scenelor“ acestuia. Căci narațiunile lui Gion, aproape în majoritate axate pe un subiect luat din istoria patriei, trădează mai totdeauna erudiția și rafinamentul celor doi maeștri. Aceasta constituie și o dovadă a oscilării unui emul, care nu se putea decide pe care din pînîții spirituali să-î urmeze. De aici, probabil, caracterul ambiguu al operelor sale, privite cu suspiciune de istoricii de astăzi și prea puțin luate în seamă de istoriografia literară.

De la republicarea conferinței *Cum vorbim* în 1936, interesantă pentru lingviști, nesemnificativă pentru istoric și scriitor, scrierile lui Ionescu-Gion au fost date uitării, iar numele său e pomenit doar cu prilejul unor evocări memorialistice.

Astfel, în 1934, Nicolae Iorga își amintește că l-a întîlnit în redacția *Revistei noi*, a lui Hasdeu, care și-l dorea pe Gion ginere și voia să-l înfieze. Tînărul de atunci, deja afirmat în publicistica vremii, îi apărea și mai tînărului Iorga, cu înfățișarea unui „baron medieval care și-a părăsit platoșa“, cu „firea omului încîntat de propria lui frază, în care credea că descoperă influența eleganțelor înhorbotate ale lui Odobescu“¹.

Nu altfel și-l amintea în 1965 prestigiosul critic de artă G. Oprescu, care-l avusese pe Gion profesor de limba franceză la Liceul „Matei Basarab“, în ultimii ani ai sec. al XIX-lea: dascăl cu „glas de orator“, elegant îmbrăcat, cu „redingotă foarte pe talie“, purtînd o „cravată ceremonială“ și un cerclă la una din urechi, detaliu care-i uimea prin caracterul lui folcloric pentru un om trecut pe la Paris, după cum îi impresiona, pe elevii de atunci, și o anumită „emfază în stil“ și unele „întorsături de frază“ neobișnuite².

În afara acestor amănunte semnificative ce conțin mult adevăr, dar și puțină maliție, mai ales din partea lui Iorga, prietenii, elevii sau biografii lui Gion: N. I. Apostolescu, Petre V. Haneș, Radu Rosetti ș.a. erau

¹ N. Iorga, *O viață de om...*, ediție îngrijită de Valeriu Rîpeanu și Sanda Rîpeanu, Ed. Minerva, București, 1976, p. 170.

² G. Oprescu, *Amintiri, evocări*, Ed. pentru literatură, București, 1968, p. 28—29.

frapați în primul rînd de personalitatea acestuia, în care se îmbinau fericit erudiția de istoric cu rafinamentul unui aristocrat de cultură franceză.

Ionnescu-Gion face parte dintre cărturarii care nu iau în seamă granița dintre istorie și literatură. Pentru el istoria, ca și literatura, e ficțiune, e fabulația cuiva. Precizînd că nu renunță nici un moment la adevărul istoric și la afirmațiile documentelor, el adaugă: „Am năzuit a așeza, a povesti și a zugrăvi faptele astfel încît dispozițiunea, expunerea și descrițiunea lor să facă pe cetitor să vadă cît mai bine într-insele reîvierea trecutului³”. Hotărît să scrie istorie în acest mod, volens-nolens, el face și literatură.

Ca istoric, încă din prima lucrare monografică *Ludovic al XIV-lea și Constantin Brîncoveanu* (1884), Ionnescu-Gion, printre primii, inaugurează la noi studiul comparativismului istoric, silindu-se să încadreze istoria patriei în istoria universală, fiind totodată unul din premergătorii studiilor franco-române, domeniu pe care l-a ilustrat apoi cu alte forțe, dar și cu alte consecințe Pompiliu Eliade și N. I. Apostolescu. Istoricul Gion se situa în spiritul veacului atunci cînd se declara adeptul viziunii lui Leopold Ranke, istoric pe care Iorga însuși îl va recomanda ca model studenților săi peste zece ani (1894), cînd își va începe cursul de istorie universală.

Bineînțeles, încrecărilor lui Gion de a scrie despre Brîncoveanu și Ludovic al XIV-lea, despre Montaigne și Valahia, despre Ion Neculce și Saint-Simon erau pe cît de temerare, pe atît de romantic abordate, iritînd orgoliul unor contemporani care erau cuprinși de panică numai la alăturarea acestor nume. Pe autorul unor conferințe ca: *Elementul pitoresc în cronicile române*, *Geografia în cronicarii români* ș.a. nu-l speria însă comparația dintre modeștii noștri cărturari și celebritățile culturii occidentale. Astfel, vorbind de la tribuna „Ateneului” despre „Elementul pitoresc în cronicile române”, el „descoperă” un teritoriu neexplorat pînă atunci din opera cronicarilor. Printre primii istoriografi, Ionnescu-Gion îi va considera pe cronicarii noștri mari moralisti, mari artiști. Neculce nu e „paysan du Danube”, nici chiar în felul de a bea cafeaua neagră, el cunoaște „condica” obiceiurilor, amănuntele etichetei de la curtea domnească și e în măsură a face onorurile „musafirlicului” la fel ca Louis de Saint-Simon, memorialistul preferat de Proust, la curtea Franței. Cronicarul român și memorialistul francez au chiar cunoștințe comune: pe țarul Rusiei, Petru cel Mare și pe capii familiei polone Stanislav Lecsinski. Deci, afirmă Ionnescu-Gion, cronicarul român poate sta alături de nobilul duce francez. Pe cei doi memorialiști îi apropie și anumite înclinații în modul de a-și relata amintirile, Neculce nefiind cu nimic inferior scriitorului occidental, contemporanul lui. Pentru Gion, și Saint-Simon, și Neculce sînt „vorbăreți de frunte, parfaits causeurs”. Și unul, și altul povestesc fapte din tinerețe, observă, descriu. În „Memorialele” unuia și în cronica celuilalt vom afla „aceeași puternică observațiune”, aceeași

³ G. I. Ionnescu-Gion, *Din istoria Fanariofilor în România*, studii și cercetări, Stabilimentul grafic Socec, București, 1891, p. II.

liberă și boierească frumusețe de stil, același spirit în reflexiunile ce le inspiră suveranul nordului“ (Petru cel Mare). Cronicarii români, deduce Ionescu-Gion, prin forța și plasticitatea cu care surprind tipurile umane, amănuntul semnificativ, nu sînt mai prejos decît moralisții francezi. De aceea, opera lui Neculce și a celorlalți cronicari oferă „cu îmbelșugare“ dramaturgilor noștri subiecte de dramă și comedie.

Cu toată admirația și prețuirea cronicarilor, Gion nu și-a dezvoltat ideile îndrăznește cu privire la scrierile acestora, ci a preferat să devină el însuși „cronicarul“ unui veac, al veacului fanariot. Cam în același timp cu A. D. Xenopol, V. A. Urechia și înaintea lui Nicolae Iorga și Pompiliu Eliade, Ionescu-Gion aduce contribuții fundamentale în reabilitarea unui secol de istorie și cultură românească. Lucrările sale *Din istoria Fanarioților* (1891) și *Istoria Bucureștilor* (1899) sînt, în același timp, docte studii de istorie despre domni fanarioți ca Nicolae Mavrogheni sau Alexandru Ipsilanti, precum și colorate evocări la modul memorialistic, din viața societății românești de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea. Dacă cronicarii relatau fapte trăite sau auzite, autorul *Istoriei Bucureștilor* povestește cu documentul în față, apelînd la imaginație fie pentru a recompu adevărate tablouri de viață medievală, fie pentru a închea portrete de domnitori, boieri, cărturari sau simpli viețuitori ai unei societăți aflate în amurg. Dacă Ion Ghica ne-a evocat un București văzut mai mult la modul arhaic și static, fiind impresionat de costumația după ranguri a boierilor și de întinderea curților de bogătași, Bucureștiul lui Ionescu-Gion, deși tot atît de medieval, e văzut mai ales sub aspect social, prin lumea pestriță care-l populează, prin pitorescul obiceiurilor și fastul ceremoniilor — viziune reprezentativă pentru „balcanismul“ scriitorului nostru, situîndu-l mai aproape de Nicolae Filimon. Căci, capitolul 22, „Din viața bucureștenilor pînă la 1800“, cea mai interesantă și plină de farmec „cronică“ a trăitorilor urbei lui Bucur din veacul fanariot, cu personajele care-l populează, cu moda timpului, cu aventurierii care-i răscolesc liniștea cotidiană, ne amintesc de „Scenele de viață socială“ din romanul lui Filimon, autorul *Istoriei Bucureștilor* avînd comun cu înaintașii săi o bună cunoaștere a obiectului descris și o vădită plăcere în utilizarea termenilor vechi.

Evocările care alcătuiesc celălalt volum, *Din istoria Fanarioților*, rod al cercetărilor în Biblioteca Națională din Paris, se rețin nu atît prin fasciculele de lumină ce le aruncă asupra domnitorilor Mavrogheni și Ipsilanti, cît prin surprinderea unei mentalități și a unui stadiu de civilizație în epoca respectivă. Confruntînd documente istorice autohtone și străine, Ionescu-Gion reconstituie un alt portret al fanariotului, sensibil deosebit de cel păstrat de memoria lui Ghica sau de observația realistă a lui Filimon. „I se făcea urare fanariotului cînd era în leagăn să fie domn în Moldova sau în Țara Românească [...]. Farmec irezistibil, fascinațiune fără seamă exercitau aceste două tronuri asupra fanarioților. Pentru a le cîștiga unii își pierdură capul, alții își risipiră averile [...]; mulți suferiră exilul cel mai aspru, toți fură robi umiliți, batjocoriți, călcați în picioare mai rău decît ultimul dintre eunuci [...]. Și totuși, nu era piedică pe care să n-o sară. Ingenunchea cu mintea, cu punga,

cu trupul ani de-a lungul; lupta pînă la sleirea desăvirșită a puterilor cu un fel de disperată plăcere etc.”⁴. În venele lor, ne spune istoricul, fanariotii aveau sînge de la toate popoarele. Adesea, viitorii domni sau consoartele acestora erau născuți dintr-un tată grec și o mamă italiană, avînd în familie o bunică franceză și o alta armeană. Mediul lor favoriza apariția unor aventurieri sau intrigante din speța Kerei Duduca, așa cum a fost Sofia de Witt, care înspăimîntase Bucureștiul, Iașul, Varșovia, Parisul prin intrigile și viața ei depravată, prilej pentru scriitor de-a reconstitui un tablou al desfriului în care-și ofileau tinerețea beizadelele domnilor fanariotii.

Portretul lui Alexandru Ipsilanti, din aceeași povestire („Alexandru Ipsilanti și fiili săi”) vine parcă să confirme „calitățile” pe care trebuia să le aibă fanariotul: „Frunte lată și deschisă; sprincene bine trase dar neîmbinate; ochi mari cu privire sigură dar șireată; un nas caracteristic, cu nări largi și neastimpărate, încovoiat ca ciocul răpitoarelor; buze orientale, groase și voluptoase, umbrite de mustați subțiri; barbă bogată, rasă grecește în partea inferioară a pometelor; urechile date iepurește îndărăt etc.”, portretistul excelînd în siguranța liniilor și bogăția sugestiilor. Chiar dacă maniera în care e realizat portretul ne duce cu gîndul la Filimon, ca structură, povestirea e mai aproape de nuvelele lui Odobescu, Ionnescu-Gion apelînd în și mai mică măsură decît maestrul său la fan-tezia sa de istoric romantic.

Din respect pentru adevărul istoric, scriitorul e nevoit să vadă în Alexandru Ipsilanti un diplomat abil care știe contracara urmările ce le va avea fuga la Viena a fiilor săi, un domn instruit care continuă opera reformatoare a Mavrocordaților. Iar evadarea peste graniță a odraslelor lui Ipsilanti, pentru a vedea o altă civilizație, e interpretată de istoric așa de modern, bănuind în această pățanie o schimbare de mentalitate în societatea timpului.

Alte două narațiuni evocă figura atît de ciudată a fanariotului Nicolae Mavrogheni, pe care-l evocase fugar și Ion Ghica în „Băltărețur”. Gion aduce cîteva completări bazate pe scrisorile — memorii ale călătorei britanice Milady Craven (Elisabeth Berckley), din care rezultă un domnitor nu numai tiranic și sîngeros, cum reiese din scrisoarea lui Ghica, ci și un sprijinitor al instrucției și educației, năzuind la o anumită „independentă” față de stăpinii care-l unseseră domn.

Povestirea „Nicolae P. Mavrogheni și Lady Craven” e construită pe contrastul dintre culta și rafinata Lady Craven, umblată prin Franța, Italia, Rusia, Turcia etc. și primitivul, naivul domn Mavrogheni pe care-l vizitează în trecere spre Apus. Incîntător e tabloul bucureștean, cu mulțimea pe ulițe, cu fastul ceremoniei ocazionat de primirea englezoaicei la palat, cu încercările eșuate de-a lega o conversație, un dialog între civilizația orientală a fanariotului Mavrogheni, care se încumeta să transmită „binețe” vecinilor: principele de Kaunitz și împăratul Iosif al II-lea, și civilizația avansată a frumoasei plimbărețe.

⁴ G. I. Ionnescu-Gion, *op. cit.*, p. 54—55.

Aplecat asupra documentului de arhivă din care-și extrage simbul-rele epic pentru fiecare din aceste povestiri așezate în cadru istoric, memorialistul nu cade în sentimentalisme, ci, detașat, privește cu ironie și umor silința de „europenizare“ a viețuieînicilor din veacul fanariot.

Dar măsura talentului său de memorialist, Ionnescu-Gion o va dovedi mai ales cu volumul următor, *Portrete istorice* (1894), închinat lui Odobescu, deși ele apăruseră inițial în *Revista nouă* a lui Hasdeu. Volumul cuprinde zece portrete-evocări ale unor personalități din generații diferite, deosebite ca structură intelectuală și ca realizări pe planul creației. Căci ce asemănare poate exista între vornicul Alecu Beldiman și Iulia Hasdeu, între Doctorul Obedenaru și Dora d'Istria, între C. Năsturel-Herescu și C. A. Rosetti? Majoritatea lor sînt modești scriitori, ini-moși filantropi sau simpli academici, toți putînd fi considerați „culturali“. Paradoxal, nici un istoric adevărat nu se află printre cei evocați, autorul volumului numindu-le *Portrete istorice*, probabil, pentru simplul considerent că, dintr-un motiv sau altul, istoria, atît de încăpătoare, îi reține și pe aceștia, deși Maiorescu îi „îngropase“, cu două decenii înainte, pe majoritatea.

Ideea unor astfel de portrete i-a venit în mod sigur de la Sainte-Beuve ale cărui „Convorbiri de luni“ erau pentru Gion o lectură preferată, autorul francez fiind citat și întrebuițat în comparația dintre doctorii Gui Patin și Obedenaru.

De fapt, portretistul român se va strădui să respecte preceptul saint-beuvian conform căruia „portretele trebuie făcute în tonul și spiritul modelului“, istoriograful nostru căutînd să surprindă totodată semne caracteristice pentru mentalitatea unei întregi generații.

Astfel, vornicul Alecu Beldiman, autorul *Tragodiei...* e „omul timpului și castei sale“, tipul boierului de la sfîrșitul sec. al XVIII-lea și începutul sec. al XIX-lea care în toate manifestările vieții „se mișca cunctul“. Iubitori de-o citire fără alegere — filozofie, romane, matematică, istorie, stihuri și mitologie, viața „indolentă“ a acestor boieri nu suporta, crede memorialistul, „emoțiunile sguduitoare, cugetările cari pun judecata la chin“, ci adorau scrierile „dulcegi, molii, otova și care azi, de la pagina a doua te leșuie pe inimă“. Așa cum își „treceau veacul“, în mare liniște, fără hopuri, cu „cadență pianisimă“, tot la fel își iubeau și țara, sincer, „fără cugete rele sau interesate, fără salturi“ cari le-ar fi „zătîcnit colosalul ișlic de miel nefătat“. În viața politică, socială, în cea de cititor și scriitor, Alecu Beldiman „nu voia, nu-i plăcea să se treacă cu firea“⁵.

Generația următoare, a Renașterii literare, care se întinde, după Gion, de la apariția *Curierului românesc* și a *Albinei românești* pînă pe la 1875, se deosebește de generația lui Beldiman ca cerul de pămînt. În epoca respectivă „au scris băieții de zor, pe brînci, cu cotul, ca-ntr-un fel de friguri enciclopedice“. Scriitorul zilei se putea considera azi filozof, mîine un „emerit agrimensor“; după o baladă sau început de epopee create în preajma luminării de seu, a doua zi dimineața răspundea într-un ziar

⁵ G. I. Ionnescu-Gion, *Portrete istorice*, Ed. Librăriei H. Steinberg, București, 1894, p. 10—12.

politic unui adversar asupra „ceștiunii financiare“; după prînz, la Cameră, interpela unul sau doi miniștri în „chestia“ minăstirilor închinăte, iar seara discuta cu comisiunea tehnică a Ministerului lucrărilor publice despre podurile de peste Prahova sau șoseaua de la Cîmpina la Predeal. Caracteristica definitorie pentru mentalitatea acestei generații era entuziasmul, credința că „totul era cu puțință la Dumnezeu și la Țara Românească“⁶.

Portretul dedicat „Doctorului Obedenaru“ e construit parcă pentru a ilustra această mentalitate. Fiu de negustor și mic proprietar, cu studii strălucite în medicină la Paris, Obedenaru face figură insolită între doctorii Bucureștilor de la 1860, după cum Gui Patin contrasta cu putere în mijlocul celorlalți doctori ai Parisului din timpul lui Ludovic al XIV-lea. Entuziasmul ce-l caracterizează în practicarea medicinei va fi o constantă a vieții acestui doctor, amator de știință și literatură. Dacă a reușit în medicină, deși a sacrificat-o pentru diplomatie, în domeniul literaturii ca epigramist și epistolar, în lingvistică și dialectologie Obedenaru și-a încercat puterile cu același entuziasm, dar nu și cu același succes, meritul memorialistului constînd în surprinderea mediului, adevărate picturi de epocă, care genera astfel de intelectuali cu „ambiiții enciclopedice“, întemeiate pe entuziasm și patriotism.

Portretele lui Gion sînt, în același timp, contribuții menționabile de istorie literară, apreciînd cum se cuvine scrierile celor evocați, considerîndu-l pe Alecu Beldiman printre ai noștri „scriptores minores“, pe Ion Maiorescu ca pe un apostol al luminării poporului român, pe George Sion ca autor al *Suvenirilor contemporane* și al poeziei „Mult e dulce și frumoasă“ etc.

Dar reușita pronunțată este de partea memorialistului, înclinat spre surprinderea portretului moral, bazat, fie pe cunoașterea nemijlocită a celor evocați, cum e cazul cu Brezoianu și Sion, fie pe consultarea corespondenței acestora. „Din nimic mai mult ca din scrisori, crede Gion, făcute bineînțeles fără minicuțele d-lui Buffon, nu apare mai bine Eul cu toate succedaneele lui în personalitatea unui om de stat, unui scriitor, unui învățat sau unui artist“⁷. Farmecul acestor portrete ale unor cărturari uitați pe drept sau pe nedrept rezidă tocmai în siguranța diagnosticului, în reușita alternării continue între calități și defecte, tonul elogios fiind totdeauna însoțit de nervul critic, în causeria fină și în compoziția lipsită de constrîngerii. Autorul *Portretelor istorice* trece cu ușurință de la un amănunt la altul, de la o epocă la alta, surprinzînd fără ocolișuri ticurile, gesturile, detaliile portretistice cele mai adecvate pentru personalitatea celui evocat.

Aceleași predispoziții spre ironia fină și umorul reținut la care se adaugă tonul jovial caracterizează și notele de călătorie publicate de *Revista nouă*, sub titlul „În vacanții“. Gion a fost de tînr un călător pasionat. Ca profesor al copiilor naturali ai domnitorului Al. I. Cuza, călătorește cu aceștia prin Italia și Spania. Cu alte prilejuri a vizitat

⁶ *Ibidem*, p. 258—259.

⁷ *Ibidem*, p. 107.

Viena, Berlinul și Londra, dar, așa cum declară, peste tot se considera „străin în țară străină”, numai la Paris se simțea „acasă”. Intuiește repede pulsul marilor orașe, redând specificul fiecăruia. Parisul „însetat și atât de lacom de viață deșteaptă, muncitoare, sburdalnică” se deosebește de „Viena cea curată și gospodară”, dar măsurată în toate, tocmai prin modul de-a concepe viața prin muncă, viața de stradă, de teatru, de cafenele și de grădini.

Cartierul latin, familiar lui din timpul studenției, trăiește atmosfera vacanței. Profesorul de acum desprinde ușor câteva tipuri pitorești de studenți de altădată și din totdeauna, realizând adevărate „fiziologii”, în genul lui Kogălniceanu și Negruzzi, prin care evidențiază atât mentalitatea tipului, cât și mediul, ambianța socială care-l formează și-i ușurează parvenirea sau vegetarea. Astfel sint: studentul în drept și viitorul magistrat sau om politic, studentul în medicină, studentul „suficient”, priceput în toate, neînțelegând nimic din bunurile marelui oraș și, prezentat cu mult haz, studentul sportman. Cursele de cai e singura lui pasiune; „Îți cunoaște caii alergători, suind pe linie ancenstrală pînă la a patra generațiune. Îți știe grajdurile celebre, ca și cum ar fi învățat viața la ieșele lor, și cînd o iapă a fătat dintr-un corifeu ipic celebru, în caietul său de sportman notează mînzul cu o iubire de tată”⁴⁸.

Causeria fină, ironia, umorul constituie notele caracteristice scrierilor diverse și interesante ale lui Ionescu-Gion. Originalitatea prozei sale memorialistice constă tocmai în simbioza mai multor modalități: povestirea clasică, portretul, memorialul de călătorie etc., tonul fiind dat de anecdote și întâmplări relatate cu jovialitate.

UN AUTEUR DE MEMOIRES OUBLIÉ — G. I. IONNESCU-GION

(Résumé)

G. I. Ionescu-Gion (1857—1904) était considéré, à l'époque des grands classiques, tantôt un descendant de l'école de Hașdeu, tantôt un styliste élevé sous la protection d'Odobescu. Dans ses principales œuvres: *Ludovic XIV și Constantin Brîncoveanu* (1884), *Din istoria Fanarioșilor în România* (1891), *Portrete istorice* (1894) et *Istoria Bucureștilor* (1899) il évoque sous forme de mémoires, dans la manière de Filimon et Ghica, des temps révolus, surtout l'époque des phanariotes, étant attiré par le pittoresque des coutumes et par la grandeur des cérémonies et des fêtes.

Les marques les plus pertinentes et les plus caractéristiques de ses séries de mémoires sont l'ironie et l'humour ainsi que le mélange de plusieurs modalités telles que: le récit classique, le portrait, les mémoires de voyage, etc., qui constituent le charme de ces évocations de Gion, qui pourraient intéresser le lecteur contemporain.

⁴⁸ „Revista nouă”, anul VI, 1893, nr. 3—4 (15 aug.—15 sept.), p. 131.

N. I. APOSTOLESCU COMPARATIST

VASILE VOIA

Literatura comparată se constituie ca disciplină autonomă după 1885. Dacă avem în vedere înființarea la Sorbona abia în 1910 a unei catedre de istoria comparată a literaturilor, înseamnă că interesul primilor comparatiști români, Pompiliu Eliade și N. I. Apostolescu, este contemporan cu însăși istoria cristalizării disciplinei în patria de origine. Deficitul teoretic se va resimți acut și în lucrările lor, la fel pozitivismul și în special supralicitarea problemei influențelor din care școala franceză își va face pentru o îndelungată perioadă preocuparea dominantă, cu exagerarea în consecință a factorului emițător în dauna receptorului. La începutul noului secol, literatura comparată reclama pregnant nevoia de clarificare metodologică și principială. Profesorii lui Apostolescu, Emile Faguet și Mario Roques, sub îndrumarea cărora și-a pregătit teza de doctorat la Paris, între anii 1905—1909, nu au fost comparatiști propriu-ziși, iar Fernand Baldensperger va ajunge la Sorbona abia în 1910.

Din *Memoriul* prezentat în 1912 în vederea ocupării unui post la catedra de „Istoria literaturii române și estetică literară” a Facultății de litere din Iași, post de profesor pe care N. I. Apostolescu, se pare, nu l-a obținut, se detașează unele repere biobibliografice, utile conturării profilului său de comparatist autentic și de serioasă formație. În prefața primului volum, *Studii. Literatură, estetică, filologie*, București, 1904, Hasdeu îl recomandă generos ca pe elevul său „cel mai modest și totodată cel mai forte”, „unicul meu urmaș direct” etc. Studiul care deschide volumul, semnificativ intitulat *Poezia românească*, îl consacră adevăraților „poeți naționali români”. Pornind de la false premise, neavînd luminat conceptul de specific național în literatură, nebeneficiînd la acea dată de o bază teoretică solidă și de formație critică, „studiul” este o eroare din capul locului prin opacitatea față de Eminescu. Principala țintă de atac este pesimismul poetului, din care Apostolescu n-a înțeles nimic și ca atare neagă, cum neagă în general pesimismul ca neconform cu firea poporului român. Cel mai mare poet național este acuzat că „n-a înțeles, sau, cel puțin, n-a cugetat — n-a putut să cugete — ca poporul român” (p. 4) și, în consecință, „Eminescu n-a produs o poezie românească, o poezie în care să se resfrîngă ideile, obiceiurile și aspirațiile poporului nostru” (p. 2). Codrul eminescian chiar ar fi occidentalizat, contaminat de Schopenhauer și Leopardi. „Așa dară veselă, optimistă e firea poporului nostru și fără întunecări de pesimism aducător de desperare, conchide autorul. Și cînd citești pe Sorin al lui Bolintineanu, pe Maria lui Mihail Zamfirescu, *Sonetul la Veneția*, *Împărat și proletar* și atitea altele de Eminescu, — vezi răsărînd după autori și uitîndu-se cu mirare, să vadă ce caută ei în România, ba pe Hamlet și pe Faust, pe cari Bolintineanu i-a angajat, cu de-a sila, sufleurii unui personaj din

Sorin; ba pe *Rolla* al lui Musset, care binevoiește a învăța declamația pe *Maria* lui M. Zamfirescu; ba pe Platen cu cele nu știu câte sonete ale lui către Venetia; ba pe o droaie de socialiști încărcăți cu anarhiști, dispunându-și pe Eminescu și strigându-i: He l'ami! tu es des nôtres; n'est-ce pas?" (p. 7). Aici se sesizează o contradicție fundamentală în activitatea lui Apostolescu, explicabilă și prin formația inițială: tenta sămănătoristă vizibilă în opțiunea pentru inspirația autentic românească și repudierea a tot ce era socotit livresc, de import, ca inadecvat la specificul poporului român, va fi contrazisă, după anii petrecuți în străinătate, de tendința de infeudare a poeziei românești din secolul al XIX-lea romantismului francez. Până și figura lui Mircea cel Bătrîn din *Scrisoarea III* este refuzată ca inautentic românească. Solicitînd poeziei contemporane originalitate românească, o va respinge suspectînd-o de inspirație franceză sau germană, ca nu peste mult s-o considere tocmai de aceea valoroasă. Originalitatea o acceptă ca idee, practic nu i-o concede nici lui Eminescu. Chiar și preferații Alecsandri și Coșbuc n-ar fi originali decît în anumite opere, la cel dintîi remarcînd „o influență orientală“, la cel de-al doilea „ușoare altoiuri franceze pe creanga românească“ (p. 15). În articolul intitulat *Originalitate!*, Eminescu este adus în discuție ca „imitator“, nu numai al poezilor germani, ci și al francezului Bourget în variantele din *Mai am un singur dor*, adăugîndu-i-l mai tirziu și pe Ronsard. Și, mai departe, tipic pentru modul cum desființează Apostolescu originalitatea eminesciană, gest vidat de perspectivă critică, sancționat de Ibrăileanu: „L'inspiration d'Eminescu n'est donc pas personnelle, elle est due presque complètement à Ronsard et à M. Paul Bourget“ (*L'influence des romantiques français sur la poésie roumaine*, Paris, Honoré Champion, 1909, p. 399). Așadar de la 1904 la 1909, optica față de Eminescu nu s-a modificat. Conceptul de originalitate și-l va lămuri în această ultimă lucrare, pornind însă de la un poet minor, Al. Depărățeanu, apreciat ca original deoarece a introdus forme strofice variate și multiple, versul iambic de 14 silabe, ritmuri noi, deși nu contestă influența lui Gautier „ou d'un autre ami de Hugo“. Dacă originalitatea presupune „une oeuvre ou une méthode propre à l'artiste, au poète, en tant qu'il est possible de la produire sans aides et sans aucune imitation de procédé étranger“ (*L'Influence...*, p. 256), exemplificările invocate nu sînt probe suficient de solide. Admirația exagerată pentru poemul *Vara la țară* și în genere pentru versurile lui Depărățeanu din *Doruri și amoruri* trădează gustul echivoc al lui Apostolescu, simplitatea și naivitatea criticii sale.

Excelente studii aplicate de versificație realizează el în volumul următor, *L'Ancienne versification roumaine (XVIIe et XVIIIe siècle)*, Paris, 1909. Este cercetată aici structura versului românesc din punctul de vedere special al *ritmului* (accentual) și al elementelor sale integratoare, cu interesante disociații comparatiste față de versificația franceză binecunoscută autorului. Ca toate lucrările sale, și aceasta are un aer savant prin ținuta ei doctă și informată. De la analiza stihurilor lui Miron Costin și Dosoftei se trece direct la *Răzvan și Vidra* pe motivul că în această dramă Hasdeu a utilizat elemente arhaice de limbă și a intenționat să

reactualizeze versificația ignorată a lui M. Costin și Dosoftei. Discipolul nu și-a înțeles totuși profesorul. O perspectivă nouă deschide Apostolescu asupra caracterului de proză ritmată al *Istoriei ieroglifice*. Sint investigați scriitori și tratate de poetică, mai puțin secolul al XIX-lea care va face obiectul de studiu al volumului următor. Printr-o asemenea lucrare, scrisă într-o limbă de circulație, Apostolescu făcea cunoscute dincolo de frontierele naționale începuturile versificației și, implicit, istoria literaturii române vechi. Extrem de utilă la vremea sa, scrierea mai poate fi utilizată și astăzi, cu necesara bunăvoință și comprehensiune. Nu întâmplător Mario Roques o recenza cu real interes.

Format în ambianța universitară a Sorbonei începutului de secol¹, elevul de odinioară al lui B. P. Hasdeu, Gr. Tocilescu și I. Ionescu-Gion introduce în cultura românească spiritul noii orientări. Interesului manifestat pentru comparatism venit din cele mai diverse direcții, N. I. Apostolescu se alia prin contribuția sa fundamentală la comparatismul românesc și, într-o anumită măsură, mondial, *L'Influence des romantiques français sur la poésie roumaine*, Paris, Champion, 1909 (inițial teză de doctorat). În recenzia devenită *Prefață*, Emile Faguet nu contestă originalitatea poezilor români care n-au împrumutat celor francezi decît *temele și ideile* generale, demonstrată și de patriotismul lor. Situația i se pare cumva similară cu imitarea grecilor și latinilor de către poeții francezi ai Pleiadel. Oportunitatea scrierii lui Apostolescu este relevabilă, după Faguet, cu atât mai mult cu cât contracara indirect atacurile din acea vreme la adresa romantismului francez. Numeroasele recenzii, extrem de favorabile (Léon Séché, G. Weigand, Jules Feller ș.a.), atestă ecoul internațional al cărții, consemnînd valoarea și importanța ei pentru literatura comparată care la acea vreme rar înregistra lucrări de asemenea ținută.

Apostolescu își restringe exegeza doar la sfera poeziei, întrucît operele în proză s-ar datora scriitorilor care au fost de asemenea poeți (Negruzzi, Stamati, Heliade, Alecsandri), pe de altă parte acestea nu ar fi „des productions purement littéraires, mais — en grande majorité des travaux scientifico-littéraires“ (p. II). El generalizează răsfrîngerea romanticilor francezi la întreaga poezie românească din secolul trecut, motiv pentru care și-a intitulat lucrarea „Influence... sur la poésie roumaine, et non pas sur les poètes roumains“ (p. IV). „Il n'y a pas de poète roumain — grand ou petit — qui n'ait subi ce joug, d'ailleurs si agréable“ (p. IV), formulează el apoditic. Nici Eminescu nu s-a putut sustrage acestei influențe, atît de intense, idee verosimilă teoretic, dar demonstrată speculativ și schematic. Poeții sînt selectați ca *représentativi* în funcție de receptarea influenței franceze, „indépendamment de leur valeur intrinsèque“ (p. IV), ceea ce explică absența din comentarii a unor C. Boliac, G. Sion, A. Hrisoverghi, G. Crețeanu, Al. Sihleanu, Gr. H. Grădă

¹ Așa cum rezultă din *Memoriu*, în 1905 N. I. Apostolescu a concurat în vederea obținerii unei burse acordate de Ministerul Instrucțiunii pentru studierea la Paris a semanticii și literaturii comparate. El este probabil primul dintre români trimis oficial în capitala Franței să studieze literatura comparată.

etc. Lucrarea nu se vrea istoria unei literaturi. Mai întâi autorul, care își fixează cercetarea în spațiile generoase ale literaturii universale și-și clarifică intențiile, nu-și explică în schimb termenii. Noțiunea de influență comportă anume ambiguități, nu este strict delimitată de imitație, adaptare, localizare și, îndeosebi, originalitate, ceea ce-i conferă un înțeles nu atât special, cât unul general sau generalizabil la toate sferele vieții publice din principate. Cu bună știință autorul identifică romantismul cu romantismul francez și liricul cu romanticul.

După o incursiune istorică, cu observații la obiect, sînt luați în considerare primii poeți (C. Conachi, Văcăreștii ș.a.) care anticipă influența franceză, remarcînd odată cu aceștia coabitarea de clasicism și romantism ca trăsătură distinctă a literaturii române din prima jumătate a secolului trecut. După studierea începuturilor, Apostolescu insistă asupra specificității romantismului românesc, „produit de l'influence française en général et de la littérature triomphante après 1820 en particulier“ (p. 58). Scopul demersului său este „de mettre en lumière les différentes étapes de la marche évolutive de cette littérature“ (p. 58) și în consecință poeții români sînt tratați ca romantici de descendență franceză, a căror fizionomie și spiritualitate proprie și a căror încadrare într-un climat specific, determinat socio-economic și estetic, într-un spațiu geografic și istoric, sînt doar tangente autorului care practică un comparatism pozitivist căruia i s-ar adecva cuvintele lui R. Wellek despre vînătoarea de influențe. Lamartine, bunăoară, sau V. Hugo sînt permanente valorice pentru întreaga activitate a lui Heliade Rădulescu și a altor poeți. Chiar și balada *Sburătorul* „doit pourtant de beaux traits non seulement à Lamartine, mais aussi à Chateaubriand, pour ne pas mettre en cause Gray...“ (p. 73). Nici credința populară în sburător nu slujește ca argument autohton, autorul descoperindu-i izvoare la un Alphonse Esquiros, la Byron, la poeții din „Annales Romantiques“ și la mulți alții. Interesul poezilor români cîntăreți ai ruinelor Tirgoviștei (Heliade, Cîrlova, Alexandrescu) s-ar datora numai lecturilor din Volney și nu unei teme generale în literaturile europene și nu, mai ales, cazului particular de incidență a temei cu sentimentul iubirii de patrie la poeții români. Opoziția trecut-prezent are motivații interne și nu se explică, după cum afirmă categoric Apostolescu la p. 111—112, prin receptarea franceză. Grigore Alexandrescu este anexat la început lui Lamartine, ulterior l-ar fi imitat pe Chénier și are trăsături comune cu Sainte-Beuve, Josephe Delorme, influențat în mod cert de Ossian și Chateaubriand. Indiscutabil, unele din aceste ecouri sau influențe au o bază reală, multe sînt însă mai degrabă căutate, fruct al întîmplării, cum este asociația insolită cu Chateaubriand, căruia poetul i-ar datora cel mai mult. Sub genericul influenței, autorul introduce imagini și topoi romantici. El excelează în schimb în bune analize de prozodie și versificație pe opera poezilor români. Vastitatea informației îi permite stabilirea de numeroase surse, depășind tot ce s-a spus pînă la el în această materie.

Un capitol întreg este consacrat *Cîntării României*. Apostolescu reiterează avatarurile poemei în scopul demonstrării paternității ei. *Cîntarea României* ar fi o operă mimetică influențată de Biblie, de Lamen-

nais cel din *Paroles d'un croyant*, de Chateaubriand, Michelet, de cîntării români și de cîntecele populare, a cărei valoare „réside dans la langue et dans le style, et non pas dans les idées“ (p. 183—184) și este atribuită geniului lui Bălcescu. Chiar și pasajele care descriu cucerirea Daciei sau apărarea românilor împotriva cîmpitorilor otomani sînt contaminate de Lamennais și Byron. Ideea de patrie exaltată în operă își are sursele, după Apostolescu, nu în patriotismul ardent, ci în modelele de care ar fi întru totul demnă. Sursele sînt atît de numeroase, încît, după discutabila opinie a autorului, Bălcescu a ezitat să vorbească despre *Cîntarea României* în fața prietenilor „comme de la propriété littéraire“ (p. 193).

Intr-un alt capitol sînt examinate influențele exercitate asupra lui D. Bolintineanu (Chénier, Lamartine, Hugo, Nerval, Gautier etc.) și relațiile poetului cu Franța. În cazul pașoptiștilor români, Apostolescu substituie frecvent iubirii de patrie și de neam căutarea obstinată a influenței franceze. În *Sorin sau Tăierea boierilor la Tîrgoviște* se întretaie, în acest sens, o multitudine de influențe din direcții diferite, cea mai perenă pîrîndu-i-se a fi *Faust*-ul lui Goethe în traducerea celebră a lui Nerval și *Damnation de Faust* a lui Berlioz. Pertinentele analize de versuri aplicate pe legende istorice ale aceleiași Bolintineanu degajează cel puțin o concluzie demnă de reținut: „Cette grande variété non seulement de mesures mais aussi de rythmes, employés suivant les sentiments ou les circonstances à décrire, fait de Bolintineanu le premier poète qui se soit occupé de près en Roumanie des rapports entre les idées ou les états affectifs et leur expression artistique dans les vers“ (p. 234).

Deși îl supune examenului de influențe, Apostolescu manifestă pentru Alecsandri o admirație idolatră. La fel pentru Hasdeu, socotit „le plus grande écrivain que le peuple roumain ait jamais eu“ (p. 336).

Urmărind evoluția poeziei românești din secolul trecut prin principiul influențelor, va sesiza un fenomen vizibil către 1880, cînd, odată cu Eminescu, devansat de cîțiva minori pe care autorul îi ține în mare stimă, s-a accentuat „le courant à tendance pessimiste“ (p. 283) care va devia influența spre Germania lui Schopenhauer.

La capătul demersului său, Apostolescu constată absența unei „evoluții interne“ a influenței franceze, în sensul în care ea se va exercita asupra poezilor români de fiecare dată individual, fiecare redescoperind pentru sine un univers liric și o anume orientare a spiritului. Natura influențelor este mai mult de factură intelectuală, exercitată în planul ideilor, și mai puțin sentimentală, așa încît unitatea ideologică o fixează patriotismul cu nuanțele sale necesare și specifice de la un scriitor la altul, disociate cu finețe de autor. Atent la spectacolul influențelor, pe parcursul întînselor și pertinentelor sale analize, Apostolescu l-a ignorat, ca în final să concedă că patriotismul poezilor români este un „point de vue central“.

Limitele lucrării lui Apostolescu nu sînt de ordin metodologic, ci principial. Din scrierea sa rezultă că romantismul românesc ar fi un

transplant al romantismului francez și nu s-ar fi dezvoltat datorită legilor sale interne. Cîrlova, Heliade Rădulescu și Alexandrescu „*devaient être plus ou moins romantiques, pour la raison qu'ils s'adressaient à la littérature française justement au moment où elle se trouvait sous la domination des Lamartine, des Hugo, des Musset*. Vivant à une distance considérable de la France, mais dans un milieu tout à fait français, grâce aux publications qui leur parvenaient de Paris, les auteurs roumains s'inspiraient des oeuvres de *tous les poètes et de tous les écrivains français — ou traduits en français — qu'ils pouvaient connaître*“ (p. 129).

În aprecieri și preferințe transpar deseori gusturile relative ale autorului, trădînd un deficit de comprehensiune estetică, deși, nu e mai puțin adevărat, el rămîne un bun analist al tehnicii versificației. Înțelegerea sa pentru lirica de reflecție nu depășește meditația de tip lamartinian. Unui asemenea gen de poezie îi este preferată lirica discursiv-naturistă gen Alecsandri și suita de poeți minori.

Clasificările, analizele, sistematizările lui Apostolescu își mențin valabilitatea, în general, deși nu sînt scutite de superficialități, de apropieri fortuite și considerații deplasate. Solida cultură literară i-a permis să exceleze în descoperirea de numeroase surse, procedînd, metodologic, just, de la receptor spre emițător. Din păcate în cazul autorului de față se poate vorbi de exces de sursologie. Inexplicabilă pentru un redevabil comparatist este obtuzitatea față de poezia eminesciană. În timp ce poeții minori sînt apreciați, Eminescu este amintit doar incidental și de fiecare dată într-un sens depreciativ. Preferința sa vizează poezia minoră, nu o dată superfluă, refuzîndu-se autenticei poezii a cărei valoare n-a intuit-o cel ce i-a frecventat atît de sînguincios pe romanticii francezi.

Dincolo de limitele și erorile semnalate, lucrarea principală a lui N. I. Apostolescu se înscrie ca o analiză profundă a poeziei românești din secolul al XIX-lea utilizînd metodologia literaturii comparate. Urmărirea raporturilor dintre literaturile română și franceză marchează implicit momentele de deschidere a literaturii române spre universalitate. Cercetarea de influențe autorul o îmbină cu studiul tematologic, stabilînd, nu rareori, filiații interesante, dar ignorînd, și de aceea nu poate fi o cercetare comparată complexă, influențele indirecte și analogiile. Cum s-a mai remarcat², partea de rezistență a panoramei constă în înclinația autorului spre descoperirea de mereu noi izvoare ale poeziilor, puse în cumpănă și comentate cu abilitate, invitînd la reexaminări în cazul unora din aceste piese lirice considerate întru totul originale. Deși, cum am văzut, tocmai în operația excesivă de identificare a modelelor franceze rezidă și îngustimea cercetării.

² *Istoria și teoria comparatismului în România*. Sub îngrijirea științifică a prof. Al. Dima și Ovidiu Papadima, Ed. Academiei R.S.R., București, 1972, cap. *Formarea școlii românești de comparatism*, redactat de I. Oprișan, (p. 132—135 referitoare la N. I. Apostolescu).

N. I. APOSTOLESCU COMPARATISTE

(Résumé)

Nous nous sommes proposé d'entreprendre l'analyse de l'activité de N. I. Apostolescu en nous arrêtant surtout à l'examen du chef-d'œuvre de l'auteur, *L'influence des romantiques français sur la poésie roumaine*, une étude profonde et systématique de la poésie roumaine du XIXe siècle fondée sur la méthodologie de la littérature comparée. Le côté le plus remarquable de ce panorama est, la découverte des influences et des sources nouvelles des poésies que l'auteur étudie avec adresse tout en nous invitant à réexaminer les pièces lyriques tout à fait originales. Les limites de la recherche d'Apostolescu résident en son désir même d'identifier les modèles français. L'étude laisse l'impression que le romantisme roumain transplanterait le romantisme français au lieu de se développer grâce à ses lois intérieures. Outre les quelques erreurs et limites, ce livre marque la contribution fondamentale de N. I. Apostolescu au comparatisme roumain et mondial.

BEAUMARCHAIS ET LE DRAME

VIRGINIA BACIU

*Au 250-e anniversaire de
la naissance de Beaumarchais*

Pour le récepteur d'aujourd'hui, Beaumarchais est l'auteur de deux comédies: *Le Barbier de Séville* et *Le Mariage de Figaro*. Il est d'ailleurs difficile d'établir si la notoriété actuelle de ces oeuvres est due uniquement à leurs qualités littéraires ou bien aussi sinon surtout à la merveilleuse musique de Rossini et de Mozart. Beaumarchais est devenu à tel point l'auteur de Figaro qu'on est allé jusqu'à poser une identité étroite et simpliste entre l'auteur et son célèbre personnage.

L'usage veut qu'une commémoration soit un hommage au créateur disparu. Mais, très souvent, on glisse au panégyrique et on invente de toutes pièces une modernité inespérée. Nous plaçons pour une évocation qui évite aussi bien l'hyperbole que la litote et qui soit une restitution fidèle et critique de ce qu'a été l'auteur dont on célèbre la mémoire.

Depuis quelque temps on se penche aussi sur les *Mémoires* de Beaumarchais. Pour parfaire son image, il serait juste de se rappeler que Beaumarchais s'est appliqué non seulement à renouveler la comédie, mais aussi à développer un genre nouveau: le drame. Il faut préciser d'emblée qu'il ne l'a pas inventé; en revanche, il a contribué effectivement à son épanouissement, tant par les drames créés que par la poétique intitulée *Essai sur le genre dramatique sérieux*. Il paraît même que c'est Beaumarchais qui — le premier — se sert du mot «drame» pour qualifier (en 1767) un spécimen du nouveau genre théâtral. Il s'agit de sa propre pièce de début, *Eugénie*.

Il est intéressant de remarquer que si Beaumarchais trouve là une solution heureuse, il est loin de s'y fier et de se douter de la fortune que fera le mot «drame» au XIX-e siècle. L'emploi de ce terme dans son essai théorique en fait preuve: le mot «drame» y désigne tour à tour: le nouveau genre de spectacle („le genre honnête et sérieux“¹), toute pièce de théâtre, les romans de Richardson, ainsi que „la conclusion et l'instant le plus intéressant d'un roman quelconque“². Quand le mot «drame» dénomme le nouveau genre théâtral, il est souvent renforcé par l'épithète «sérieux». Beaumarchais affirme d'ailleurs son embarras

¹ *Essai sur le genre dramatique sérieux*, in *Théâtre choisi*, tome I, Larousse, Paris, /s.d./, p. 55.

² *Ibidem*.

— non sans ironie! — au début de son essai: „Tragi-comédie, tragédie bourgeoise, comédie larmoyante, on ne sait quel nom donner à ces productions monstrueuses“³. Il ne faut pas oublier que les drames de Diderot et de Sedaine s'appellent encore «comédies», quitte à être qualifiées de «sérieuses».

L'*Essai sur le genre dramatique sérieux* paraît à côté d'*Eugénie*, en guise de préface, dans la deuxième édition de 1767 et peu après il est aussi tiré à part. Comme le titre l'indique, il ne s'agit pas d'une défense de la pièce *Eugénie* par laquelle Beaumarchais vient de débiter au théâtre, mais d'une mise au point sur un genre littéraire nouveau-né, d'un véritable manifeste du renouveau théâtral. Ce n'est pas le premier art poétique du drame: Diderot en a déjà publié des échantillons: *Entretiens* (en 1757, à la suite du *Fils naturel*) et le traité *De la poésie dramatique* (à la suite du *Père de famille*, en 1758). Beaumarchais est un disciple fidèle et enthousiaste de Diderot qu'il admire sans réserve. Mais, malgré une réelle convergence des vues, Beaumarchais garde une certaine originalité.

Comme Diderot, Beaumarchais définit le nouveau genre dramatique par contraste avec la tragédie classique (forgée sur le modèle des Anciens) qu'ils envisagent comme un genre littéraire périmé par le respect même de la règle, formulée jadis par Aristote, qui consiste à présenter les hommes plus grands que nature. Beaumarchais s'allie à Diderot pour défendre la cause d'un théâtre aux sujets actuels et graves, aux personnages contemporains et bourgeois, capables d'intéresser, d'émouvoir et de moraliser le public.

A côté de la volonté de moderniser le théâtre, il n'est pas trop osé d'y voir l'expression littéraire d'une revendication de classe formulée par la bourgeoisie devenue riche et puissante, lassée de prêter la flanc aux seules railleries de la comédie. Elle veut se retrouver sur scène, y voir ses propres malheurs et vertus, ses soucis domestiques, quotidiens: „Que me font à moi, sujet paisible d'un Etat monarchique du dix-huitième siècle, les révolutions d'Athènes et de Rome? Quel véritable intérêt puis-je prendre à la mort d'un tyran du Péloponèse? au sacrifice d'une jeune princesse en Aulide? Il n'y a dans tout cela rien à voir pour moi, aucune moralité qui me convienne“⁴. Il y a là une démarche visant à démocratiser le théâtre, à le détacher de l'aristocratie.

Jusque-là, pour définir l'objet et l'essence du drame, Beaumarchais suit de très près Diderot qu'il complète d'une seule précision concernant la place du drame dans le système des genres: le drame doit tenir le milieu entre la tragédie et la comédie. C'est un point de vue que, peu après, on retrouve chez Sébastien Mercier.

L'originalité de Beaumarchais consiste tout d'abord en une position personnelle au sujet des caractères. Il plaide pour la création de caractères vivants et précis, appuyés sur le principe de la «disconvenance so-

³ *Ibidem*, p. 53.

⁴ *Ibidem*, p. 56.

ciales», et dont le jeu détermine dans une certaine mesure les événements de la pièce. Beaumarchais affirme de la sorte un point de vue intermédiaire entre l'opinion catégorique de Diderot pour qui ce sont les situations qui déterminent les caractères, et celle de Mercier qui, à l'autre extrême, proclame la toute-puissance des caractères sur l'action.

S'il reprend la doctrine de Diderot sur l'utilité et la moralité du théâtre, il la rattache plus strictement à l'émotion dramatique produite par le retour sur soi-même du spectateur. Il proclame ainsi le principe de l'identification du spectateur aux personnages de théâtre, illusion réaliste qui, malgré de brillantes dénonciations, persiste de nos jours encore et dont Beaumarchais — le premier — démonte minutieusement le mécanisme.

Le «plaire et toucher» de Racine, Boileau et Molière devient pour les théoriciens du drame «toucher et moraliser». Le beau cède la place à l'émotion qui passe au premier plan à des fins essentiellement éthiques. Ceci n'engage pourtant nullement à négliger le côté esthétique de l'oeuvre théâtrale. Sur ce point, Beaumarchais se sépare une fois de plus de Diderot. A l'encontre de celui-ci, pour qui les imperfections du style peuvent être corrigées par la pantomime, il proclame la nécessité d'élaborer un style *simple*, également dépourvu d'ornements rhétoriques et de pittoresque facile, mais ciselé avec soin: „[...] qu'il est difficile d'être simple!“⁵. Les seuls brouillons d'*Eugénie* comptent plus de trois cents feuilles volantes écrites à la main par Beaumarchais et sept manuscrits surchargés de variantes.

Beaumarchais ne se contente pas d'opter, comme Diderot, pour la prose; il cherche et démontre *pourquoi* c'est la seule forme qui convienne au drame. La versification, plus conventionnelle, détruit l'illusion de vérité et rend impossible l'identification du spectateur aux personnages de théâtre, alors que la prose, se rapprochant davantage du langage naturel des hommes, sert merveilleusement bien le drame à remplir sa mission: „[...] le genre sérieux [...] devant nous montrer les hommes absolument tels qu'ils sont, ne peut pas se permettre la plus légère liberté contre le langage, les moeurs ou les costumes de ceux qu'il met en scène“⁶.

Ce théoricien du drame prend conscience de la *spécificité du langage théâtral*, spécificité qu'il s'efforce à réaliser dans ses pièces: „Il est bien différent d'écrire pour être lu, ou d'écrire pour être parlé“⁷. Ceci est en rapport direct avec la spécificité de l'oeuvre dramatique, essentiellement destinée au spectacle. Beaumarchais a le sens du spectacle, selon lui „les objets de goût, de sentiment, de pur effet, en un mot de spectacle, n'étant jamais admis que sur la sensation puissante et subite qu'ils produisent dans tous les spectateurs“⁸. Il rétablit du même coup les droits du public qu'il érige en „seul juge des ouvrages destinés à l'amuser“⁹.

⁵ *Ibidem*, p. 65.

⁶ *Ibidem*, p. 61.

⁷ *Ibidem*, p. 65.

⁸ *Ibidem*, p. 54.

⁹ *Ibidem*.

Il faut ranger Beaumarchais parmi les ancêtres directs du théâtre moderne. Au Siècle des Lumières, le chef incontestable des promoteurs du théâtre nouveau reste Diderot, mais Beaumarchais, quand il n'a pas d'idées tout à fait neuves, originales, trouve souvent mieux que Diderot le pourquoi et le comment des choses. Ce n'est pas pour rien que, dans la préface de *Cromwell*, Victor Hugo le loue à plusieurs reprises et le place parmi les trois grands génies caractéristiques de la scène française, à côté de Corneille et de Molière.

Néanmoins, ses drames, malgré certaines réussites, sont inférieurs à ses comédies et n'illustrent pas avec l'éclat nécessaire ses théories. Faut-il conclure, à l'exemple de Beaumarchais même, que: „La théorie de l'art peut être le fruit de l'étude et des réflexions; mais l'exécution ne s'apprend point“¹⁰? Pour ce qui est de ses drames, cela est entièrement vrai. Son goût de l'aventure, sa passion du nouveau poussent Beaumarchais vers le „genre dramatique sérieux“, mais c'est la comédie qui, lui convenant mieux, a permis à son génie de s'épanouir.

BEAUMARCHAIS ȘI DRAMA

(Rezumat)

Articolul definește aportul lui Beaumarchais, cunoscut astăzi îndeosebi ca autor de comedii, eventual și de memorii, la teoretizarea dramei — specie literară creată de Secolul Luminilor.

Este analizată minuțios concepția lui Beaumarchais despre dramă, demersul fundamental al autoarei consistînd în conturarea originalității lui Beaumarchais.

¹⁰ *Ibidem*, p. 62.

ISOMORPHISME DES STRUCTURES LITTÉRAIRES ET DES STRUCTURES LINGUISTIQUES (LE TEMPS VERBAL DANS UNE STRUCTURE DESCRIPTIVE) (II)*

ANGELICA KALIK

Il s'ensuit une chose particulièrement importante: l'accroissement disproportionné d'imparfaits au dépens du temps narratif le passé simple¹. L'imparfait doit être considéré comme l'une des constantes de l'écriture descriptive. Il s'y prête d'ailleurs naturellement en vertu de son caractère grammatical: imprécision des limites temporelles de l'action. L'histoire proprement dite se trouve considérablement absorbée par de larges espaces statiques dont le dynamisme intérieur, mieux que certains instants dramatiques, donne cette note poignante à Madame Bovary et s'harmonise en une sorte d'isomorphisme avec le thème de l'ennui existentiel de *L'Education sentimentale* ou celui de la déchéance ontologique graduelle de l'être humain dans *L'Assommoir*.

En même temps, l'imparfait sous-tend la cadence rythmique du texte dans ses composantes de „première articulation“: description, narration, discours qui se succèdent au même rythme, sans saillie ni rebondissement et s'imbriquent de façon si parfaite que l'impression d'une coulée uniforme et régulière ne quitte pas le lecteur un seul instant².

Sans doute l'abondance de descriptions chez des écrivains aussi différents que Flaubert et Daudet, Zola et Goncourt est-elle due aussi à la mode. Le mot de G. Falconer est juste: il y a „folie de descriptions“ dans la production romanesque de la deuxième moitié du XIXe siècle. A côté des descriptions „focalisées“ qui assurent, par l'intermédiaire du personnage focal, l'unité et la cohésion du texte, on peut relever chez

* La première partie de cet article a été publiée dans StUBB, Philologia, 26, 2, 1981, p. 32—38.

¹ Le terme „narratif“ s'oppose à „descriptif“ et veut dire ici „celui qui fait avancer le récit“. La bipartition des temps verbaux en formes temporelles de premier plan et d'arrière-plan faite par H. Weinrich nous semble pertinente à condition de ne pas lui accorder un sens absolu (se rapporter à la note 2). Voir Th. Berchem, *Sur la fonction des temps verbaux. A propos de H. Weinrich: Tempus — Besprochene und erzählte Welt*. Dans „Le Français moderne“, nr. 4, 1968, Ed. d'Artrey, Paris, M. Măncuș, *Valorile timpurilor narative în proza românească din 1830—1880*. Dans *Analele Universității București*, anul XXVIII, 1979.

² On pourrait évoquer, en parlant de l'écriture descriptive, l'image du mur qui hantait et fascinait Flaubert depuis sa jeunesse: „un mur tout nu! Eh bien, je me demande si un livre, indépendamment de ce qu'il dit, ne peut pas produire le même effet?“ (Correspondance de Flaubert). Ce qui fascine Flaubert dans le mur. —écrit J. Roussel, en citant ce passage, — c'est le bloc sans fissure, la masse immobile et compacte, „la grande ligne unie“ que ne rompt aucun accident. (*Forme et Signification*, p. 122).

Flaubert des segments descriptifs dus à l'écrivain omniscient, des descriptions „à la Balzac“. Tel est le début de *l'Education sentimentale*:

Des gens arrivaient hors d'haleine; des barriques, des câbles, des corbeilles de linge gênaient la circulation; les matelots ne répondaient à personne; on se heurtait; les colis montaient entre les deux tambours, et le tapage s'absorbait dans le bruissement de la vapeur, qui, s'échappant par des plaques de tôle, enveloppait tout d'une nuée blanchâtre, tandis que la cloche, en avant, tintait sans discontinuer.

Enfin le navire partit. . .

Un jeune homme de dix-huit ans, à longs cheveux et qui tenait un album sous son bras, restait auprès du gouvernail, immobile. . .

Tels sont aussi le portrait du marquis d'Andervilliers (p. 49) et la description du château de Vaubyessard (p. 50) dans *Madame Bovary*, ou encore cette longue description de Yonville-l'Abbaye au début de la deuxième partie du roman, donnée entièrement au présent de l'indicatif et venant incontestablement de l'instance narrative „on“ == „nous“ („Depuis les événements que l'on va raconter“ p. 75—79).

Enfin, il faut mentionner les segments descriptifs qui, bien que reliés formellement au personnage focal, sont dépourvus, ou peu s'en faut, de toute trace de sa vision subjective. Telle est par exemple la description de certaines scènes du travail dans *l'Assommoir*. Le personnage focal Gervaise s'efface très vite pour faire place à un alignement de détails qui fascinent plutôt par leur caractère „technique“ que par leur effet sur Gervaise:

Il forgeait des rivets à six pans. Il posait les bouts dans une clouière, écrasait le fer qui formait la tête, aplatissait les six pans, jetait les rivets terminés, rouges encore, dont la tâche vive s'éteignait sur le sol noir; et cela d'un martèlement continu, balançant dans la main droite un marteau de cinq livres, achevant un détail à chaque coup, tournant et travaillant son fer avec une telle adresse qu'il pouvait causer et regarder le monde. [L'enclume avait une sonnerie argentine. Lui, sans une goutte de sueur, très à l'aise, tapait d'un air bonhomme, sans paraître faire plus d'effort que les soirs où il découpait des images, chez lui]. p. 185.

Dans *l'Education sentimentale*:

Sénécals ouvrit la porte d'un appartement de femmes.

Elles maniaient des pinceaux, des fioles, des coquilles, des plaques de verre. Le long de la corniche, contre le mur, s'alignaient des planches gravées; des bribes de papier voltigeaient; et un poêle de fonte exhalait une température écoeurante, où se mêlait l'odeur de la térébenthine.

[Les ouvrières... avaient des costumes sordides. On en remarquait une, cependant, qui portait un madras... Tout à la fois mince et potelée, elle avait de gros yeux noirs... Sa poitrine abondante saillissait sous sa chemise... et, un coude sur l'établi, tandis que l'autre bras pendant, elle regardait vaguement au loin dans la campagne] p. 224.

On remarque que dans les deux citations le personnage focal de temps en temps refait surface, comme, par exemple, dans les passages que nous avons marqués par des crochets.

Somme toute, le dispositif pour le regard dont on a parlé déclenche plus qu'une folie, une véritable rage de descriptions qui risquent de faire naître des thèmes accessoires et des personnages passagers, les uns et les autres parfois gratuits dans l'économie strictement significative du texte, mais relevant, déjà, d'une écriture prête à fonctionner pour son propre compte³.

Si le goût du détail, le culte de l'objet, communs à Flaubert et à Zola, subjuguent „le narratif“ au „descriptif“ ils vont jusqu'à l'étouffer littéralement chez les Goncourt. Ainsi le personnage-regardeur du roman *Mme Gervaisais* n'est qu'un pivot qui permet d'agencer en un ensemble plus ou moins cohérent les descriptions de Rome, de ses palais, de ses églises, sous l'éclairage changeant du ciel romain, et les réflexions sur l'art, la religion, etc. auxquelles se livre l'écrivain par le truchement de ce personnage.

On ne peut s'empêcher de comparer ce goût de la description à celui que manifestent certains „nouveaux romanciers“. On voudra bien nous pardonner les citations trop abondantes, sans lesquelles, cependant, il nous serait impossible de prouver à quel point les textes différents à bien des points de vue relèvent de la même technique narrative.

1) ... au milieu à droite il y a une grande table ronde sur son pied en forme de potiche avec en bas trois pieds plats en étoile pour donner de l'assise, le plateau est tout incrusté de morceaux de nacre qui font des couronnes jusqu'au centre, il y a posé dessus la lampe que je disais un chandelier en cristal à abat-jour de dentelle blanche, autour de la table les mêmes petits fauteuils noirs que ceux de la commode, leur dossier d'un seul tenant avec les accoudoirs sans trous, sur le canapé ils ont un coussin rose ou noir et du côté petite salle à manger une table longue en marbre à un pied large à chaque bout sculpté en forme d'animaux... sur la table il y a une coupe de fruits en marbre...

2) Sur la petite table ronde, juste à la hauteur du divan recouvert de cette magnifique couverture à bandes... Sur la petite table basse, recouverte d'une nappe damassée... il y avait une théière d'argent bien frottée... avec le pot à lait de faïence outre-mer, le sucrier de verre, les deux grandes tasses fines dont l'une avait le fond sali, avec cette petite plaque beige qui y restait piquetée d'une dizaine de points noirs, une assiette à fleurs sur laquelle s'étaient quatre tranches de pain grillé, l'appareil nickelé à côté qui avait servi à les faire, le ravier de beurre, la coupelle de confiture, et sur le métal de cette théière, un éclat de soleil fort vif, brillant comme une étoile au milieu de toute cette pénombre car les volets étaient juste entrouverts et seul un rayon pénétrait.

3) ... une espèce de boudoir qu'éclairaient confusément des vitraux de couleur. Des trèfles en bois découpé ornaient le dessus des portes;

³ Dans ses *Pastiches et Mélanges* M. Proust a montré à quoi risque d'aboutir ce goût exagéré du détail: à des amalgames lexicaux dont cependant lui-même fut tributaire. (Voir dans les *Pastiches* *L'affaire Lemoine* par Gustave Flaubert et *L'affaire Lemoine* dans le journal des Goncourt).

derrière une balustrade, trois matelas de pourpre formaient divan, et le tuyau d'un narghilé de platine traînait dessus. La cheminée, au lieu de miroir, avait une étagère pyramidale, offrant sur ses gradins toute une collection de curiosités: de vieilles montres d'argent, des cornets de Bohême, des agrafes en pierreries, des boutons de jade, des émaux, des magots, une petite vierge byzantine à chape de vermeil; et tout cela fondait dans une crépuscule doré avec la couleur bleuâtre du tapis, le reflet nacre des tabourets, le ton fauve des murs couverts de cuir marron. Aux angles, sur des piédouches, des vases de bronze contenaient des touffes de fleurs qui alourdissaient l'atmosphère.

4) des rideaux de calicots, agités par l'air du dehors, voltigeaient aux fenêtres, sous un lambrequin de damas à effilés. Des petits canapés en bois de noyer... avec leurs petits bâtons courbes de bois noir et leur étroit dossier où s'apercevait au milieu dans un rond, une Muse touchant de la lyre, pareille à une mauvaise médaille de marqueterie. Des chaises du même style faisaient cercle autour d'un guéridon soutenu par trois pieds tragiques et des consoles jaunes étaient portées par des gaines d'hermès aux têtes de femme en métal doré...

Sans l'imparfait qui „sent” son XIXe siècle „d'une lieue” et sans quelques verbes et adjectifs anthropomorphiques (pieds tragiques, traîner, voltiger), les passages 3 et 4 (*L'Éducation sentimentale*, p. 282. (*Madame Gervaisais*, p. 8) auraient été bien à leur place dans le roman d'un Pinget ou d'un C. Simon. La première citation est d'ailleurs de R. Pinget, *L'Inquisiteur*, p. 212, la deuxième est de M. Butor, *La Modification*, p. 134. Même goût du détail, même adoration des objets qui s'attirent les uns les autres et s'alignent jusqu'à l'épuisement total d'un champ sémantique, mais sans que cela empêche l'apparition d'un autre champ sémantique, en vertu de cette tyrannie que le langage exerce sur le monde des signifiés. On dirait une écriture où l'existence des mots précède celle des objets et des personnages⁴.

Ce qui distingue cependant ces passages descriptifs, c'est la distance entre le temps de l'énoncé et celui de l'énonciation et le registre des pronominaux: Je, Vous, Il. Mais cette distance abolie, l'instance narrative réduite au silence, le discours (monologue, soliloque, monologue intérieur) ayant recouvert le texte d'un bout à l'autre, on aura une écriture à l'état naissant avec sa propre dimension temporelle, celle du texte créé, ce présent au degré zéro qui marque la coïncidence temporelle de l'énoncé et de l'énonciation.

BIBLIOGRAPHIE

1. Barthes, R. *Introduction à l'analyse structurale des récits*. Dans *Poétique du récit*.
2. *Colloque de Cerisy sur le Naturalisme*, UGE, Paris.

⁴ Selon le mot fort de J. Ricardou, le roman est „moins... l'écriture d'une aventure que l'aventure d'une écriture”. *Problème du nouveau roman*, Coll. Tel Quel aux Ed. du Seuil, Paris, 1967.

3. Damourette, J. et Pichon, E., *Des mots à la pensée, Essai de grammaire de la langue française*, Bibliothèque du „Français moderne“, Ed. d'Ar-trey, Paris, 1963.
4. Genette, G., *Figures III*, Ed. du Seuil, Paris, 1972.
5. Gougenheim, G., *Système grammatical de la langue française*, Ed. d'Ar-trey, Paris, 1963.
6. Grobe, E., *Passé simple versus imparfait*, The French Review, t. 41.
7. Guiraud, P. et Kuentz, P., *La Stylistique*, Ed. Klincksieck, Paris, 1970.
8. Imbs, P., *L'emploi des temps verbaux en français moderne*, Ed. Klincksieck, Paris, 1960.
9. Le Bidois, G., et R., *Syntaxe du français moderne*, Ed. Picard, Paris, 1971.
10. Mancaş, M., *Valorile timpurilor narative în proza românească, dintre 1830—1880*, Analele Universităţii, Bucureşti, anul XXVIII, 1979.
11. Poulet, G., *Etudes sur le temps humain*, I, UGE, Plon, Paris.
12. Proust, M., *Pastiches et Mélanges*, Gallimard, Coll. „Idées“, Paris, 1970.
13. Ricardou, J., *Problèmes du nouveau roman*, Coll. „Tel Quel“, Ed. du Seuil, Paris, 1967.
14. Riffaterre, M., *Vers la définition linguistique du style*, Word, 17, nr. 3, 1961.
15. Rousset, J., *Forme et Signification. Essais sur les structures littéraires de Corneille à Claudel*, Librairie José Corti.
16. Stavinochova, Z., *Les temps passés de l'indicatif dans le français contemporain*, Univerzita J. E. Purkyně, Brno, 1978.
17. Stavinochova, Z., *Quelques notes à propos de l'emploi de l'imparfait*, Etudes romanes de Brno, nr. 2, 1966.
18. Vianu, T., *Artă prozatorilor români*, Vol. II, Bucureşti, 1966.
19. Warnant, L., *Le rôle du contexte dans les valeurs de l'imparfait*, Mélanges de linguistique romane et de philologie médiévale offerts à M. Maurice Del-bouille, Vol. II, Gembloux, Duculot.
20. Wilmet, M., *L'Etude de morpho-syntaxe verbale*, Klincksieck, Paris, 1976.
21. Winkler, E., *Die seelische Grundlage der Imperfektverwendung*, R.-G. Mo-natschrift, XII, 1924.

PRELIMINARIES TO A HISTORY OF ROMANIAN „ANGLISTICS“ II. THE BEGINNING OF THE TEACHING OF ENGLISH IN ROMANIA*

AUREL TROFIN

By the middle of the 17th century a large number of students from Transylvania completed their training at Oxford, Cambridge and London ([2], p. 252); some of them were Magyarized Romanians, who, in order to get national and social freedom as well as admittance to an academic training had to pass to Calvinism ([4], p. 21). Their attendance of the English universities was noticed by John Milton, who, in his *Areopagetica* showed that the Transylvanian students went to England to learn English and theological arts.

The initiative of the teaching of English in Transylvania was taken by Samuel Juhasz Kaposi (1660—1713), who, after having graduated from the university of Oxford introduced the teaching of English as well as the history and geography of England in the syllabus of the college of Aiud; this fact is mentioned in Edmund Chishull's book *Travels in Turkey and back to England* (London, 1774).

In 1664, the first English grammar printed in the Central and South-Eastern part of Europe was also published in Transylvania under the title *Anglicum Spicilegium*. The book was ascribed to George Csipkes and it deals with English phonetics and morphology. Other works that were used in the teaching of English in Transylvania were: John Ryder: *Dictionarie corrected and augmented with the Addition of many hundred words* (London, 1643); John Wallis: *Grammatica Linguae Anglicae* (London, 1633); Charles Cooper: *Grammatica Linguae Anglicanae* (1685); E. Coles: *A Dictionary English-Latin and Latin-English* (London, 1693).

By the will of a certain Mihail Halici from Caransebeș, the college library of Orăștie was bequeathed, in 1712, several English books, among them being *Utopia* by Thomas Morus and *Volständiges Woerterbuch der Englischen Sprache fuer die Deutchen* by Johannes Ebers.

The first foreign languages included in the syllabus of the secondary school education in the Romanian Principalities were French and Russian; German and English were taught in Transylvania. In the Principalities, English is mentioned for the first time in the School Regulations of 1850; the pupils could choose between English, Italian and Greek.

The necessity of training local teachers for the teaching of foreign languages is set by the decree of October 30th 1863, by which a high school of letters was founded at the Academy of Bucharest in order to train foreign language teachers.

* The first part of this article was published in StUBB, Philologia, 26, 2, 1981, p 44.

The teaching of foreign languages in Romania is given greater importance after the reform of the secondary education of 1880, when the learning of foreign languages was considered as necessary as the learning of mathematics, physics or natural sciences. The growing interest for the learning of languages is due to the contacts of Romania with foreign countries as well as to the fact that young Romanians went abroad for academic training. By mastering foreign languages they could become acquainted with the progress made abroad and contribute to the development of the incipient Romanian industry.

In the last century, numerous foreign books were used in the teaching of English in Romania; most representative of them are: T. O'M. Bird: *Englische Sprachlere* (1845); Teofilo C. Cann: *Grammatica teoretico-practica della lingua Inglese* (1898); *Dialogues Francais-Anglais* (1878); C. Fleming: *Cours complet de Grammaire Anglaise* (1866); Fluegel: *Vollständige Englische Sprachlehre* (1842); John Laycock: *New Dialogues English and German* (1845); H. O. Ollendorff: *Nouvelle Methode* (1863); C. P. Mason: *English Grammar* (1893); I. S. S. Rothwell: *Schulgrammatik der Englischer Sprache* (1864). Admitting the use of these books in the teaching of English in Romania, we share the largely accepted idea that English got into Romania through French ([3], p. 497); however, we do not exclude its getting through German as well. Characteristic to these books is the use of the grammar-translation method. The prevailing theory in the learning of foreign languages was that one had to start from the native tongue. Later on, studies in applied linguistics showed that the difficulties in the acquisition of a foreign language depend on the complexity of the first rather than on that of the second language ([1]).

English Text-books and Dictionaries Published in Romania in the 19th century

Our investigations reveal that the following English textbooks and dictionaries were published in Romania before 1900: *Cabinet de conversation* (Conversational Book), 1839; *Modeluri de scrisori familiare și comerciale în cinci limbi* (Models for Writing Personal and Business Letters in Five Languages), 1841; Szollosy Joh. Nep: *Sprachlehre um nach Ollendorff's Methode* (1850); Mayer William: *Metoda practică* (The Practical Method) 1882; Lolliot Henry: *Gramatica practică a limbii engleze* (The Practical Grammar of English) 1885; Sinigaglia: *Manual practic de limba engleză pentru uzul românilor* (A Practical Text-book of English for Romanians) 1893; Ahn: *Noua metodă practică* (The New Practical Method) 1894; *Metoda practică de a învăța limba engleză în câteva zile* (The Practical Method for Learning English in a Couple of Days) 1900; Petreanu Iosif: *Limba engleză pentru uzul românilor* (English for Romanians) 1900; Hălăceanu Virgil: *Marele dicționar româno-englez și englezo-român* (The Great Romanian-English and English-Romanian Dictionary) 1898; Lolliot Henry: *Dicționar englez-român* (English-Romanian Dictionary) 1898.

The earliest manual of English for the use of Romanian learners is *Cabinet de conversație* (Conversational Book) published at Bucharest in

two volumes. The Romanian words are written in Cyrillic alphabet while the other words are written in their own alphabet. The texts are given in Latin, Italian, French, Romanian, Hungarian, German, English, Russian, Serbian and Greek; those languages were selected that seemed to be more useful for a Romanian. The book begins with a kind of thematic vocabulary grouped under such titles as: cardinal numbers, the days of the week, the months of the year, the seasons, the human body, family relations, clothes, furniture, household things, the house, meals and drinks, time of the day. The other chapters consist of dialogues referring to the main meals of the day, weather, letters, at the tailor's, shoemaker's, watchmaker's, newspapers, games, languages, etc. The book ends with a short collection of meditations.

For this period, the weak point remains the wrong recommendation concerning the pronunciation of English. Thus, although in Romanian there is a sound /ă/, which is almost the same as the English /ə/, most of the authors of the time recommended the French sound /œ/. The use of a linking /r/, namely /œr/, /ir/ instead of /ə:/ backs up our hypothesis concerning the possibility of the penetration and of the teaching of English in Romania not only under French influence, but under German influence as well.

These books are not of linguistic interest only. As they mirror the evolution of the cultural standard of the Romanian people, such books ought to be approached from different angles, viz. linguistically, culturally and historically. If in *Cabinet de conversație* the doctor recommends the use of leeches for the curing of different diseases, in Sinigaglia's book the doctor prescribes a more scientific treatment for his patients.

We note the richness and variety of the vocabulary of these manuals whose texts include anecdotes, stories and short fragments of literature followed by grammatical and lexical explanations. The comparisons between English and Romanian are confined to the field of phonetics; the explanation might be sought in the fact that by the end of the 19th century linguistics was dominated by the neogrammar school, which was mainly concerned with the study of the phonetic system.

The publishing of the bilingual dictionaries was the result of an initiative of the Ministry of Public Education of supplying the schools with the dictionaries of the widest spread languages in Europe. Besides the words and phrases used in everyday speech, the dictionaries also contained many words and phrases used by Shakespeare, which is evidence of the popularity that the great English playwright enjoyed in Romania in the last century.

The advanced attitude of the Romanian scholars of the time concerning the methodology used in the teaching of foreign languages should be mentioned as well. They noticed the mechanical character of the method used under the influence of the German teacher Fellingner (*Methodenbuch*, 1775) and criticized its introduction into the Romanian educational system. They criticized the fact that the pupils were forced to recite grammar rules that they often did not understand and translate some sentences into a language that anyone would avoid calling it Ro-

manian ([6], p. 103). They had also made positive recommendations for the use of interrogative sentences, a method that would have offered the pupils the advantage of expressing themselves in their own words.

It is worth emphasizing that our teachers have always been against the grammar-translation method as a means of teaching foreign languages. Since the translations had to have been done at home, the only thing the teacher did was to record some success for which he had no merit at all. The 19th century Romanian scholars also emphasized that the learning of a foreign language should not be confused with any mechanical learning of grammar rules.

However simple and incomplete the first Romanian books of English might have been, their contribution to the spreading of English language as well as English culture and civilization in Romania is praiseworthy. The teaching of English in Romania in the last century was not up to the required standards, but neither was it satisfactory in other European countries ([5]). If, however, we take into consideration the conditions in which the above mentioned works were published, their standard is quite remarkable. Their authors were pioneers; they set the basis of the teaching of English in this country. Without their modest contribution, we could not have achieved the results of today.

REFERENCES

1. Fries, Ch., and A. C. Fries, *Foundations for English Teaching*, Tokyo, 1963.
2. Gal, Stephen, *England and Transylvania*, in „The Hungarian Quarterly”, V, 1939, nr. 2, p. 243.
3. Iordan, Iorgu, *Limba română actuală o gramatică a „greșelilor”*, București, 1947.
4. Macrea, D., *Lingviști și filologi români*, București, 1959.
5. Săineanu, Constantin, *Învățămîntul limbilor străine în liceele din Germania, Franța și Italia*, București, 1911.
6. Vitzu, Al., *Studiu asupra învățămîntului secundar din România*, București, 1888.

PRELIMINARII LA O ISTORIE A „ANGLISTICII” ROMÂNEȘTI II. ÎNCEPUTURILE PREDĂRII LIMBII ENGLEZE ÎN ROMÂNIA

(Rezumat)

În prima parte a celui de al doilea articol dintr-o serie de trei, grupate sub titlul *Preliminarii la o istorie a „anglisticii” românești*, autorul se referă la începuturile predării limbii engleze la noi — secolul XVII în Transilvania — și enumeră primele cărți și dicționare străine folosite pentru învățarea acestei limbi.

În partea a doua sînt menționate cărțile de limba engleză și dicționarele bilingve publicate la noi în secolul al XIX-lea și se fac unele observații cu privire la atitudinea învățaților români ai vremii privind metodologia predării limbilor străine.

TEXTLINGUISTIK: PROBLEMBEREICH UND GESCHICHTLICHER ÜBERBLICK

GEORGETA VANCEA

Anfang der 70-er Jahre galt der Terminus „Textlinguistik“ als Name für eine Reihe von linguistischen Untersuchungen, die zumeist als Aufsätze entstanden sind. Im letzten Jahrzehnt nahm die textlinguistische Forschung einen grossen Aufschwung; eine umfangreiche Literatur ist erschienen, die sich wissenschaftlich mit Texten befasst, so dass die Textlinguistik schon den Status einer neuen linguistischen Teildisziplin¹ erworben hat, die auch als „Textwissenschaft“, „Textgrammatik“ oder „Texttheorie“ bezeichnet wird.

Die Hinwendung zum Text war ursprünglich ein Vorwurf gegen die bisherige linguistische Forschung, die den Satz als höchste sprachliche Einheit betrachtet und sich ausschliesslich auf die Analyse der Satzstruktur beschränkt hatte. Demgegenüber wird als Postulat herausgestellt, dass die oberste und unabhängige sprachliche Einheit nicht der Satz, sondern der Text sei. Als ein „Motto“ dafür könnten folgende Worte gelten: „... alle linguistischen Wege führen zum Text, und tun sie dies nicht, so sind es Irrwege, Sackgassen ... Nur in Texten verständigen sich Menschen untereinander, und dies — zwischenmenschliche Kommunikation, war als die zentrale Funktion der Sprache bezeichnet worden. Wörter, Phrasen, Sätze sind dabei nur Hilfsmittel, methodologisch: Vorstufen bei der Beschreibung des Gegenstandes“². Ausser dieser theoretischen Rechtfertigung, werden für die Notwendigkeit der Etablierung von Textlinguistik auch empirische Argumente gebracht, u.zw. eine Vielzahl von sprachlichen Erscheinungen, die eine Satzgrammatik nicht erklären kann: z.B. die Artikelselektion, die Satzgliedstellung, die Pronominalisierungen und Proadverbialisierungen, die Tempusfolge, die Anaphorika, der Satzakzent, die Intonation. Neben diesen gegenstandsinternen Ursachen, die den Blick auf den Text lenkten, kamen auch Anstösse von ausserhalb der Linguistik, von der automatisierten Übersetzung, der Information, Dokumentation³ usw.

Als Vorläufer der Textlinguistik gelten vor allem die Rhetorik, die Stilistik und die Prager Schule der funktionellen Satzperspektive⁴. Einen wichtigen Beitrag leistete die strukturelle Analyse der Aufbauschemata von Erzählungen, vertreten von den russischen Formalisten, R. Jakobson und von C. Lévi-Strauss. Es wurde auch auf Hjelmslev und auf

¹ P. Hartmann, *Textlinguistik als neue linguistische Teildisziplin*, in „Replik“, 2, 1968, S. 2ff.

² U. Engel, *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*, Berlin, 1977, S. 260.

³ G. Helbig, *Zur Stellung und zu Problemen der Textlinguistik*, in „DaF“, 5, 1980, S. 257.

⁴ W. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, Tübingen, 1973, S. 1ff.

die Tagmemik K. Pike's zurückgegriffen⁵. Eigentliche Anstösse zur Textlinguistik im heutigen Sinne kamen erst 1952 von Z. S. Harris, der mit seinen „Discourse Analysis“ versucht, die Struktur eines Textes zu beschreiben, indem er den Distributionalismus auf die Textebene ausdehnt⁶. Repräsentative Namen für die Entwicklung der heutigen Textlinguistik sind, ausser Teun van Dijk, vor allem auf deutschsprachigem Gebiet anzutreffen, so: P. Hartmann, R. Harweg, W. Dressler, K. Brinker, S. Schmidt, J. Petöfi, H. Isenberg, E. Agricola, M. Pfütze. Auch wenn sie von verschiedenen theoretischen Modellen ausgehen, teils von der generativen Grammatik oder Semantik, teils von der Dependenzgrammatik oder von der funktionalen Grammatik, kommen alle zu denselben Fragestellungen der Textlinguistik⁷:

— Was ist ein Text? Wodurch unterscheidet er sich von einer zufälligen Satzmenge?

— Wann ist ein Text abgeschlossen? Wie hängen Sätze im Text zusammen? Inwiefern ist jeder Satz eines Textes unvollständig und sein Bezug auf den Gesamttext erkennbar?

— Wozu äussert man einen Text? Wie wird er vom Sender programmiert und aufgebaut, wie vom Empfänger verstanden?

— In welchem aussersprachlichen Kontext ist ein Text sinnvoll?

— Welche Zwischenstufen gibt es zwischen Satz und Text?

— Welche Texttypen gibt es und wie kann man sie voneinander abgrenzen?

Schon die Komplexität solcher Fragestellungen zeigt uns, dass die Textlinguistik den Bereich der Linguistik im engeren Sinne überschreitet, und sich mit Pragmalinguistik sowie Psycholinguistik berührt. So hängt das Entstehen der Textlinguistik zusammen mit der seit etwa 1970 festzustellenden „pragmatisch-kommunikativen Wende der Linguistik, d.h. einer Abwendung von der reinen Systemlinguistik und einer Ausweitung des Gegenstandsbereiches der Sprachwissenschaft, die sich auch im Entstehen einer solchen Disziplin wie Soziolinguistik, aber auch der Psycholinguistik, Pragmalinguistik und Sprechakttheorie äusserte“⁸. Diese Umorientierung der Linguistik, die Besinnung auf die vorwiegend kommunikative Funktion der Sprache führte zur Voraussetzung, von der alle Textlinguisten in der Beantwortung oben angeführter Fragen ausgehen: Text sei das primäre sprachliche Zeichen, „das linguistisch signifikante Originärzeichen der Sprache“⁹, das vor aller linguistischen Forschung unmittelbar Gegebene. Das Sprachsystem wird in die kommunikative Tätigkeit und diese in das Ensemble aller sozialen Tätigkeiten eingebettet; somit wird der Text aus einer neuen Perspektive betrachtet, u.zw. in seiner Handlungsbezogenheit, als die sprachliche Seite eines Sprechaktes, Text als kommunikative Handlung und „Sprache als Handlungs-

⁵ R. Harweg, *Pronomina und Textkonstitution*, München, 1968, S. 9f.

⁶ W. Dressler, a.a.O.

⁷ ebenda

⁸ G. Helbig, a.a.O., S. 258.

⁹ P. Hartmann, a.a.O., S. 205ff., S. 22^a.

instrument¹⁰. Im Sinne der Sprechakttheorie sind Texte Vollzug von Sprechhandlungen; jeder Text ist mehr als ein lokutiver Akt (sprachliches Konstrukt mit entsprechender Form-Bedeutung-Referenz), u.zw. auch ein illokutiver Akt, d.h. eine Stellungnahme zum Sachverhalt, eine Aufforderung zu sprachlichem/nichtsprachlichem Reagieren. Das illokutionäre Element ist das, was eine Proposition von einer Äußerung unterscheidet¹¹. *Rauchen ist verboten* wäre nur eine Proposition (lokutiver Akt), wenn damit nicht auch eine Sprechhandlung (illokutiver Akt), in diesem Fall eine Warnung verbunden wäre. Dadurch wird es zu einer Äußerung, die zugleich ein perlokutiver Akt ist, d.h. weitere Konsequenzen für den Kommunikationsablauf hervorruft (in diesem Fall das Zurückhalten des Angesprochenen). Die handlungsorientierte Auffassung des Textes im Sinne der Sprechakttheorie bedeutet nicht, dass Text und Kommunikationsakt identisch seien. Sie können zwar übereinstimmen, müssen es aber nicht¹², weil ein Kommunikationsakt mehrere Texte oder mehr als einen Text enthält (manchmal auch nichtsprachliche Elemente).

Ein kritischer Überblick auf die Untersuchungen zum Text zeigt wie uneinheitlich die theoretischen Ausgangspositionen, ja sogar die Gegenstandsbestimmung des Textes ist¹³. Diese unterschiedlichen Ansätze können wir auf zwei Richtungen zurückführen¹⁴:

1. auf einen sprachsystematischen Ansatzpunkt
2. auf einen kommunikationsorientierten Ansatzpunkt

Unter sprachsystematischem Aspekt werden Textlinguistik und Pragmalinguistik als zusätzliche linguistische Teildisziplinen betrachtet, deren Einfügung die bisherige Linguistik erweitert hat. In der kommunikationsorientierten Auffassung wird der Text unter kommunikativ-pragmatischem Aspekt gesehen, und aus umfassenden Handlungskontexten erklärt.

Diese unterschiedlichen Ansatzpunkte haben zu einer Differenzierung zwischen Textlinguistik und Texttheorie geführt: Textlinguistik als der sprachsystematische Ansatz und Texttheorie als der kommunikationsorientierte Ansatz. Isenberg¹⁵ und Viehweger¹⁶ sprechen von der propositionalen bzw. dynamischen, handlungstheoretischen Auffassung.

Auch die Definitionen des Textes sind verschieden, manchmal divergent. Fast alle gehen aber von der Grunderkenntnis aus, dass der

¹⁰ W. Motsch, *Sprache als Handlungsinstrument*, in „LSA“, 19, Berlin, 1975.

¹¹ U. Engel, aa.O., S. 263.

¹² K. Brinker, *Zum Textbegriff in der heutigen Linguistik*, in „Sprache der Gegenwart“, 30, Düsseldorf, 1973, S. 29.

¹³ D. Viehweger, *Semantische Merkmale und Textstruktur*, in „Studia Grammatica“, XI, Berlin, 1976, S. 195.

¹⁴ E. Coşeriu, (Discussionsbeitrag) in „Beiträge zur Textlinguistik“, München, 1971, S. 189.

¹⁵ H. Isenberg, *Einige Grundbegriffe für eine linguistische Texttheorie*, in „Studia Grammatica“, XI, Berlin, 1976.

¹⁶ D. Viehweger, *Zur semantischen Struktur des Textes*, in „Studia Grammatica“, XVIII, Berlin, 1977, S. 100ff.

Text eine kohärente Folge von Sätzen ist¹⁷, abgesehen davon, ob er mündlich ist oder schriftlich vorliegt. Wesentlich für die textlinguistische Sicht in dieser Definition ist der Begriff „Kohärenz“. So ergibt sich als die zentrale Aufgabe der Textlinguistik zu erklären, worin diese Kohärenz besteht, d.h. die Bedingungen zu erschliessen, unter denen Sätze sinnvoll zusammenhängen, also Texte bilden. Gerade in diesem Punkt gehen die verschiedenen Textdefinitionen auseinander. Wir bringen ein paar Beispiele, um auf die Schwerpunkte hinzuweisen, die sich dabei ergeben:

1. Der Text ist eine Folge von Sätzen, die durch Vertextungsmittel miteinander verknüpft sind (Isenberg 1968)¹⁸.
2. Ein Text ist ein durch ununterbrochene pronominale Verkettung konstituiertes Nacheinander sprachlicher Einheiten (Harweg)¹⁹.
3. Der Text konstituiert sich durch Referenzidentität, d.h. durch gemeinsame Kореferenz von Oberflächenkonstituenten (Steinitz)²⁰.
4. Der Text ist eine sinnvoll (Semantik) und zweckvoll (Pragmatik) geordnete Menge von Sätzen (Pfütze)²¹.
5. Der Text ist eine kohärente Folge von diktiven Handlungen, eine zeitliche Abfolge von kommunikativen Handlungen, bei deren Vollzug Sätze gebildet werden (Isenberg 1976)²².
6. Der Text ist der sprachlich manifeste Teil in einem Kommunikationsakt (U. E. Grosse)²³.

Die Reihenfolge der oben angeführten Definitionen geht von den Merkmalen der Oberflächenstruktur bis zu den kommunikativen und handlungstheoretischen Zusammenhängen²⁴. Vergleichen wir sie miteinander, so stellen wir folgendes fest:

— Als gemeinsamer Nenner gilt: der Text ist eine lineare Folge von sprachlichen Sätzen, die mit bestimmten Mitteln verknüpft und in bestimmter Weise geordnet sind²⁵.

— Die Bedingungen für die Textkonstitution sind verschieden: von den syntaktischen zu den semantischen und kommunikativ-pragmatischen.

— Dementsprechend existiert auch die Textkohärenz auf verschiedenen Ebenen: die syntaktische, semantische und die pragmatische Kohärenz.

Die wichtigsten Mittel zur Realisierung der textsyntaktischen Kohärenz sind die Proformen. Sie werden definiert als „sprachliche Wie-

¹⁷ K. Brinker, *Aufgaben und Methoden der Textlinguistik*, in „Wirkendes Wort“, 1971, S. 22ff.

¹⁸ H. Isenberg, *Überlegungen zur Texttheorie*, in „ASG-Bericht“, 2, Berlin, 1968, S. 1—4ff.

¹⁹ R. Harweg, *Pronomina und Textkonstitution*, München, 1968, S. 148.

²⁰ R. Steinitz, *Nominale Proformen*, in „ASG-Bericht“, 2, Berlin, 1968, S. 1ff.

²¹ M. Pfütze, *Bemerkungen zu einer funktionalen Textlinguistik*, in „WZ der PH“, Erfurt-Mühlhausen, CSR, 2, 1970, S. 79.

²² H. Isenberg, *Einige Grundbegriffe für eine linguistische Texttheorie*, aa.O., S. 130.

²³ U. E. Grosse, *Text und Kommunikation*, Stuttgart, 1976, S. 13.

²⁴ G. Helbig, aa.O., S. 25 ff.

²⁵ F. Agricola, *Textstruktur aus linguistischer Sicht*, in „WZ der PH“, Erfurt, 1970, S. 85, 88.

deraufnahmen bereits im Text erwähnter Referenzträger²⁶. Es handelt sich nicht nur um Pronomina, sondern auch um Adverbien (dort, darüber), Verben (tun, machen), Nomina, Anaphora (deswegen), Kataphora (nächste, folgende). Im folgenden Beispiel gelten als Proformen ein Nomen oder ein Pronomen: *Freudestrahlend kam Lotta die Treppe herauf. Das Kind Sie hatte eine Taube in der Hand.*

Proformen werden von Isenberg²⁷ als Ausdruck der „Koreferenz von Oberflächenkonstituenten“ betrachtet, also als Referenzidentität bestimmter sprachlicher Elemente in aufeinanderfolgenden Sätzen eines Textes. Harweg spricht in solchen Fällen von syntagmatischer Substitution oder pronominaler Verkettung²⁸. Andere grammatisch-syntaktische Vertextungsmittel sind: die Artikelselektion, die Tempuswahl, die Satzgliedstellung, die Konjunktionen.

Im obigen Beispiel, bei der Wiederaufnahme des Referenzträgers (*Lottchen*) durch ein anderes Nomen (*Kind*), trägt dieses das Merkmal „vererbt“, was die obligatorische Wahl des bestimmten Artikels bewirkt. Durch Verwendung des unbestimmten Artikels würde in diesem Fall die Textkohäsion verlorengehen: *Freudestrahlend kam Lotta die Treppe hinauf. Ein Kind hatte eine Taube in der Hand.*

Die syntaktische Kohärenz, gesichert durch „Koreferenz von Oberflächenkonstituenten“ ist zwar relevant für die Struktur von Texten, aber noch keine hinreichende Bedingung für die Textkonstitution, denn:²⁹

— nicht alle Satzfolgen, die koreferierende Ausdrücke aufweisen sind kohärent: *Ich sah sie das letzte mal im Konzert. Das Konzert heute abend beginnt um 19 Uhr.*

— nicht alle kohärenten Satzfolgen weisen koreferierende Elemente auf: *In Turda zu leben wünsch ich mir nicht. Die Zementfabrik verschmutzt alles.*

Die semantische Kohäsion basiert auf semantischen Vertextungsmitteln, die sich von allem aus Isotopie ergeben. Das ist die Äquivalenz im weitesten Sinne zwischen den einzelnen Bedeutungseinheiten, die Kompatibilität von semantischen Merkmalen der Texteme (Textstücke). Eine Äusserung ist isotop, wenn ihre Elemente mindestens ein gemeinsames kontextuelles Sem haben. Dressler³⁰ nennt als Mittel der semantischen Kohäsion die Rekurrenz (Wortwiederholung) und die Paraphrase. Die Isotopie besteht dabei zwischen Synonymen/Antonymen. Die semantische Kontiguität³¹ wird als grundlegendste Form der semantischen Kohärenz angesehen. Sie besteht in der Rekurrenz semantischer Merkmale und kann logisch, ontologisch, kulturell oder situationell gegründet sein.

²⁶ R. Steinitz, aa.O., S. 1f.

²⁷ H. Isenberg, *Der Begriff „Text“ in der Sprachtheorie*, in „ASG-Bericht“, 8, 1970.

²⁸ R. Harweg, aa.O., S. 20.

²⁹ K. Brinker, aa.O., S. 170.

³⁰ W. Dressler, aa.O.

³¹ ebenda.

Manchmal tritt die Kontiguität/Kontinuität des Textes nicht explizit als Referenzidentität oder semantischer Äquivalenz auf, sondern nur durch quasi-logische, implizite Verknüpfung von Bedeutungen, die auch Konnexe genannt wurden³². Z. B.:

Es gab auch in Cluj Überschwemmungen. Der Someş ist übergelaufen. Gestern war ich im Kino. Die Hauptdarstellerin war Jane Fonda. In Anlehnung an Isenberg³³, der zwischen impliziter und expliziter Referenz unterscheidet, ist zu den angeführten Beispielen folgendes zu sagen: das Verb *übergelaufen* nimmt eine in *Überschwemmungen* enthaltene implizite Referenz wieder auf. Dasselbe gilt für das Nomen *die Hauptdarstellerin* zum Nomen *Kino*. Dressler³⁴ spricht in solchen Fällen von semantischen Anaphern, Daneš³⁵ bringt sie unter dem Stichwort „semantic implication“. Durch semantische Kohäsion steht die Gesamtbedeutung des Textes (text-semantische Basis) mit dem Textthema in Beziehung. Der Text kann vom Thema abgeleitet werden durch Paraphrase, durch semantische Expansion/Progression und umgekehrt, durch Reduktion wird aus dem Text die Inhaltsangabe, die Überschrift oder das Thema.

Die pragmatische Explikation der Textkohärenz bezieht sich auf die Relation zwischen Text, Erzeuger und Empfänger in einer konkreten Kommunikationssituation. Sie wird gestiftet durch das gemeinsame Vorwissen, d.h. gemeinsame Annahmen der Kommunikationspartner über die Kontextbedingungen — die sogenannten Präsuppositionen³⁶. Es sind gemeinsame Kommunikationsvoraussetzungen, die die Kohärenz um die kommunikative Dimension erweitern. Man spricht von der Einheitlichkeit eines übergeordneten Gesichtspunktes oder von der gemeinsamen Integrationsinstanz. In einer bestimmten Kommunikationssituation kann manchmal die Interpretation eines Textes allein von den aussersprachlichen Informationen der Kommunikationspartner abhängen, u. zw. dort, wo sich die Kohärenz nicht durch syntaktisch-semantische Äquivalenz konstituiert. Z. B.:

Ich muss mein Referat schreiben. In ein paar Wochen findet das Symposium statt.

Der Motor springt nicht mehr an. Ich muss morgen zum „Dacia“ — Service gehen.

Die grammatische, semantische und pragmatische Explikation des Kohärenzbegriffs führt zur Unterscheidung von drei Teilgebieten der Textlinguistik: Textgrammatik, Textsemantik und Textpragmatik. Die Textpragmatik repräsentiert den wesentlichen Teil der Textlinguistik, „denn

³² E. Agricola, a.a.O., S. 86f.

³³ H. Isenberg, *Überlegungen zur Texttheorie*, a.a.O., S. 7.

³⁴ W. Dressler, *Modelle und Methoden der Textsyntax*, in „Folia Linguistica“, 4, 1970, S. 67ff.

³⁵ E. Daneš, *FSP and the Organization of the Text*, Maränské Lázně, 1970, S. 5f.

³⁶ W. Dressler, *Einführung in die Textlinguistik*, a.a.O.

sowohl die Wahl der grammatischen Mittel, als auch die Entfaltung des Themas werden kommunikativ gesteuert³⁷.

Eine andere Frage, die die Textlinguistik zu beantworten versucht ist: welche Typen, Arten oder Sorten von Texten sind zu unterscheiden? Es gibt viele spezielle Untersuchungen zu verschiedenen Textsorten, aber eine ausgebauten Texttypologie gibt es noch nicht.

Die interdisziplinäre Rolle der Textlinguistik wurde schon anfangs erwähnt. Sie ist ein interdisziplinäres Gebiet, wo sich Kommunikationstheorie, Semiotik, Soziologie, Stilistik, Literaturwissenschaft berühren. Vor allem die Beziehung zur Literaturtheorie und Poetik ist sehr eng. Nach van Dijk³⁸ ist die primäre Aufgabe einer Text-Literatur-Grammatik zwischen der Menge der literarischen und der Menge der nichtliterarischen Texte zu unterscheiden. Sie soll literarischen Texten einen „Literaritätsindex“ zuordnen (eine Menge von Regeln, die Reim, Metrum u.a. bestimmen). Eine solche Text-Literatur-Grammatik muss transformationell sein: alle typisch literarischen Operationen sollen als Transformationen einer zugrundeliegenden Normalform angesehen werden. So definiert z.B. van Dijk die Metapher als „Inkompatibilität konkatenierter Lexeme“, als semantische Irregularitäten der Oberflächenstruktur, oder nicht-wohlgeformte Oberflächenstrukturen, die aber auf wohlgeformte Tiefenstrukturen zurückgeführt werden können; die Metapher ist demnach „an ungrammatical relation between two (or more) lexemes X Y, if X is specified (+ α) and Y (— α) and/or if X has a contextual restriction while Y has (+ α) and conversely“³⁹. Der Metaphorisierungsprozess ist also zu erklären, als die Ableitung eines abweichenden anstelle eines „normalen“ grammatischen Lexems, wenn diese Lexeme einige textuell relevante Merkmale gemeinsam haben, d.h. eine ähnliche prälexikalische Struktur aufweisen.

Schlussfolgerungen: 1. Die Textlinguistik hat als Objekt den gesprochenen oder geschriebenen Text, den sie als primäre sprachliche Einheit betrachtet, als Aufgabe — die Beschreibung übersatzmässiger sprachlicher Phänomene, und der Korrelation von Textkonstitution und Textrezeption.

2. Von manchen als linguistische Teildisziplin betrachtet, von anderen als Forschungsrichtung der Linguistik aufgefasst, ist die Textlinguistik im vorigen Jahrzehnt als Korrektiv zur bisherigen Satzlinguistik entstanden.

3. Der Text wird definiert als eine kohärente Folge von Sätzen, gleichzeitig aber auch als die sprachliche Seite einer kommunikativen Handlung.

4. Die wesentliche Bedingung für die Textkonstitution ist die Kohärenz — d.h. die semantisch-syntaktische und pragmatische Verbindung der Sätze eines Textes.

³⁷K. Brinker, (Diskussionsbeitrag) in „Papers in Textlinguistics“, a.a.O.

³⁸M. Rieser/J. Wirrer, Zu Teun van Dijk's „Some Aspects of Text Grammars“, in „Probleme und Perspektiven der neueren textgrammatischen Forschung“, I, Hamburg, 1974, passim.

³⁹ebenda.

5. Diese Kohärenz/Kohäsion wird gesichert durch: syntaktische, semantische und pragmatische Vertextungsmittel (Pro-Formen, Isotopie, Präsuppositionen).

6. Die Textlinguistik ist eine Domäne der Interferenzen, ein interdisziplinäres Gebiet; einerseits ist sie auf Pragmalinguistik, Kommunikationstheorie, Psycholinguistik angewiesen, andererseits berührt sie sich mit der Literaturtheorie, der Poetik, denen sie als Arbeitsverfahren verhilft.

LINGVISTICA TEXTULUI: PROBLEMATICA ȘI ISTORIC

(Rezumat)

Lingvistica textului a apărut acum un deceniu ca un corectiv pentru lingvistica propoziției. Obiectul ei este textul, considerat unitatea de bază a limbii, iar scopul ei esențial — descrierea fenomenelor de limbă ce depășesc cadrul propoziției, precum și a corelației dintre generarea și receptarea textului. Condiția esențială pentru constituirea acestuia este coerența — relația semantico-sintactică și pragmatică dintre propozițiile sale. Coerența este asigurată de mijloace de textualizare cum sint: pro-formele, izotopia, presuposițiile. Lingvistica textului este un câmp al interferențelor cu pragmalingvistica, teoria comunicării, psihosociolingvistica, precum și cu poetica și teoria comunicării, cărora le poate servi ca metodă de lucru.

PROBLEMA ELEMENTULUI MARCAT NEMARCAT ÎN OPOZIȚIILE FONOLOGICE DUR/MOALE ALE CONSONANTISMULUI LIMBII RUSE

A. BĂN

În ansamblul operațiilor care vizează identificarea fonemelor și relevarea relațiilor paradigmatică ale acestora, fonologia stabilește raporturi de opoziții contractate de foneme, scoțind în evidență, în special, opozițiile bilaterale, proporționale și privative, constituite din perechi de foneme corelative¹. În lucrările de fonologie generală, existența opozițiilor de tipurile arătate este exemplificată prin consoanele surde/sonore, vocalele scurte și lungi, vocalele nazale și orale din diferite limbi, consoanele dure și moi din limba rusă². S-a cristalizat opinia conform căreia nucleul unui sistem fonologic este constituit tocmai din opozițiile corelative³.

În literatura de specialitate (și didactică) sistemul consonantic al limbii ruse este caracterizat de existența a două serii de corelații consonantice: *surd sonor* și *dur/moale*⁴.

Aplicând criteriile stabilirii opozițiilor corelative de tipul arătat, o opoziție consonantică dur/moale se prezintă în felul următor: opoziția /t/ — /t'/ din limba rusă, de exemplu, are un caracter bilateral, fonelele opuse /t/ — /t'/ putînd fi caracterizate prin trăsături ca: +oclusivă, +dentală, +surdă, fiind opuse între ele prin lipsa sau existența palatalizării (diezării). Această opoziție este, de asemenea, și proporțională, întrucît trăsătura distinctivă de palatalizare (diezare) se regăsește încă la 11 foneme (/p'/, /b'/, /f'/, /v'/, /m'/, /d'/, /s'/, /z'/ etc.). Totodată, opoziția în discuție este considerată și privativă, deoarece fonelele nepalatalizate (/p/, /b/, /f/, /v/, /m/, /d/, /s/, /z/ etc.), opuse perechilor lor palatalizate (/p'/, /b'/, /f'/, /v'/, /m'/ etc.), sînt lipsite de această marcă (adică de palatalizare), celelalte trăsături ale acestor foneme consonantice fiind comune cu perechile lor palatalizate.

Așadar, existența palatalizării constituie o marcă distinctivă, un *plus* față de celelalte trăsături comune ale perechilor corelative și, din aceste considerente, fonelele consonantice moi (palatalizate) sînt con-

¹ Vezi N. S. Trubetzkoy, *Osnovy fonologii*, Moskva, 1960, p. 94; Iorgu Iordan, Vladimir Robu, *Limba română contemporană*, București, 1978, p. 93—94.

² Vezi N. S. Trubetzkoy, *op. cit.*, p. 94.

³ Vezi V. A. Vinogradov, *Konsonantizm i vokalizm russkogo jazyka* (Praktičeskaja fonologija), Moskva, 1971, p. 33.

⁴ Vezi R. I. Avanesov, *Fonetika sovremennogo russkogo literaturnogo jazyka*, Moskva, 1956, p. 162, 170; L. I. Bulanin, *Fonetika sovremennogo russkogo jazyka*, Moskva, 1970, p. 70—75; Zdeněk F. Oliverius, *Fonetika ruskogo jazyka*, Praha, 1976, p. 101.

siderate *marcate* față de perechile lor dure (nepalatalizate), care, neavînd marca menționată, sînt apreciate ca fiind elemente *nemarcate* ale corelației respective⁵.

În ultimele două-trei decenii, fonetica experimentală a acumulat suficiente date concludente, atît pe plan articulatoric, cît și pe cel acustic, pentru a aduce unele corective cu privire la interpretarea caracterului specific al opoziției fonologice dur/moale a consonantismului rusesc. Pe bună dreptate, se consideră, în general, depășită concepția, destul de răspîndită (mai ales în literatură didactică), conform căreia opoziția fonologică dur/moale în limba rusă se bazează pe lipsa sau existența articulației suplimentare de palatalizare (de iotație) căreia, pe plan acustic, îi corespunde ridicarea timbrului în F2. Adică, diferența acustică a acestei corelații constă în opoziția simplu/diezat.

A. A. Reformatskij, bazîndu-se pe unele date roentgenografice⁶, a și formulat rezerve privind caracterul ontologic adecvat al interpretării opozițiilor în discuție, în general, și al modelului *nemarcat marcat* al acestor foneme corelative, în special. El susține că din consoana dură nu se poate obține consoană moale numai prin „adăugarea“, la această consoană dură, a mărcii înmuierii⁷. Această situație, susține lingvistul menționat, nu corespunde realității limbii ruse nici articulatoric, nici acustic, întrucît, sub aspectul articulatoric, caracterul dur al consoanelor rusești înseamnă minus palatalizare, plus velarizare (aceasta din urmă manifestată diferențiat, pe consoane și categorii de consoane), iar esența caracterului moale constă în palatalizare și în lipsa concomitentă a velarizării (palatalizarea avînd, de asemenea, grade diferite de manifestare pe consoane și categorii de consoane). Sub raportul acustic consoanele dure se caracterizează prin tonuri individuale joase, iar cele moi — prin tonuri individuale ridicate⁸.

Concluzii similare au fost formulate, ceva mai tîrziu, și de către alți foneticieni din Leningrad, care afirmă că opinia tradițională despre înmuierea consoanelor, ca rezultat al unei trăsături suplimentare, care se suprapune peste însușirile consoanei dure, este simplistă și nu corespunde realității⁹.

Pe linia evidențierii esenței în domeniul articulatoric și acustic în ce privește diferențierea consoanelor dure și moi, s-au obținut însemnate date experimentale de diferite feluri, completînd și adîncind în mod substanțial concluziile menționate.

Se confirmă, fără echivoc, teza conform căreia opoziția dur/moale a consonantismului rusesc are nu o simplă, ci o dublă caracteristică:

⁵ Vezi N. S. Trubetzkoy, *op. cit.*, p. 292.

⁶ Vezi H. Koneczna — W. Zawadowski, *Obrazy rentgenograficzne glosek rosyjskich*, Warszawa, 1956.

⁷ Vezi A. A. Reformatskij, *O korreljacii „tvjordych” i „mjagkich” soglasnych* (v sovremennom russkom literaturnom jazyke), în Cl, III, 1958 (Supliment), p. 403—407.

⁸ *Ibidem*.

⁹ Vezi L. R. Zinder, L. V. Bondarko, L. A. Verbitskaja, *Akustičeskaja charakteristika tvjordosti i mjagkosti russkich soglasnych*, în „Voprosy fonetiki”, Leningrad, 1964, p. 28.

lipsa palatalizării presupune existența velarizării și invers, ambele avînd în spectrul acustic formanții lor caracteristici: consoanele dure, la nivelul liniilor spectrale, se caracterizează prin formanți între 1000—2000 hz, iar cele moi — între 2000—3000 hz, diferența acustică dintre ele fiind determinată de raporturile de proporție dintre nivelurile liniilor spectrale amintite¹⁰. Cu alte cuvinte, prin apariția așa-zisilor „formanți duri” se slăbesc „formanții moi” și invers.

În consens cu cele afirmate, corelația dur/moale reprezintă nu o opoziție de tipul simplu/diezat, respectiv nonpalatalizat/palatalizat, ci o opoziție bemolat/diezat, respectiv, velarizat/palatalizat¹¹.

Totodată, s-a remarcat faptul că așa-zisa velarizare, considerată corelat articulatoric al timbrului bemolat, se manifestă diferențiat (din punctul de vedere al gradului de retragere și ridicare a rădăcinii limbii spre partea posterioară a cavității bucale) pe consoane și categorii de consoane. De exemplu, consoanele dorsale ([n], [s], [z] etc.) se velarizează într-un grad mai mic decît apicalele-cacuminale ([l], [r]), acestea din urmă, din punctul de vedere al velarizării, se aseamănă cu [ș] și [ž]. Dintre consoanele dorsale dentale și alveo-dentale, fricativele se velarizează într-un grad mai mare decît oclusivele din aceeași categorie. O deosebire similară celei dintre fricative și oclusive se constată și în categoria consoanelor labiale [m], [b], [p] și [f].

Această manifestare diferențiată a velarizării și, în unele cazuri, lipsa ei, a prilejuit formularea ipotezei conform căreia articulația suplimentară de velarizare nu poate fi considerată drept o marcă articulatorică de același rang cu palatalizarea¹². În același timp, pe plan acustic, suficiente date experimentale dovedesc existența, în spectrul acustic, a formanților caracteristici consoanelor dure, acestea posedînd un evident timbru bemolat, care poate fi considerat drept o marcă acustică de rangul timbrului diezat al consoanelor moi. Velarizarea, însă, cum am arătat mai sus, pare prea nesemnificativă, la majoritatea consoanelor, ca să producă efectul acustic menționat¹³.

Dar dacă diferența acustică dintre consoanele dure și moi este de natură timbrală, atunci și corelatele articulatorii ale acestei diferențe de rezonanță trebuie căutate în sistemul funcției de rezonator a cavităților supraglotale. Datele experimentale somatice (mai recente și mai vechi) vin în sprijinul acestei presupunerii, arătînd că dubla caracteristică de articulare a opoziției în discuție constă în micșorarea volumului cavității faringale și amplificarea volumului celei bucale, la consoanele dure, și amplificarea cavității faringale și micșorarea celei bucale, la consoanele moi¹⁴. Adică, la rostirea consoanelor dure, volumul cavi-

¹⁰ Ibidem, p. 32, 36. Vezi L. G. Zubkova, *Fonetičeskaja realizacija konsonantnyh protivopoloženij v russkom jazyke*, Moskva, 1974, p. 42.

¹¹ Vezi L. V. Bondarko, L. R. Zinder, *O nekotorych differencialnyh priznakach soglasnyh fonem*, în „Voprosy jazykoznanija”, 1966, Nr. 1, p. 10—11.

¹² Vezi L. G. Zubkova, *op. cit.*, p. 35.

¹³ Ibidem, p. 37.

¹⁴ Vezi S. A. Baranovskaja, *Fonetičeskaja priroda opozicii tvjordych i mjagkich soglasnyh v sovremennom russkom jazyke*, în „Trudy Universiteta

tății faringale se micșorează în mod constant, în vreme ce la cele moi această cavitate se amplifică, schimbările respective fiind determinate de mișcarea, în două direcții, a mușchiului lingual: *înapoi* și *în sus* la producerea consoanelor dure, *înainte* și *în sus* la consoanele moi, volumul faringal, astfel, fiind micșorat, respectiv amplificat¹⁵. Concluzia, deci, este evidentă: caracterul bemolat al consoanelor dure se produce în urma „faringalizării” menționate¹⁶. Prin urmare, formulei acustice bemolat/diezat, pe planul corelatelor articulatorii, îi corespunde formula faringalizat/palatalizat¹⁷, ambele consoane ale opoziției dur/moale având mărcile lor caracteristice. În consecință, ambele elemente ale corelației dur/moale sînt marcate.

În pofida acestor date și argumente, L. V. Bondarko¹⁸, dincolo de toate dovezile de ordin fonetic, este de părere că numai consoanele moi din corelația dur/moale trebuie considerate marcate. Principalele argumente sînt următoarele:

— în sistemul flexionar al numelor caracterul primat îl au paradigmele cu teme consonantice dure;

— consoanele dure au o răspîndire mult mai largă (80% față de 20% ce caracterizează frecvența consoanelor moi) în lanțul vorbirii decît consoanele moi;

— experimentele fonologice (anchetele de tip test) dovedesc că vorbitorii de limba rusă percep palatalizarea consoanelor ca pe o marcă suplimentară, ceea ce nu se constată în cazul faringalizării (velarizării) consoanelor dure.

Legat de al treilea argument, ca o curiozitate, menționăm că practica limbii poate să dovedească și contrarul celor spuse. După mărturia lui A. A. Reformatskij¹⁹, o actriță a Teatrului Mic din Moscova, interpretînd, în limba rusă, rolul Mss. Higgins din piesa lui Bernard Shaw „Pygmalion”, tocmai prin rostirea consoanei [n], din replica *Nu?*, fără velarizare, respectiv faringalizare, a reușit, în vorbirea rusească, să creeze atmosfera limbii engleze, în care, după cum este cunoscut, consoanele nu au marcă suplimentară de faringalizare (velarizare). Iată că și faringalizarea (velarizarea), mai precis, lipsa acesteia, poate fi sesizată de vorbitori, ca o marcă suplimentară.

družby narodov im. P. Lumumby”, T. XXII, Jazykoznanie, ed. 2, Moskva, 1967, p. 31; M. I. Matusevič, N. A. Ljubimova, *Artikuljacija russkich zvukov pod udareniem na osnove rentgenografičeskich dannych*, în „Voprosy fonetiki”, Leningrad, 1964, p. 41; R. Jakobson, M. Halle, *Fonologija i jejo otnošenje k fonetike*, în „Novoe v lingvistike”, ed. 2, 1962, p. 258; K. Bolla, *A Conspectus of Russian Speech Sounds. Atlas zvukov ruskoj reči*, Budapest, 1981, p. 113—114, 116—148, 159.

¹⁵ Vezi L. G. Zubkova, *op. cit.*, p. 41.

¹⁶ Vezi și G. M. Fant, *Akustičeskaja teorija rečeobrazovanija*, Moskva, 1964, p. 211.

¹⁷ Vezi K. Bolla, *op. cit.*, p. 113.

¹⁸ Vezi L. V. Bondarko, *Nekotorye zamečanija po povodu markirovannosti-nemarkirovannosti členov fonetičeskich protivopostavlenij*, în „Issledovanija po fonologii”, Moskva, 1966, p. 394—400.

¹⁹ Vezi A. A. Reformatskij, *op. cit.*, p. 407.

Dar nu aceste argumente în sine sînt importante, pentru că modelul nemarcat/marcat referitor la corelația dur/moale din limba rusă, în cercetările intralingvistice și chiar interlingvistice-tipologice poate fi operant, în cele interlingvistice-contrastive, însă, mai puțin, deoarece fonologia contrastivă urmărește cu predilecție nu atît paralelismele, universalii interlingvistice, ci diferențele, trăsăturile specifice, caracteristice unei anumite limbi. Specificul acestei corelații rusești, în comparație cu alte sisteme consonantice (sau chiar în comparație cu alte sisteme fonetico-fonologice), printre altele și din pricina neglijării fenomenului de faringalizare (velarizare) rămîne deseori incomplet și eronat prezentat.

Continuînd ideea despre dubla caracteristică a opoziției dur/moale, trebuie menționat faptul că complexitatea acustico-articulatorie a acestei corelații se reliefează și mai pregnant dacă o privim sub aspectul interdependenței dintre articulațiile principale (localizare și modul de articulare) și articulația suplimentară de palatalizare.

O relativă independență a celor două tipuri de articulații se poate constata numai în cazul labialelor, fapt ușor de explicat, deoarece la acestea articulația principală este labială, iar cea suplimentară, linguală.

În cazul consoanelor linguale, interdependența celor două tipuri de articulație se manifestă mai evident, în cazul unor categorii de consoane, și mai puțin evident, în cazul altora. Este indeobște cunoscută deplasarea pînă la sau aproape de zona palatală a focusului articulatoric al consoanelor [k'], [g'], [x'], precum și al lui [n'], [t'], [d'], [l']²⁰, fapt pentru care unii foneticieni, din punct de vedere fonetic, le consideră nu velare, respectiv dentale palatalizate, ci sunete palatale.

Modificarea situației și a așezării, în urma palatalizării, a organului fonator mobil se constată și la alte categorii de consoane: apicalele-cacuminale [l], [r], de exemplu, prin palatalizare devin dorsale²¹, apical-dorsalele [t], [d], [n] se transformă în dorsale²².

Influența palatalizării (în mai mică măsură) se manifestă și asupra modului de articulație. Este general cunoscut fenomenul africativizării, în urma palatalizării, a unor consoane oclusive ca, de pildă, [t']. [d'] (rostitute ca [c'], [d'^hz']).

Aceste cîteva exemple, privind interdependența articulației principale și a celei suplimentare în realizarea opoziției dur/moale, dovedesc că despre identitatea celorlalte trăsături ale perechilor corelative se poate vorbi doar în cazul consoanelor labiale.

Din cele relatate mai sus putem extrage cîteva concluzii:

1. Atît consoanele *dure*, cît și cele *moi* au evidente mărci acustice de bemolat/diezat, cărora le corespund mărci articulatorii de faringalizat/palatalizat.

²⁰ Vezi L. G. Skalozub, *Palatogrammy i rentgenogrammy fonem russkogo literaturnogo jazyka*, Kiev, 1963, p. 54.

²¹ *Ibidem*, p. 44—46. Vezi și M. I. Matusevič, N. A. Ljubimova, *op. cit.*, p. 41; K. Bolla, *op. cit.*, p. 120—122, 127—128, 145—148.

²² Vezi L. G. Skalozub, *op. cit.*, p. 64.

2. Despre identitatea trăsăturilor de bază ale perechilor de corelație dur/моале se poate vorbi, eventual, în cazul labialelor. La majoritatea consoanelor linguale, prin palatalizare, într-un fel sau altul, se modifică localizarea și, mai rar, modul de articulare.

3. Conscănele rusești, din motivele arătate la punctele 1 și 2, nu contractează opoziții privative în accepțiunea clasică a acestui termen.

4. Opinia lui A. A. Reformatskij, formulată cu aproape 25 de ani în urmă, că esența corelației dur/моале din limba rusă se exprimă nu prin formula $a^{\pm 1}$ (nemarcat/marcat), ci prin ceea ce $a^{\pm 1}/a^{\mp 1}$ ²³ (unde ambele elemente ale corelației au mărcile lor caracteristice) este confirmată de cercetările ulterioare de fonetică experimentală.

ПРОБЛЕМА НЕМАРКИРОВАННОСТИ/МАРКИРОВАННОСТИ ЧЛЕНОВ ФОНОЛОГИЧЕСКОЙ ОППОЗИЦИИ ТВЕРДОСТИ/ МЯГКОСТИ В КОНСОНАНТИЗМЕ РУССКОГО ЯЗЫКА

(Р е з ю м е)

На основе современных экспериментально-фонетических данных автор рассматривает артикуляторно-акустические корреляты оппозиции согласных по твердости/мягкости. При этом он придерживается взгляда, по которому данная оппозиция физически характеризуется двойственной природой: члены этой оппозиции акустически различаются по признаку бемольности/диезности, артикуляционно же — по фарингализации/палатализации. Каждый из указанных признаков фонологически значим. Следовательно, оба члена твердотно/мягкостной корреляции следует признать маркированными.

²³ Vezi A. Reformatskij, *op. cit.*, p. 470.

CU PRIVIRE LA SEMNIFICAȚIA PREPOZIȚIILOR ȘI CONJUNCȚIILOR

ONUFRIE VINȚELER

În etapa actuală, în lingvistica europeană, în toate limbile și pentru majoritatea limbilor, s-a acumulat un material extrem de bogat privitor la așa-zisele cuvinte auxiliare. O atenție deosebită se acordă sensului lexical al acestor cuvinte și funcțiilor pe care acestea le îndeplinesc în cadrul sintagmei, propoziției sau frazei. Dintre opiniile care au o răspundere mai largă reținem afirmațiile conform cărora cuvintele auxiliare ar fi lipsite de un sens lexical și că ele, la fel ca și morfemele, servesc doar pentru exprimarea unor raporturi sintactice. Din această cauză, ele au și fost introduse în categoria cuvintelor relaționale. Despre acestea, precum și despre alte însușiri ale prepozițiilor și conjuncțiilor, s-a scris și în lingvistica noastră, subliniindu-se îndeosebi elementul comun al prepozițiilor și conjuncțiilor, precum și deosebiriile dintre acestea și celelalte cuvinte relaționale¹.

Conceptul de cuvânt ca unitate a limbii, după cum se știe, este o noțiune controversată în literatura de specialitate și, din această cauză, a rămas în suspensie și problema așa-ziselor cuvinte auxiliare. Deși ridicate la rang de cuvinte, cu unele excepții, cuvintele auxiliare sunt studiate totuși nu în lexicologie, cum ar fi normal, ci numai sau aproape numai în gramatică.

Noi am încercat și cu alte ocazii să demonstrăm că atât prepozițiile, cât și conjuncțiile au un sens lexical propriu și, ca atare, ele merită să fie studiate și din punct de vedere lexical². De altfel, ele figurează în dicționarele explicative, dovadă că sunt considerate totuși cuvinte de sine stătătoare și nu morfeme sau desinențe ale cuvintelor din cealaltă categorie.

În general, criteriile delimitării diferitelor categorii de cuvinte din punct de vedere formal și funcțional nu coincid. Aceste două unghiuri de vedere grupează cuvintele în părți de vorbire. Sub aspect formal, părțile de vorbire „semnificative” și cuvintele auxiliare sunt comparabile între ele și, ca atare, sunt considerate toate cuvinte. În ceea ce privește criteriul funcțional, cuvintele în ansamblu se deosebesc radical; cuvintele auxiliare sunt doar participante la exprimarea raporturilor gramaticale. Astfel că aceste cuvinte doar în acest sens au funcții de instrumente și, prin urmare, numai din acest punct de vedere pot să

¹ Vezi D. D. Drășoveanu, *Observații asupra cuvintelor relaționale*, în CL, 1968, nr. 1; Paul Miclău, *Semiotica lingvistică*, Ed. Facla, Timișoara, 1977, p. 73 și urm.

² O. Vințeler, *Leksičesko značenje predlogov ruskogo jazyka*, în RRL, XI, 1967, nr. 6; O. Vințeler, *Prepoziția, conjuncția și particula*, Cluj-Napoca, 1978 (curs litografiat).

fie numite auxiliare. Dar și în această funcțiune ele nu trebuie să fie identificate cu morfemele afixale. Din alt punct de vedere merită să fie subliniată încă o deosebire dintre cuvintele auxiliare și afixe: afixele ocupă un anumit loc în cadrul cuvîntului, în timp ce cuvintele auxiliare nefiind componente ale cuvîntului, nu ocupă un loc oarecare în cadrul acestuia, ba mai mult, în cadrul sintagmelor și propozițiile au și o anumită posibilitate de deplasare, o anumită autonomie, fie și relativă. Argumentele de mai sus sint, credem, un suport concludent în afirmația că și cuvintele auxiliare merită să fie studiate în lexicologie.

De multă vreme se susține ideea că gramatica este indisolubil legată de lexic și că propozițiile (frazele), precum și sensul gramatical al cuvintelor (aici ar fi mai bine să folosim termenul de „funcțiuni“) se află într-o diversitate de raporturi de reciprocitate cu sensurile lor lexicale. Orice raport sintactic are la bază un anumit sens lexical al cuvîntului regent sau dependent sau sensul mai multor cuvinte din cadrul unei unități sintactice.

Pornind de la ideea de mai sus este bine să menționăm că sfera lexicului și cea a gramaticii, pe lângă deosebiri, posedă și anumite elemente comune. Desigur, acestea diferă de la o limbă la alta. Dacă raportul dintre lexic și morfologie are la bază subordonarea lexicului categoriilor morfologice, raportul dintre lexic și sintaxă diferă. Modelul sintactic acționează în sensul cuprinderii întregului material lexical al limbii date. Imposibilitatea utilizării unui anumit lexem concret într-o construcție sintactică dată se explică nu prin proprietatea, prin capacitatea sintactică a modelului ca atare, ci prin imposibilitatea combinatorie a sensurilor lexicale ale cuvintelor pe care dorim să le imbinăm în cadrul unei construcții sintactice. Acest fapt vorbește despre deosebită importanță pe care o are lexicul pentru sintaxă, de faptul că de cele mai multe ori materialul lexical nu poate și nu trebuie să fie ignorat. Orice îmbinare a formelor cuvintelor este însoțită de sens. Multitudinea de mijloace de exprimare în raport cu planul conținutului creează pentru fiecare limbă în parte nu numai forme complexe ale conexiunilor dintre lexic și fenomenele gramaticale, dar adesea acestea duc și la o dezmembrare specifică a însuși planului conținutului.

Lexicul acționează și ca mijloc de diferențiere a sensurilor construcțiilor polisemantice din punct de vedere sintactic. Rolul lexicului crește și în cazul în care suportul morfologic este insuficient pentru rezolvarea unor probleme dificile ale sintaxei. În cazul de față avem în vedere părțile secundare de propoziție. Pe de altă parte poziția sintactică devine relevantă pentru reliefarea sensului cuvîntului dat. Sensul lexemului poate fi definit numai dacă se ține seama de faptul că el aparține unei anumite părți de vorbire. Sint cunoscute doar cazurile cînd o anumită calitate, un proces sau un fenomen etc. sint redade prin cuvinte ce aparțin la părți de vorbire diferite (cf. *frumos, frumusețe, mers, a merge* etc.).

Cuvintele auxiliare, fiind lipsite de categoriile gramaticale, nu se deosebesc unele de altele pe plan morfologic. După funcțiile sin-

tactice însă este esențial să reținem că cuvintele auxiliare se deosebesc în privința sensurilor generale categoriale. Astfel, în timp ce prepozițiile contribuie la exprimarea subordonării sintactice a substantivelor (sau a substitutelor acestora) altor cuvinte din cadrul sintagmei sau propoziției, funcția conjuncției constă în exprimarea legăturilor cuvintelor în cadrul propozițiilor, precum și a legăturilor dintre componentii frazei. În cadrul construcțiilor prepoziționale, precum și a celor conjuncționale, există o diversitate imensă de tipuri de relații, în realizarea cărora prepozițiile și conjuncțiile își au un rol al lor bine stabilit. Rolul constructiv al cuvintelor auxiliare, cu mici excepții, este evident în marea majoritate a textelor. Dealtfel, tocmai prepozițiile și conjuncțiile definesc structura, țesătura fiecărui text în parte. Așa, de exemplu, în limba rusă (de altfel și în multe alte limbi) prepozițiile „atrag“ după sine întreg sistemul prepozițional-cazual, stabilind relații între cuvinte în cadrul frazei și a textului, contribuind la exprimarea raporturilor spațiale, temporale, cauzale etc. Funcții similare au și conjuncțiile.

Legat de cele menționate mai sus se pune întrebarea: dacă admitem -- și mulți admit acest lucru -- că cuvintele auxiliare sint doar indici (exponenți) ai raporturilor sintactice, oare atunci trebuie să admitem că aceste raporturi se construiesc fără o bază lexicală, semantică a cuvintelor auxiliare? Noi sintem de altă părere.

Este adevărat că unii au încercat să rezolve problema existenței sensului lexical al prepozițiilor și conjuncțiilor plecând de la funcțiile sintactice ale construcțiilor în care intră aceste cuvinte auxiliare. În realitate, însă, raportul sintactic (construcția) poate fi doar un mijloc auxiliar în privința precizării sensului lexical pentru că de fapt, problema se rezolvă pornind de la sensul lexical către raportul sintactic și nu invers. Sintaxa fiind etajul superior al compartimentelor limbii presupune lexicul, semanticul.

Referindu-se la probleme similare, deși la relații economice, Karl Marx preciza: „Chiar din faptul că este o relație rezultă că are două laturi care se raportă una la cealaltă. Fiecare dintre aceste laturi este privită separat; de aici rezultă felul relațiilor reciproce, acțiune lor reciprocă“³.

Ca părți ale întregului sistem lexical al limbii, independent de faptul că intră sau nu în contact cu alte cuvinte, prepoziția și conjuncția, ca de altfel și cuvintele „semnificative“ doar se afirmă într-un sens sau altul, se realizează unul dintre sensurile sale în construcțiile respective. Prin urmare, nu putem lua în considerare raportul sintactic fără a ține seama de sensul lexical. Așa precum nu se poate construi o clădire fără fundament, tot așa nu pot exista construcții sintactice fără sensul lexical al cuvintelor componente.

Pe de altă parte, este necesar să subliniem că rolul raportului sintactic nu poate fi exagerat în detrimentul sensului lexical, întrucât sen-

³ Karl Marx, *Contribuții la critica economiei politice*, București, 1954, p. 249.

sul lexical niciodată nu se dizolvă în raporturi sintactice. Sensul lexical este o categorie independentă care, într-o bună măsură, definește categoria raportului. Este, credem, clar că fără un sens lexical îmbinările diferitelor cuvinte nu ar fi putut exprima nici un fel de raporturi. Cuvintele sînt capabile de a subordona alte cuvinte numai avînd la bază un anumit sens lexical caracteristic fiecărui cuvînt în parte. Cuvîntul independent, regent, într-o anumită construcție cere cuvîntul subordonat numai pe baza unui anumit sens.

În literatura de specialitate se întîlnesc nu rareori afirmații conform cărora cuvintele auxiliare au un sens doar în context și de aici concluzia că ele primesc sensul de la context. Această concepție este fundamental greșită. Contextul este doar un instrument, în cazul nostru un „prelungitor“, care ne permite reliefaarea sensului, dar să fie clar, reliefaarea și nicidecum transferul sau atribuirea de sensuri. Aici se are în vedere reliefaarea acelor sensuri care s-au depus, care s-au format în decursul istoriei cuvîntului respectiv. Nu este mai puțin adevărat că în anumite situații cuvîntul (orice tip de cuvînt) poate primi un oarecare quantum de sens de la frază, însă acesta este un sens contextual și pînă se depune spre a deveni sens de bază el trebuie să fie mult timp utilizat în cele mai durabile contexte. Nu toate sensurile contextuale devin sensuri de bază. Sensurile de bază rămîn timp îndelungat neschimbate, ele doar variază puțin în raport cu modul de realizare în contact cu unele sau altele dintre cuvintele care intra în construcțiile respective. Cuvintele în cadrul unui context pot fi contextuale noere și dependente de context. În cadrul contextului cuvintele sînt regate atît sintactic, cît și semantic și se influențează reciproc. Numai în contact, în cadrul unui context concret, ordonate după legile limbii date, cuvintele exprimă anumite raporturi sintactice.

Revenind la posibilitățile combinatorii ale cuvintelor, în cazul nostru, ale celor auxiliare, ajungem la posibilitățile de exprimare a unui sau altuia dintre raporturile sintactice, pentru că realizarea acestor raporturi presupune unele posibilități combinatorii. Așa, de exemplu, un raport spațial, temporal sau cauzal etc. exprimat de o construcție prepozițională este la urma urmei rezultatul posibilităților de îmbinare ale unor cuvinte „semnificative“ în cadrul cărora intră și o prepoziție. Astfel, într-o construcție temporală în mod obligatoriu intră un cuvînt care poate denumi un anumit interval de timp sau pur și simplu este legat de noțiunea de timp. În construcția spațială intră un cuvînt care arată locul, mai mare sau mai mic, spațiul în general, în cadrul căruia se poate desfășura o acțiune. Să luăm exemplele: „a călători de la Cluj la București“ și „a călători de la ora două la ora zece“. Construcțiile sînt identice ca structură și totuși una exprimă un raport temporal, iar alta unul spațial. Deosebirea constă în faptul că cuvintele care se îmbină cu prepozițiile limite în spațiu și limite în timp denumesc noțiuni spațiale și temporale și din această cauză raporturile diferă.

Faptul că în construcțiile prepoziționale intră o prepoziție sau alta și nu toate prepozițiile (sau nu orice prepoziție) dovedește existența unei

posibilități combinatorii ale prepozițiilor respective cu cuvinte temporale, spațiale etc. Aceasta este încă o dovadă că cuvintele auxiliare nu exprimă ele singure raporturi sintactice, ci doar contribuie la exprimarea relațiilor și atunci se pot ele numi relaționale. Că într-adevăr nu cuvintele auxiliare exprimă independent raporturi sintactice se confirmă și prin existența unor construcții similare, care exprimă aceleași raporturi în lipsa prepozițiilor sau a conjuncțiilor.

Adesea se pune problema: merită atîta atenție cuvintele auxiliare? Răspunsul este pozitiv. Cuvintele auxiliare merită o atenție deosebită pentru faptul că au cea mai mare frecvență în limbă și nu se poate construi nici o frază fără participarea lor. În acest sens reproducem unele date din rezultatele obținute de lexicografii sovietici și germani. Astfel, dacă se adună frecvența primelor 53 de cuvinte din dicționarul de frecvență al limbii ruse, sub red. lui L. N. Zazorina⁴, care înregistrează un milion de unități lexicale, obținem suma de 366 106 cuvinte, adică circa 35—36%, ceea ce reprezintă mai mult de o treime. Dintre cele 53 de cuvinte pe locurile inițiale se află 17 prepoziții și conjuncții: *v, na, s, k, po, za, u, iz, o, ot, dlea, do; i, a, no, čto, kotoryj*. Restul pînă la 53 sînt cîteva pronume, particule, adverbe, copula *byť*, patru verbe, un substantiv și un adjectiv. Situații similare s-au înregistrat și în alte limbi, printre care și în limba română și în germană. Astfel, în germană șase cuvinte acoperă 12% din text. Acestea sînt: articolele *der, die, das*, conjuncția *und* și prepozițiile *zu* și *in*⁵. Datele de mai sus reflectă necesitatea studierii din toate punctele de vedere a cuvintelor auxiliare.

În ce privește frecvența cuvintelor auxiliare reține atenția faptul că în ea se reflectă structura tipică lexico-gramaticală a oricărui text, precum și rolul de organizator al textului. La urma urmei, lexicul constructiv (cuvintele auxiliare) formează în realitate, organizează textul, pentru că el este purtătorul celei mai importante informații sintactice, pe de altă parte el este purtătorul semanticii generalizate. Prepozițiile și conjuncțiile compun o clasă de cuvinte relativ puțin numeroasă și aproape închisă, însă ele intră în nucleul limbii și în nucleul lexical individual al dicționarelor⁷. Nu întîmplător pentru o serie de limbi, printre care și limba rusă, s-au elaborat materiale speciale dedicate studiului practic și teoretic al prepozițiilor și conjuncțiilor, în care pentru reliefaarea sensului lexical s-a ținut seama de factorii diferențiali, integrali, sistemici și asociativi. O contribuție substanțială în rezolvarea acestei probleme spinoase o aduc analizele asociative și distribuționale ale construcțiilor prepoziționale. Noi perspective în descrierea și analiza cuvintelor auxiliare aduce studiul onomasiologic al lexicului și grama-

⁴ *Častotnyi slovar' russkogo iazyka*, sub red. lui L. N. Zazorina, Moscova, 1977.

⁵ Vezi *Dicționar de frecvență al limbii române*, sub red. lui O. Vințeler (în manuscris).

⁶ Vezi F. Kaeding, *Häufigkeitswörterbuch der deutschen Sprache*, Stieglitz bei Berlin, 1911.

⁷ N. Denisov, *Lebika russkogo jazyka i prikladnaja grammatika*, Moscova, 1950, p. 61.

ticii. Acest studiu va trebui să se facă diferențiat pentru că frecvența, posibilitățile de asociere sînt diferite în limbajul vorbit, în cel literar și în textul științifico-tehnic. În limba rusă, de exemplu, în textul științifico-tehnic se utilizează mai frecvent prepozițiile și conjuncțiile compuse care au un sens lexical mai pronunțat și care intră mai mult în componența construcțiilor cu substantive postverbale, contribuind astfel la comprimarea textului și la mărirea încărcăturii informaționale a textului. Pe de altă parte, textul devine mai ordonat, mai precis, mai sobru.

К ВОПРОСУ ОЗНАЧЕНИЙ ПРЕДЛОГОВ И СОЮЗОВ

(Резюме)

В данной статье обсуждается один из сложных и трудных вопросов семантики и синтаксиса. Автор приводит ряд доказательств в пользу существования лексического значения у служебных слов. Вопрос о лексическом значении служебных слов рассматривается автором в контексте общей семантики, проведя ряд параллелей между служебными и самостоятельными словами на уровне семантики и синтаксиса.

RECENZII

Paul Schweiger, **Limbă și vorbire în afazie**, Editura Dacia, Cluj-Napoca, 1980, 176 p.

Cartea lui Paul Schweiger conține următoarele părți: *Introducere* (p. 5—8), *Funcționarea creierului uman și a calculatorului electronic ca aparate generatoare de limbă* (p. 13—37), *Componenții semantici și sintactici ai gramaticii normale și ai celei perturbate de afazie* (p. 38—71), *Analiza lexicomorfologică a produsului verbal al afazicilor* (p. 72—109), *Incălcări ale sistemului fonologic și fonetic în vorbirea afazicilor* (p. 110—138), *Considerații finale* (139—149), *Bibliografie* (p. 151—175).

Trebuie să menționăm chiar de la început că este vorba de o carte cu caracter interdisciplinar. Aceasta se adresează, în mod inherent, mai multor grupe de specialiști, care aparțin cel puțin la trei categorii: cei care se ocupă de prima specialitate, cei care se ocupă de a doua și — în fine — cei care se ocupă, într-un mod specific, de ambele.

Cartea supusă analizei studiază un domeniu aflat la intersecția lingvisticii, neurologiei și (cel puțin) a teoriei comunicării (obișnuite, cu ajutorul calculatoarelor electronice, a celei patologice modificate, dar și alte forme), ea fiind un fel de „concluzie temporară” a cercetărilor lingvistice din domeniul afaziologiei (dar poate și a altor cercetări de teoria comunicării).

Interdisciplinaritatea — implicită în cartea lui Paul Schweiger — nu are un caracter declarat, totuși, aceasta este trăsătura ei centrală, caracteristică: autorul studiază fenomene de comunicare (lingvistice) specifice domeniului neurologiei cu mijloacele moderne logico-matematice caracteristice unor largi domenii, cum ar fi semiotica, teoria informației etc. Interdisciplinaritatea acestei lucrări este intrinsecă — cititorul avizat rămânând convins că mijloacele de cercetare adoptate de către autor sînt cele adecvate „intersecției” specifice alese spre cercetare. Trebuie precizat că această abordare interdisciplinară este — de altfel — singura care permite obținerea

unor rezultate promițătoare în acest domeniu (și este aproape singura utilizată de cercetătorii de pretutindeni).

Un lucru rămîne clar după lectura acestei cărți: alegerea obiectului (domeniului) de cercetare interdisciplinară este o primă sarcină de importanță majoră care stă în fața cercetătorului care urmărește astfel de probleme aflate la hotarele mai multor științe. Pasul următor este alegerea „mijloacelor” de cercetare, care, să nu uităm, pot să aparțină (și în cazul de față aparțin) unui al treilea domeniu sau chiar mai multora.

Cercetarea conținută în cartea lui Paul Schweiger a fost efectuată asupra unui grup neomogen de afazici (etiologie și cu forme de manifestare diferite), ceea ce reprezintă principala ei slăbiciune (explicabilă, totuși, prin faptul că este prima cercetare de acest fel în literatura românească de specialitate: ne referim la lingvistică, pentru că școala românească de afaziologie este bine cunoscută în țară și în străinătate). Ca urmare a analizei acestui lot neomogen de pacienți, lingvistul clujean a dovedit — odată mai mult — că diferitele tipuri de afazie se manifestă lingvistic diferit, că ele presupun analize diferite. Numărul destul de mare de pacienți, de la care s-a adunat un material lingvistic concludent, permite să se afirme că — probabilistic — concluziile oferite de către autor sînt concludente, dacă avem în vedere și faptul că principalele lucrări de lingvistică teoretică consacrate acestui domeniu analizează produsul verbal de cîteva propoziții al unui număr extrem de redus de afazici.

Autorul cărții a fost mai ales interesat de aspectele comunicative majore ale comportamentului lingvistic al pacienților săi și — în consecință — a studiat mai puțin aspectele motorii, fonetico-fonologice ale „performanței” lor comunicative. Aceste aspecte sînt prezentate mai ales pe baza impresionantă bibliografii parcurse, străine și românești. Mult mai amănunțit sînt studiate aspectele sintactice și semantice ale „mesajelor” emise de afazicii cercetați. Aceste din urmă as-

pecte au fost studiate cu ajutorul aparatului științific elaborat de „teoria gramaticilor generative”, într-o variantă care poartă amprenta cercetărilor anterioare ale autorului, autor care a încercat în mai multe studii ale sale să găsească o soluție curenților vădite ale teoriei gramaticilor generative, să le completeze cu rezultatele unor cercetări mai recente din domeniul teoriei acestor de vorbire, teoriei textului etc.

Trebuie semnalat și faptul că aparatul științific utilizat, deși aparent complicat, este logic construit, se bazează pe lucrări precedente ale autorului și ale altor autori români și străini, consultați cu scrupulozitate. Pentru lingvistul obișnuit cu cercetările de teren (de exemplu, cele dialectologice) datele prezentate în carte sînt — în sine — bine justificate. O serie de ilustrații, scheme, tabele, diagrame și foarte multe exemple (unele luate și din bogatul material al altor autori) din vorbirea afaziilor contribuie și ele la mai buna înțelegere a textului, text care este, totuși, extrem de dens, lipsit de înfloriri stilistice, „introduceri” și „frazе de legătură”, care fac orice lectură mai ușoară.

Cît de utilă poate fi lectura acestei cărți pentru neurologi, o pot spune aceștia, un lucru este însă cert: bibliografia le-ar putea sugera și lor gânduri utile (cel puțin cu privire la rostul și posibilitatea unor cercetări interdisciplinare de viitor). Pentru lingvist însă cartea lui Paul Schweiger deschide perspective interesante și importante, mai ales ca posibilități de aplicare a rezultatelor.

În afara aspectelor teoretice și metodologice semnalate mai sus, trebuie menționat și faptul că lucrarea are un caracter aplicativ, rezultatele la care a ajuns autorul putînd oferi un adecvat punct de pornire pentru alte cercetări ale logopezilor, ale altor specialiști preocupati de recuperarea unor indivizi handicapați comunicativ. Credem că acest aspect merită să fie subliniat cu prisosință — ca una dintre valorile cuprinse în lucrare.

Cartea lui Paul Schweiger este un punct de pornire în lingvistica românească, fiind, în acest sens, o reușită. Dacă o măsurăm cu sarcinile posibile ale unei astfel de cercetări, ea reprezintă și unele lacune, de care — fără îndoială — autorul ei este cel mai conștient. Totuși (sau, poate, tocmai din

aceste motive), această carte este o lectură — nu ușoară, dar interesantă și utilă.

I. T. STAN

Vasile Frățeanu, *Critica gîndirii mitice* (Kritik des mythischen Denkens), Cluj-Napoca, Editura Dacia, 1980, 352 S.

Critica gîndirii mitice von Vasile Frățeanu ist ein bemerkenswertes Buch. Dieses Buch setzt sich in der Hauptsache, aber nicht ausschließlich, mit dem großen Denker Friedrich Nietzsche auseinander. Der „Fall Nietzsche“ ist seit vorigem Jahrhundert ein Ort geistesgeschichtlicher Ablagerungen und fordert deshalb ein Höchstmaß an Hingabe und Genauigkeit von Seiten dessen, der zumindest einige wesentliche Implikationen aufzeigen will. Unser Exeget tritt diesen schwierigen Weg unter den besten Voraussetzungen an: er hat das ganze sehr umfangreiche, oft (zumindest scheinbar) widersprüchliche und wegen dem poetisch-aphoristischen Stil stellenweise zweideutige Werk Nietzsches durch Nach-Lesen und Nach-Denken bis in alle Einzelheiten kennengelernt und dazu eine beeindruckende Allgemein- und Spezialbibliographie durchforstet, die in den „Anmerkungen“ am Ende jedes Kapitels zusätzlich kommentiert und am Schluß der Arbeit noch einmal genau angeführt wird. Schließlich muß von aller Anfang an gesagt werden, daß dieses immense Material von und über Nietzsche von einem reifen philosophischen Verstand aufgenommen worden ist, der am langwierigen Kontakt mit anderen hervorragenden Vertretern des modernen deutschen Denkens geschult wurde. Hinzu kommt noch, daß Frățeanu seine Ansichten und Schlußfolgerungen in einem ebenso präzisen wie angenehmen Stil auszudrücken vermag.

Nach den kurzen „Prolegomena“, die den Forschungsgegenstand fixieren sollen, geht Vasile Frățeanu über zu den „Prinzipien der Metaphysik“ von Nietzsche, die er dann sukzessiv behandelt als: das „dionysische Prinzip“, das „apollinische Prinzip“, das „tragische Prinzip“, das „sokratische Prinzip“ (dieses „historische“ Prinzip wird von Nietzsche, so zeigt Frățeanu, den drei vorigen, „mythischen“ Prinzipien entge-

gengestellt) und schließlich das „zarat-huistische Prinzip“. (Letzteres baut eigentlich Vasile Frăteanu aufgrund des Spätwerks des Philosophen auf und setzt es ein als terminologisch passende und vom Stoff her synthetischere Entsprechung zu den Prinzipien des „Willens zur Macht“ und der „ewigen Wiederkehr“, die auch die Auffassung vom Übermenschen einschließen.) Dieses Kapitel zeichnet den Rahmen dessen, was dann in den darauffolgenden eingehend behandelt wird. Die Titel zeigen folgende Problemkreise an: „Das Problem der Erkenntnis“ bei Nietzsche (die gefühls-mäßig-intellektuelle, die intellektuell-gefühlsmäßige und die rein abstrakte Erkenntnis); „Die Bedeutung der Metaphysik“ (sie wird aufgefaßt als Metaphysik der Immanenz, der Akzent fällt auf die menschliche Subjektivität und ihre „mythische“ Variante, die dem „dekadenten“ Menschen als überlegen entgegengestellt wird — Frăteanu vertieft hier die anfangs angeführten Prinzipien und ergänzt sie aufgrund verschiedener quasi lokaler, z.B. ästhetischer Betrachtungen des Philosophen); „Die Kulturphilosophie“, die als Kapitel der Metaphysik aufgefaßt wird und dem echten Willen zur Macht in seiner Eigenschaft als mythisches Bewußtsein unterstellt ist (die mythisch-imaginative Metaphysik konkretisiert sich also in Bezug auf das Schicksal der Kultur, auf die moralischen, religiösen Werte, in Bezug auf die gesamte kulturelle Berufung des Menschen).

Diese vier Kapitel stellen sozusagen den „morphologischen“ Teil der Exegese dar, die aufgrund Nietzschescher Texte und deren Zusammenschau unternommen wird. Die beiden letzten Kapitel erweitern den Rahmen der Behandlung durch Vergleiche und Gegenüberstellungen. In „Drei Momente in der Geschichte des Denkens: der Nietzscheanismus, die Lebensphilosophie, der Existentialismus“ soll, wie schon der Titel anzeigt, der Standort des Denkers in einer spezifischen geistigen und „spiritualistischen“ Entwicklung festgehalten werden. Dabei geht Frăteanu von der Überzeugung aus, daß Nietzsche weder als Vertreter der Lebensphilosophie noch als Vorläufer des Existentialismus betrachtet werden kann. Der Autor belegt diese Überzeugung analytisch durch parallele Längsschnitte durch die Substanz der Strömungen und Systeme, mit de-

nen Nietzsche — fälschlicherweise — in Zusammenhang gebracht wird (Dilthey, Bergson, Unamuno, Heidegger, Sartre). In „Thesen und Antithesen“ versucht der Autor schließlich, diesmal kategorisch antithetisch und im Zeichen der gegenseitigen Unvereinbarkeit, das Denken von Marx und Nietzsche gegenüberzustellen. Wiederum werden genaue Exkurse in die Welt der Begriffe, Ideen und Schlußfolgerungen des dialektischen Materialismus unternommen, dessen Überlegenheit der Verfasser entschieden hervorstreicht, vor allem, was die Bewährung und deren Effizienz in der Praxis anbelangt.

Die Arbeit besteht demnach aus zwei großen Teilen fast gleichen Umfanges. Zuerst wird die Bedeutung, der (analytisch dissoziierte und gleichzeitig synthetisierte) Zusammenhang der Nietzscheschen *Textur* untersucht, dann wird dieses Denken *kontextuell* sowohl mit verwandten oder scheinbar verwandten (idealistischen, spiritualistischen, metaphysischen) und schließlich mit kategorisch entgegengesetzten (scharf materialistischen, dialektischen, praxisorientierten und auf revolutionäre Veränderungen hinzielenden) Denkrichtungen konfrontiert.

Bemerkenswert erscheint mir an der Arbeit von Vasile Frăteanu vor allem der erste Teil, d.h. Kapitel I—V, die Nietzsche selber gewidmet sind. Der Autor beherrscht, wie schon gesagt wurde, das Material, mit dem er arbeitet, vollkommen, er hat den nötigen Überblick, aber auch den Einblick, er vermag sich jederzeit auf Quellen zu berufen, die eine Meinung bestätigen oder widerlegen, er besitzt die seltene Fähigkeit, aus dem Dickicht der Texte die Grundlinien herauszulesen, durch die die Anordnung der Gedanken bestimmt ist, und aus denen ihre Bedeutung erhellt. Es genügt schon, wenn ich mich noch einmal auf die Idee des mythischen Menschenalters, des mythischen Menschen, der Substanz des mythischen Denkens beziehe. Diese Kategorien werden in Nietzsches Anschauung den „historischen“ Perioden gegenübergestellt, die sie zyklisch zerstören und nach deren zersetzender Herrschaft die Menschheit sich zu einer neuen genuin-mythischen Blüte durchringen müßte. Daraus konstruiert Vasile Frăteanu ein Leitmotiv, das wahrscheinlich wichtigste und

relevanteste Leitmotiv seiner im übrigen fatal fragmentierten Betrachtungen und stellt damit seine allem authentisch philosophischen Denken eigene Kraft zur Synthese unter Beweis.

Die *Geburt der Tragödie* ist der Angelpunkt dieser morphologisch phänomenologischen Konstruktion. Hinzu kommen *Die fröhliche Wissenschaft*, *Also sprach Zarathustra*, *Der Wille zur Macht* und all die anderen entscheidenden Belege für Nietzsches Denken. Vom methodologischen Standpunkt wäre zu bemerken, daß die „exakte Konfiguration des Spezifikums von Nietzsches Denken“, worin der Autor ein erstes fundamentales Anliegen sieht, eher strukturell als genetisch, eher „horizontal“ als „vertikal“ realisiert wird, obschon der Verfasser im Zustandekommen dieses Denkens ganz klar drei Etappen unterscheidet und wiederholt auf die spezifischen Unterschiede z.B. zwischen der *Geburt der Tragödie* als Ausgangspunkt und dem *Willen zur Macht* als Endpunkt dieses komplizierten Werdegangs hinweist. Die „morphologische“ Dominante prägt dennoch Frâteanus Ausführungen. Seine Hauptgeste ist die der strukturellen und strukturierten Gesamtschau einer doch so distonierenden Entstehungsgeschichte; das beweist auch die Vernachlässigung der bekannten und in letzter Zeit oft behandelten Zäsur zwischen dem Frühwerk und dem Spätwerk Nietzsches und der Verzicht auf die umstrittene (dem Autor zweifellos bekannte) Hypothese, die posthumen Schriften und vor allem *Der Wille zur Macht* seien nachträglich, ohne Nietzsches Zutun und nicht in seinem Sinn, abgeändert worden. Vasile Frâteanu zieht es hingegen vor, das ganze Werk seiner Methodologie gemäß als einen (jenseits aller selbstverständlichen Akzentverlagerungen und gar Unstimmigkeiten) im wesentlichen homogenen und ausgewuchtet monolithischen Bau zu betrachten. Durch diese Vereinigung der Vielheit ist die Struktur zweifellos besser zu erfassen, wenn auch auf eine genaue Darstellung ihrer an Kontorsionen reichen Entstehung bewußt verzichtet wird.

Ich möchte noch die Sicherheit betonen, mit der der Verfasser seinen eigenen, Standpunkt behauptet, indem er sich fallweise sowohl von der Substanz

einiger untersuchter Grundideen distanziert, als auch Unstimmigkeiten im Text oder in dessen Geist herausstreicht. (Manchmal werden sie allerdings nur flüchtig angeführt, ohne daß weiter nach Gründen gesucht würde, die ja überdies aus den metaphorischen oder sogar geheimnisvollen Formulierungen auch hin und wieder schwer herauszulesen sind.)

Allgemein gesehen hat Vasile Frâteanu jedenfalls in diesen ersten — und entscheidenden — fünf Kapiteln die metaphysische Grundlage von Nietzsches Denken und ihre Auswirkungen im Bereich der Kulturphilosophie klar umrissen. Er dringt, oft spektakulär, vor bis zu einer rationalen und rationalistischen Neuordnung eines Gewebes von sensibel-metaphorisch-poetischen Gedanken oder Intuitionen, die ein marxistischer Exeget vorzunehmen verpflichtet ist, auch wenn Nietzsche ihr nicht in allem zustimmen würde.

Aufgrund dieser Erkenntnis hat der Autor auch das Bedürfnis verspürt, in den beiden letzten, massiven Kapiteln die Behandlung zu erweitern, den Nietzscheanismus zu konfrontieren mit der Lebensphilosophie und dem Existentialismus und ihm schließlich den Marxismus entgegenzuhalten. Sein zweites Hauptanliegen besteht nämlich im „Aufzeigen der Unterschiede und Gegensätze zwischen diesem Denken und dem marxistischen Denken“.

Vasile Frâteanu, der den Lesern bisher nur durch sporadische Beiträge, allerdings von hohem intellektuellem Format, bekannt geworden ist, hat eine umfassende und tiefgreifende — für uns bahnbrechenden — Studie über Nietzsches Metaphysik und ihre kulturphilosophischen Besonderheiten erarbeitet. Die Arbeit behandelt aus luzider, rationalistischer, kritischer Sicht einen von Anfang an komplexen und schließlich durch bekannte historische Umstände über die Maßen kompliziert gewordenen geistigen Bereich. Sie verbindet philosophische Tiefe und philologische Exaktheit und darf als unnötig zu vernachlässigender Bezugspunkt für alle zukünftigen verantwortungsbewußten Abhandlungen, unabhängig welcher Ausrichtung, zu diesem Thema gelten.

ION IANOȘI

G. Gruia, **Acordul în limba română**, Editura științifică și enciclopedică, București, 1981, 198 p.

Lucrarea *Acordul în limba română* a lui G. Gruia sintetizează rezultatele cercetărilor din anii din urmă ale autorului, ea continuând seria valoroaselor apariții asigurate de Editura științifică și enciclopedică, consacrate rezolvării, într-o nouă perspectivă, a unor aspecte fundamentale ale gramaticii limbii române.

După cum arată însuși autorul, în prefață, volumul își propune să prezinte monografic unul dintre cele mai importante mijloace de realizare a coeziunii intrapropoziționale în limba română — acordul, întreprindere deloc ușoară, dacă se are în vedere complexitatea deosebită a fenomenului supus cercetării.

Cartea este alcătuită din două părți mari, urmate de concluzii, de lista cu bibliografia aferentă, izvoarele folosite, indicele de materii și de un util rezumat, în limba franceză, ce face posibilă cunoașterea — într-o limbă de largă circulație — a concepțiilor autorului în problema acordului, a fondului de idei al lucrării.

În partea întâi, *Considerații generale*, sint discutate, clar și concis, probleme fundamentale din punct de vedere teoretic: categorii deictice și anaforice (ale termenilor acordului), acord și recțiune, acord sintagmatic și acord paradigmatic, definirea conceptului de acord, tipurile acordului, dezacordul etc. etc., însoțite de numeroase exemplificări, explicații și note.

Partea a doua, *Reguli de acord*, cea mai extinsă (117 p.), reprezintă partea fundamentală a lucrării, în care se materializează contribuțiile autorului și care asigură, în consecință, întregii cercetări o valoare ridicată și originalitate incontestabilă. Ea se subîmparte în trei capitole, în primele două fiind prezentat acordul verbal, iar în cel de-al treilea, cel adjectival. Acordul verbal este descris în funcție de anumite caracteristici (cuvânt inclusiv; substantiv colectiv, complet sau incomplet; nume propriu etc. etc.) ale termenului *A* monomembru (cap. I) ori ale celui plurimembru (cap. II): nonidentitate referențială între elementele constitutive; identitate referențială, denotativă; particularitățile lexico-gramaticale ale lui *A*; poziția lui *B* în enunț etc.

Capitolul III, consacrat acordului adjectival, ocupă — cum e și firesc — un număr însemnat de pagini, dovadă a complexității și diversității fenomenului.

Cazurile speciale de acord, numeroase și foarte variate, sint clasificate de autor pe baza trăsăturilor termenului *A*, singura cale posibilă — după opinia noastră —, care asigură și determinarea cauzelor ce generează încălcarea normelor gramaticale. Exemplificările, judicios selectate (din toate stilurile și perioadele limbii), sint însoțite de explicații convingătoare.

Principalul merit al autorului constă în abordarea cu competență și siguranță cercetătorului dotat cu un cert simț al limbii și cu un ascuțit spirit de observație a celor mai variate și dificile situații de acord (verbal și nominal), dintre care unele — și nu puține — n-au fost înregistrate pînă acum, iar altele, doar consemnate, interpretările lipsind sau fiind discutabile.

Lucrarea reprezintă o valorificare sintetică a tot ceea ce s-a realizat, mai cu seamă în literatura noastră de specialitate, în materie de acord. Ea, fiind bine structurată și deosebit de îngrijit redactată, într-un limbaj adecvat și accesibil nu numai specialiștilor (ceea ce la numeroase alte lucrări rămîne un deziderat), se adresează unui cerc de cititori foarte larg, constituind un răspuns competent și la o cerință practică, anume aceea de a pune la îndemîna celor ce predau limba română un util instrument de lucru.

Cartea reprezintă o contribuție de bază pentru sintaxa limbii române, motiv pentru care apreciem că lucrarea nu trebuie să lipsească din biblioteca specialiștilor — cercetători sau dascăli — și nici de pe masa de lucru a celor ce, într-un fel sau altul, sint legați de cultivarea limbii, pe care cu toții o dorim corect folosită spre a-i păstra frumusețea.

ȘTEFAN HAZY

Grundzüge einer deutschen Grammatik. De un colectiv sub conducerea lui K. E. Heidolph, W. Flämig și W. Motsch, Akademie-Verlag, Berlin, 1981, 1028 p.

Prezenta lucrare de proporții impresionante se vrea o descriere completă a sistemului gramatical al limbii germane

contemporane și are ca bază *Skizze der deutschen Grammatik*, apărută la editura „Volk und Wissen” în 1972.

Grundzüge einer deutschen Grammatik se adresează în primul rând germaniștilor, profesorilor care predau germana ca limbă maternă sau ca limbă străină, studenților germaniști, precum și lingviștilor în general. Principalul obiectiv al cărții este prezentarea sistemului limbii germane contemporane, a relațiilor interne din cadrul acestui sistem, inclusiv a fonologiei segmentale și a intonației. Lucrarea constă din 7 capitole.

Obiectul primului capitol îl formează prezentarea bazelor teoretice ale întregii lucrări. În centrul acestui capitol fundamental se află definirea teoretică a componentelor sistemului limbii: componenta semantică, sintactică, fonologică și comunicativ-pragmatică. Componentelor logice și comunicativ-pragmatică li se acordă pe tot parcursul cărții o atenție particulară, fapt ce reprezintă un merit deosebit al autorilor și în același timp o depășire a gramaticilor similare prin explicitarea relațiilor dintre realitatea obiectivă, conștiință și faptele de limbă. Un interes aparte este acordat și componentei structurilor semantice. Autorii operează cu noțiuni de semantică generativă, cum ar fi cea de „predicate” semantice, care dispun de anumite „argumente”, aceste „predicate” (seme, noeme) formînd baza valenței sintactico-semantice a cuvîntului respectiv.

De componenta comunicativ-pragmatică ține intenția comunicării (enunț, întrebare, dorință, ordin), sfera valabilității enunțului — modalitatea — (siguranță, presupunere, îndoială), precum și stabilirea a ceea ce este nou (necunoscut) și a ceea ce este cunoscut în propoziție. Componenta sintactică se tratează detaliat în 2 capitole: „Wortgruppenkomponente” (cap. II) și „Wort-Komponente” (cap. III). Un rol deosebit este acordat legăturii dintre structura semantică și cea sintactică, în speță cuvîntului cu valențele sale semantice și sintactice.

Capitolul II se referă la semantica și funcția „grupurilor de cuvinte”, de fapt a părților de propoziție. Structura propoziției se bazează în concepția autorilor pe 3 grupe de cuvinte: grupa subiectului, a predicatului și a circumstanțialelor. Hotărîtoare pentru sistemul părților de propoziție propus de autori

este dependența lor semantico-sintactică față de predicat. Sistemul părților de propoziție diferă de prezentarea acestui capitol în alte gramatici, în primul rînd prin terminologia folosită, apoi prin sfera delimitărilor.

Capitolul III este dedicat claselor de cuvinte („Wortklassen”). Ca și în alte lucrări anterioare, autorii pornesc în clasificarea claselor de cuvinte de la criterii morfologice. O clasificare strict semantică sau sintactico-distribuțională ar ridica unele dificultăți, în sensul unei imposibilități de aplicare consecventă la toate cuvintele. Criteriul morfologic nu înseamnă însă negarea celui semantic și sintactic. Astfel *articolul* și *numeralul* nu sînt prezentate drept clase de cuvinte distincte, iar clasa tradițională a *adverbelor* apare mult diversificată, cuprinzînd: *adverbele propriu-zise*, *cuvintele modale* („Modalwörter”) și *particulele* („Partikeln”). Este de altfel procedeu folosit și de alți lingviști din R.D.G. (Cf. G. Helbig/J. Buscha, *Deutsche Grammatik*) și din R.F.G. Cf. U. Engel, *Syntax der deutschen Gegenwartssprache*). Clasele de cuvinte sînt descrise luîndu-se în considerare componentele sistemului lingvistic. Se începe cu descrierea trăsăturilor generale, inclusiv a celor semantice, urmînd cele sintactice și, în sfîrșit, cele morfologice. După cum se poate ușor observa, ordinea tradițională este inversată.

Capitolul IV tratează probleme de topologie, pornindu-se de la împărțirea propoziției în *Vorfeld*, *Finitum* și *Hauptfeld*, în funcție de care se discută diferitele variante topologice posibile. Autorii deosebesc o topică de bază „Grundreihenfolge”) și una inversă („Umordnungen der Grundreihenfolge”).

Capitolul V sistematizează transformările diferitelor structuri gramaticale în propoziție și frază: transformări topologice, transformări de pasivizare, transformări de propoziții subordonate cu conectiv și fără, variante facultative în cadrul morfosintaxei.

Capitolele VI și VII sînt dedicate fonologiei, autorii demonstrînd că anumite mijloace segmentale și suprasegmentale au o funcție comunicativă. Deosebit de valoroase sînt încercările de a stabili legături cu celelalte componente ale sistemului, ca de exemplu cu sintaxa.

Lucrarea discutată se caracterizează printr-o concepție unitară asupra proble-

melor tratate, lăsînd impresia de omogenitate, în ciuda faptului că a fost elaborată de mai mulți autori. Prin acestea se realizează dezideratul exprimat în prefață, acela de a lega descrierea morfosintactică de cea semantică și pragmatică. O asemenea îmbinare s-a dovedit a fi utilă și pentru practica predării germanei ca limbă maternă și străină.

Grundzüge... poate fi utilizată cu succes și în perfecționarea profesorilor de germană ca limbă maternă sau ca limbă străină, oferind un material bogat ce oglindește ultimele cuceriri ale lingvisticii germane și internaționale.

Prin cele de mai sus, lucrarea prezentată aici se dovedește a fi o remarcabilă descriere a gramaticii limbii germane, cu numeroase elemente originale atît din punct de vedere teoretic, cit și practic.

ELENA VIOREL

Aniello Gentile, *La fortuna di Virgilio e la continuità della sua tradizione*, [Napoli], 1981, 34 p.

După două milenii de la moartea sa, Publius Vergilius Maro, autorul epopeii naționale romane, „poema istoriei” și a latinității, trăiește viu și puternic în conștiința posterității.

Intr-un studiu de o demnă ținută științifică, cu sentimentul de pioasă venerație, așa cum se cuvenea la aniversarea a două milenii de la moartea poetului, Aniello Gentile, după un interesant și instructiv incurs în viața și opera poetului, din care se degajă portretul spiritual și conturul personalității sale poetice, insistă asupra continuității lui Vergilius în conștiința umanității.

Bazat pe mărturii literare antice, pe documente, cronici și manuscrise păs-

trate în biblioteci și arhive, avînd în vedere traduceri, prelucrări și influențele, evocările și studiile din literaturile moderne, Aniello Gentile urmărește, așadar, rezonanța pe care Vergilius a avut-o de-a lungul istoriei, perpetuarea în conștiința secolelor și continuitatea neîntreruptă a acestei rezonanțe, „care este ca și un cult”, exagerată chiar și falsă în unele perioade (credulul Ev Mediu face din Vergilius o figură de legendă), atingînd în Renaștere — cînd poezii în frunte cu Dante, îl consideră model și maestru — punctul său maxim.

Dintre toți poezii antichității nici unul nu s-a bucurat de o asemenea neîntreruptă recunoaștere și venerație, Vergilius devenind cel mai cunoscut, mai popular și îndrăgit, mai admirat decît Homer: „difuziunea latinii în Europa” este, după părerea autorului, „rațiunea istorică a acelei admirații majore pentru poetul latin”.

Depistînd două căi ale tradiției, una doctă, literară, și alta populară, care permanent se întrepătrund, autorul constată că Vergilius, poet nemuritor, și *Eneida* „cea mai mare poemă a culturii pămîntului” a devenit în întregime acceptată de cultura creștină, creînd o punte între două culturi și spiritualități, datorită poeziei și patrimoniului spiritual pe care, la distanță de decenii, sufletul uman le percepe încă; se impune, așadar, cunoașterea limbii în care s-a scris această epopee, cea mai înaltă expresie a latinității, limbă prin care, de două mii de ani, Vergilius și alți antici le vorbesc urmașilor din toată lumea.

Vergilius, „cel mai mare și sublim poet pe care l-a avut Roma”, — conchide autorul — a devenit, prin sensul profund al artei și prin fuziunea formativă pe care o degajă în toate timpurile, cu adevărat un poet universal și nemuritor.

VERONICA MOCANU-HICEA

În cel de al XXVIII-lea an (1983) *Studia Universitatis Babeş-Bolyai* apare în specialitățile :

matematică

fizică

chimie

geologie-geografie

biologie

filozofie

științe economice

științe juridice

istorie

filologie

На XXVIII году издания (1983) *Studia Universitatis Babeş-Bolyai* выходит по следующим специальностям :

математика

физика

химия

геология-география

биология

философия

экономические науки

юридические науки

история

филология

Dans sa XXVIII-e année (1983) *Studia Universitatis Babeş-Bolyai* paraît dans les spécialités :

mathématiques

physique

chimie

géologie-géographie

biologie

philosophie

sciences économiques

sciences juridiques

histoire

philologie

43 871

Abonamentele se fac la oficiile poștale, prin factorii poștali și prin difuzorii de presă, iar pentru străinătate prin ILEXIM, Departamentul export-import presă, P. O. Box 136-137, telex 11226, București str. 13 Decembrie nr. 3

Lei 35